BIBLIOTHEEK

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VERDAM,

MET MEDEWERKING VAN

Prof. Dr. J. TE WINKEL en Prof. Dr. J. FRANCK.

Roman van den Riddere metter Mouwen,

OPNIEUW NAAR HET HS. UITGEGEVEN EN VAN EEN INLEIDING EN GLOSSARIUM VOORZIEN

DOOR

Dr. BERTHA M. VAN DER STEMPEL.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITG.-Mij.

ROMAN VAN DEN
RIDDERE METTER MOUWEN.

BIBLIOTHEEK

VAN

Middelnederlandsche Letterkunde

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VERDAM,

Hoogleeraar te Leiden,

MET MEDEWERKING VAN

Prof. Dr. J. TE WINKEL, EN Prof. Dr. J. FRANCK,

Hoogleeraar te Amsterdam. Hoogleeraar te Bonn.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITGEVERS-Mij.

Roman van den Riddere metter Mouwen,

OPNIEUW NAAR HET HS. UITGEGEVEN EN VAN EEN INLEIDING EN GLOSSARIUM VOORZIEN

DOOR

Dr. BERTHA M. VAN DER STEMPEL.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITGEVERS-Mij.

AAN

Prof. Dr. J. TE WINKEL

WORDT DEZE UITGAVE UIT DANKBAARHEID EN
HOOGACHTING OPGEDRAGEN.

VOORWOORD.

Verhalen, in welken vorm ook, hebben zich steeds, gemakkelijker dan eenige andere vinding van den menschelijken geest, bekendheid weten te verschaffen. Sinds de oudste tijden hebben schrijvers en copiïsten, tooneelspelers, zangers en sprekers daartoe het hunne bijgedragen: lang voordat de boekdrukkunst op steeds doeltreffender wijze in de verspreiding van letterkundige voortbrengselen begon te voorzien, hadden aldus bepaalde thema's, m. n. door veelvuldige omwerkingen en bewerkingen een zóó algemeene bekendheid verkregen, dat het op een gegeven oogenblik voor dichters en schrijvers een punt van overweging mocht gaan uitmaken, iets samen te stellen, waarvan het voorbeeld, het origineel niet reeds, zij het ook in andere gedaante, bestond.

Neemt men dit in aanmerking dan is het begrijpelijk, dat er in de litteratuur van ieder volk tijdperken van stilstand voorkomen, d. w. z. van armoede aan nieuwe, frissche, letterkundige scheppingen: tijdperken dus, waarin het „oorspronkelijke" van een geschrift zich in het gunstigste geval uitstrekt tot vorm, opvatting en inkleeding, in het ongunstigste daarentegen zich bepaalt tot de taal, waarin zij te voren onbekend was.

In een dergelijken toestand verkeert eenerzijds de oudfransche-, anderzijds de middelnederlandsche romanlitteratuur. Aan een als het ware vormlooze massa letterkundige stof, waarvan de bestanddeelen — met uitzondering van de nationale — aan de letterkunde van andere volken worden ontleend, geven fransche dichters

bij het begin der twaalfde eeuw vorm, waarbij de instelling van het Ridderwezen zoowel tot uitgangspunt als tot achtergrond wordt gekozen.

Op cultuur-historische gronden is het verklaarbaar, dat al spoedig in ons land de fransche voorbeelden, nu eens vrij, dan weder letterlijk of althans zoogoed als letterlijk werden nagevolgd. En al is zelfs bij deze vrije navolging van eigen opvatting weinig te bespeuren; al mag zelden liefde tot de kunst de eigenlijke beweegreden van den dietschen dichter heeten, niettemin heeft zijn copieeren — hoe men daarover thans moge denken — een goede zijde gehad. Op deze wijze toch is ons een groot aantal verhalen overgeleverd, die ontegenzeggelijk in de eerste plaats voor onze taalgeschiedenis van beteekenis zijn, doch zeer zeker ook voor de geschiedenis onzer letterkunde hunne waarde hebben, omdat zij dáár een groep vertegenwoordigen, welke een belangrijke plaats inneemt in de wereldlitteratuur: die der Ridderromans.

Van dit standpunt bezien, mag, dunkt mij, elk der ons aldus bewaard gebleven dietsche romans op een min of meer nauwkeurige beschouwing aanspraak maken. Van de verhalen, die nog niet in afzonderlijke uitgaven verschenen, koos ik dat van den Riddere metter Mouwen, één der in het groote — éénig bekende — Lanceloot-HS ingelaschte romans, tot behandeling. In een betrekkelijk klein bestek vindt men hier allerlei thema's, zoomede tal van reminiscensen aan verscheidene verhalen verwerkt, waardoor weliswaar somtijds aan de eenheid van den roman is afbreuk gedaan, doch waardoor deze niettemin is geworden tot een bloemlezing, een compilatiewerk in miniatuur.

De tekst, door Jonckbloet in zijne uitgave van genoemd Lanceloot-HS. afgedrukt, is door mij met het origineel vergeleken: waar J.'s lezing met die van het HS. verschilde, heb ik de zijne aan den voet der bladzijde vermeld. De getallen, door J. willekeurig nu eens door letters, dan weder door cijfers weergegeven, heb ik geheel volgens de schrijfwijze van het HS. overgenomen, die meerendeels is: tusschen twee puntjes geplaatste romeinsche cijfers. Waar mij een lezing ook maar eenigszins verdedigbaar voorkwam, heb ik haar behouden; enkele malen plaatste ik woorden of letters ter aanvulling tusschen haakjes en alleen dáár, waar mij de tekst onverklaarbaar toescheen, waagde ik een gissing of nam een door

anderen voorgestelde lezing over. Waar ik storende taalfouten meende te mogen constateeren, heb ik eene verandering aangebracht.

De *i* en *v* van het HS., die als *j* en *u* zijn te lezen, heb ik, evenals J., door laatstgenoemde letterteekens weergegeven.

In het Glossarium vindt men de woorden in de gewone middelnederlandsche spelling opgenomen. Aangezien echter in den tekst vele woorden voorkomen in daarvan afwijkenden (dialectischen) vorm, zijn deze, met een verwijzing naar den gemeen-middelnederlandschen, eveneens vermeld.

Met groote erkentelijkheid gedenk ik hierbij de onwaardeerbare voorlichting van Prof. Dr. J. Verdam.

INLEIDING.

I.

Bronnen en Voorbeelden.

Bij het onderzoek naar de bronnen van den Riddere metter Mouwen, biedt ons de persoon van den held een uitgangspunt: in hem worden ons achtereenvolgens twee figuren geschilderd, die men mutatis mutandis herhaaldelijk in de middeleeuwsche letterkunde aantreft.

De eene is de ridder, die een reeks van schitterende en wonderbaarlijke wapenfeiten verricht ter eere van de jonkvrouw, die hem haar mouw tot een „teken" heeft geschonken. Als letterkundige schepping is hij van betrekkelijk jongen datum: klaarblijkelijk dankt hij als zoodanig zijn ontstaan aan de instelling van het Ridderwezen.

De andere is de buitenechtelijke, bij zijn geboorte te vondeling gelegde zoon, die zijne ouders zoekt en niet rust alvorens hij beiden heeft gevonden en met elkander in het huwelijk heeft vereenigd. Reeds in de klassieke oudheid ontmoet men een dergelijk, in de litteratuur blijkbaar met zekere voorliefde behandeld thema in verhalen, welke spreken van Telegonus[1]), Ulysses' zoon bij Circe, die op bevel zijner moeder zijn vader gaat zoeken. In de middeleeuwsche letterkunde is er zelfs een bepaalde groep van verhalen, die alle tot

[1]) Zie over deze z.g. Telegonie: F. G. Welcker, „*Die epische Cyclus oder die Homerischen dichter*", m. n. bl. 248 en 311 vgg.

held hebben een ridder, die — hetzij om bovengenoemde-, hetzij om andere redenen — als Onbekende te boek staat [1]).

Om deze beide in den held vereenigde hoofdfiguren groepeeren zich in onzen roman tal van bijfiguren, die men kan onderscheiden in traditioneele, welke vooral in verhalen, gelijk het onze tot den Britschen sagenkring behoorende, zelden ontbreken en vervolgens in min of meer belangrijke, welke evenals de hoofdfiguren onder soortgelijke omstandigheden nu hier, dan daar, en wel in het bijzonder in oudfransche romans worden aangetroffen.

Op grond hiervan heeft men terecht ons verhaal uit oudfransche bronnen samengesteld- en naar fransch model vervaardigd geheeten [2]), al mocht men anderzijds geneigd zijn aan een roman van dietsche vinding te denken, aangezien geen oud fransch origineel kon worden aangewezen.

Na vergelijking van den Ridder metter Mouwen met verhalen, welke daarmede overeenstemmen in de hoofdgegevens (vrouwendienst en onbekende afkomst) en wel bepaaldelijk in engeren zin (mouwenmotief en buitenechtelijke geboorte) [3]), meen ik den Richars li Biaus, die aan zekeren „mestre Requis" wordt toegeschreven, als het origineel van ons verhaal te mogen aanwijzen, d. w. z. als den oudfranschen roman, die punten van overeenkomst met ons verhaal, die in andere verhalen passim worden aangetroffen en vele daarenboven, welke in andere romans ontbreken, bij elkander vertoont en derhalve als hoofdbron in aanmerking mag komen.

Als belangrijk punt van overeenkomst, dat ik voor geen der andere verhalen kan aanvoeren, noem ik in de allereerste plaats den bijna tot in bijzonderheden overeenstemmenden inhoud van Richars en Ridder metter Mouwen, die, ontdaan van reminiscensen en invoegingen, voor beide romans aldus is saam te vatten:

---

[1]) Zie het proefschrift van den Amerikaan Schofield: *„Studies on the Libeaus Desconnu"*, Boston, en voeg aan de verschillende Onbekenden vooral Lanceloot (l'ancelot?) en Perchevael toe.

[2]) *Histoire littéraire de la France*, t. 30. p. 123. Tegen de opmerking op bl. 121: „ce héros n'est pas nommé dans la seule version que nous en connaissons", moet ik echter, op grond van vs. 2208: „Sijn name dat was Miraudijs", bezwaar maken.

[3]) Zie de bijlage, waar de Ridder metter Mouwen tot uitgangpunt voor de vergelijking is genomen.

A.

Buitenechtelijke geboorte.

Milun 1) *Yonec* 2) *Ider* 3) *Merlijn* 4) *Bel Inconnu* 5) *Sir Degore* 6) *Galiens li restoires* 7)

b.

zoeken naar den vader
(de ouders).

Milun 13)
Ider 14)
Sir Degore 15)
Galiens le restores 16)
Richars li Biaus 17)
Moriaen 18)
[*Doon* 19)
Valentin und Namelos 20)]

a.

te vondeling gelegd
(bij anderen grootgebracht).

Milun 10)
Sir Degore 11)
Richars li Biaus 12)

c.

vereeniging der …

Milun 21)
Ider 22)
Sir Degore 23)
Richars li Bi…
Moriaen 25)
[*Doon* 26]

1) N°. 9 va…
2) N°. 7…
3) *H*…
4)…

Een ridder, buiten echt geboren, is kort na zijn geboorte te vondeling gelegd en bij vreemden opgevoed [1]; op de zwerftochten, die hij onderneemt zoodra hij hoort, dat men zijne ouders niet kent, ja zelfs in onzekerheid verkeert of zij nog in leven zijn, waagt hij zich aan allerlei avonturen: hij strijdt met reuzen [2]) en biedt bij iedere gelegenheid weerloozen en hulpbehoevenden zijne bescherming aan [3]); jonkvrouwen betoonen hem openlijk hare genegenheid, met name door hem haar mouw als „teken" te vereeren en hem aldus het recht te geven, zich haar „riddere ende vrient" te achten [4]); het eerst vindt hij zijne moeder terug [5]), die tengevolge van zijne sprekende gelijkenis met haren eertijds spoorloos verdwenen „amijs" (zijn vader) d e z e n vóór zich meent te zien en ternauwernood haar ontroering kan verbergen [6]); hij komt nog juist bijtijds om de verovering van haar land en haar persoon door een versmaden minnaar te beletten [7]); hij vecht een tweekamp met den beleediger, die hem de schande zijner buitenechtelijke geboorte voor de voeten werpt [8]); hij slaagt er eindelijk in zijn vader op te sporen [9]), voert hem met zich naar zijne moeder, ten einde beiden door het huwelijk te vereenigen [10]) en weet zelf zich de hand zijner uitverkorene in het tornooi, haar ter eere gehouden, te verwerven [11]).

Weliswaar ontbreekt in onzen roman de z.g. voorgeschiedenis, die de „enfanche" van den held mededeelt, doch de bijzonderheden daarvan zijn te pas en te onpas [12]) in den tekst ingevlochten.

---

[1]) *Richars li Biaus*, uitgave Wendelin Förster, vs. 309—699; *Riddere metter mouwen*, vs. 2174—88 en 1770—75.

[2]) *R. l. B.* 1430—1542 en 1743—1814; *R. m. M.* 755—899.

[3]) *R. l. B.* 1341—1530 en 3051—3212; *R. m. M.* 647 vg., 943—50, 1187—90, 1295—1301, 1688—1737, 2536—96.

[4]) *R. l. B.* 1545—55, 1637—42, 1697—1706, 2021 vgg. en 5110—5119; *R. m. M.* 175—196, 445—500.

[5]) *R. l. B.* 2291—2352; *R. m. M.* 2118—98.

[6]) *R. l. B.* 1987—2000; *R. m. M.* 2134—42.

[7]) *R. l. B.* 2065—2245 en 2572—2907; *R. m. M.* 3470—3511.

[8]) *R. l. B.* 2787—2868; *R. m. M.* 2287—92, 2318 en 3247—73.

[9]) *R. l. B.* 3493—3766; *R. m. M.* 2409—15, 2471—2508, 2755—65 en 2780 vg.

[10]) *R. l. B.* 4093—4120; *R. m. M.* 3470—86 en 3604—50.

[11]) *R. l. B.* 4213—slot (m. n. 5091—5305); *R. m. M.* 1818—2104 en 2225—33.

[12]) Vgl. b. v. vs. 1744—47 en vooral 1771—84, die tamelijk ongemotiveerd het verhaal in hoofdstuk V onderbreken. De dichter (compilator) schijnt

Bij elkander gevoegd [1]), vormen zij vrijwel een geheel, dat in hoofdzaak [2]) mag gelden als korte inhoudsopgave van hetgeen in den Richars in ± 870 verzen wordt medegedeeld.

Aan den overeenstemmenden inhoud geeft ook daar, waar sommige punten op zich zelf als „traditioneel" ter zijde zijn te schuiven [3]), een overeenstemming in tal van kleine bijzonderheden meerdere beteekenis.

Zoo vestig ik voor beide verhalen de aandacht op den naam der heldin [4]): Clarisse—Clarette; op het feit, dat de reuzen, tegen wie de held achtereenvolgens heeft te strijden, broeders zijn, van wie de tweede den dood van den eerste komt wreken [5]); op den jonggehuwden ridder, die op „aventuren" uitgaat en door een afgezant zijner inmiddels belegerde vrouw huiswaarts wordt ontboden [6]); op het huwelijk eener door den held geredde jonkvrouw met zijn knape [7]); op dezen „knape", wien de trouw aan zijn meester zelfs de tegenover vrouwen geboden hoffelijkheid kan doen vergeten [8]); op het „herbergen" van den held bij den ridder, die hem aanstonds den weg naar zijn vader zal wijzen [9]); op zijn wanhoop, wanneer hij vreest niet tegenwoordig te kunnen zijn bij het tornooi, waar de hand zijner uitverkorene als prijs voor den overwinnaar is uitgeloofd [10]); op het geld dat hij van

---

dit zelf te hebben ingezien, getuige de woorden, waarmede hij plotseling dergelijke mededeelingen afbreekt (vs. 1747 vg.):

„Hier na salict secgen algader
Alst sinen tijt hevet ende stat".

[1]) In deze volgorde: 2181—2190, 2176—2181, 2155—2157, 1776—1784.

[2]) Met kleine lacunes en wijzigingen. Zoo worden b. v. in den *Richars* een edelman en edelvrouw als R.'s pleegouders genoemd (635—683); in den *Riddere metter mouwen* is als zoodanig niemand met naam vermeld (1771—75).

[3]) Als: het optreden van reuzen, de belegering der onbeschermde burchtvrouwe of wel de geweldadige pogingen om de weigerachtige jonkvrouw tot toestemmen in een huwelijk te dwingen, het tornooi e. d.

[4]) In den *Richars* de moeder (b.v. 4263), in den *Riddere metter mouwen* de geliefde van den held (b.v. 1806 vg.).

[5]) *R. l. B.* 1749—60; *R. m. M.* 846 vgg. en 862—74.

[6]) *R. l. B.* 3227—38, 3278—87, 3964—68; *R. m. M.* 2342 vgg. en 2846—60.

[7]) In den *Richars* treffen wij deze bijzonderheid twee maal aan: 3223—27 en 3957 vgg.; *R. m. M.* 1811—15.

[8]) *R. l. B.* 3227—38; *R. m. M.* 644—54.

[9]) *R. l. B.* 3500—26; *R. m, M.* 2353—2417.

[10]) *R. l. B.* 4257—65; *R. m. M.* 1837—43.

een geestelijke krijgt ten einde zich derwaarts te kunnen begeven [1]) en op het min of meer belachelijk figuur, dat hij bij die gelegenheid aanvankelijk door zijne verschijning slaat [2]); op het feit, dat hij eerst definitief zijn vader gaat zoeken, nadat hem de schande zijner buitenechtelijke geboorte voor de voeten is geworpen [3]); op de omstandigheid dat hij gedwongen wordt in het karakter van een dooden ridder op te treden [4]) en op de piëteit, waarmede hij zorg draagt voor de zielerust van een onbegraven doode [5]).

Eenige bijna woordelijk overeenstemmende plaatsen in beide teksten mogen hieraan worden toegevoegd:

Richars 1870 vg.	Riddere metter Mouwen 2858 vg.
Li soudans...	Hi wilse winnen ende tere amiën,
Le wet, ce dist, par forche avoir.	Houden met crachte...
Rich. 1876 vgg.	R. m. M. 3486 vgg.
Et la puchielle...	
En a iure...	Nu hadde die vrouwe gesworen,
Qu'elle prenge a mari nullui,	Dat hare nembermer man quame vore
S'elle n'a a baron chelui	
Qui.. iut awec li..	
Car de lui demora enchainte..	Dans ridders vader, wat gesciet,
Qu'elle nul autre homme ne wet.	Die men metter mouwen hiet.
Rich. 1983 vgg.	R. m. M. 2124 vgg.
El quant le uoit la damoiselle	Ende daer hi stoet vor die coninginne
A grand merveille le regarde...	
„Dieus!" dist elle, „peres du monde	
„Le cheualier de cors ressamble	Doch[ti] hare wesen diselve man.
„Qui iut a moy, si con moi samble."	Die den riddere.. an haer wan.
Rich. 2291 vgg.	R. m. M. 2143 vgg.
La damoisielle Richart prent..	Den riddere si te haerward nam,
Par le main...	Ende mandene bi sire trouwen dare
„Amis," dist elle, „ne uous griet.	Dat hi haer seide wie hi ware:
„Car me dittez or, s'il uous siet,	Hem souder geen arch af gescien.
„De quel pays uous iestes nes".	

[1]) *R. l. B.* 4294—4317; *R. m. M.* 1857 vg. en 1914.
[2]) *R. l. B.* 4438—67; *R. m. M.* 1900—1909 en 1940—48.
[3]) *R. l. B.* 2978 vgg. (nà 2802 vgg.); *R. m. M.* 2345—49 (nà 2287 vgg.).
[4]) *R. l. B.* 4613 vgg.; *R. m. M.* 2729—42.
[5]) *R. l. B.* 4341—4433; *R. m. M.* 3022—55 en 3088—92.

Richars respont...	Hi antwerde der vrouwen mettien:
„Chiertes, ie ne say, demisielle."	„Vrouwe in'sach nie vader no moder
— „Non? diex aye!" fait la bielle,	
„Et qui est dont uoz parentes?	
„Pour dieu uous proy, ne me cheles."	
— Chiertez damoisselle, ne say..	Dies ic nie was te vroder
„He las! comment les nommeroi	
„Onques nes ui, se dieus me uoie,	Noch in quam oit so vord,
„N'onques ne soch n'encor ne say,	Dat icker af hadde gehord,
„Se ie uoir pere ne mere ay."	Hoe si heten oft wie si sijn,
— Or me dittez, frere," fait elle,	
„Se nous saues de uostre enfanche..	Maer doe ic was een kindekijn...

(Volgt het verhaal der „enfanche".)

Rich. 2806 vg.	R. m. M. 2287 vgg.
„Tu meismes ne ses qui t'ies	„Ic weet oeo wel...
Que tu ne ses qui est tes pere."	Dat hi selve oec niet en weet...
	Wie dat sijn vader was."

Rich. 4105 vgg.	R. m. M. 3621 vgg.
Richars a dit...	Doe nam die riddere...
„Anchois c'au mangier asseois,	Sire moder besiden tenen rade
„Wege c'on fache .I. mariage	Ende hiet hare dat si wel dade.
„De ma mere...	Ende si troude sinen vader.
„Et de mon pere..."	Men...
I archeuesque a on mande.	... dede een pape comen vord.

Tegenover zoovele punten van overeenstemming, waaraan nog andere zouden zijn toe te voegen, vragen de volgende afwijkingen de aandacht:

1. Het verhaal is bij ons geworden tot een z.g. jongere Artur-epe. Het speelt aan het hof van koning Artur of in diens land; de helden der tafelronde treden er weinig handelend op, zij het ook — met uitzondering van Lanceloot[1]) en tot op zekere hoogte ook Keye[2]) — in de geijkte karakterteekening.
2. Geheel dezelfde daden en eigenschappen der in den Richars voorkomende personen zijn in ons verhaal behouden, doch herhaaldelijk van de(n) een op de(n) ander overgedragen, m. a. w. de dramatis personae hebben somtijds van rol gewisseld. Als

[1]) Hierover in het volgende hoofdstuk uitvoeriger.
[2]) Zie zoo aanstonds bij de Reminiscensen.

noodzakelijk gevolg hiervan geschieden ook de feiten dikwijls in ander verband en in andere volgorde.

3. Een meer psychologisch juiste karakterteekening der personen, die in den ons overgeleverden franschen tekst optreden, valt in den dietschen te bespeuren.

4. Met uitzondering van bijna letterlijk overeenstemmende plaatsen en een paar traditioneele uitdrukkingen of zeggingswijzen [1]), mag de Riddere metter Mouwen een absoluut vrije bewerking van den ons overgeleverden Richars worden genoemd.

Het eerste der hier vermelde punten houdt ongetwijfeld verband met de omstandigheid, dat ons verhaal klaarblijkelijk is pasklaàr gemaakt voor de invoeging in de Lanceloot-compilatie. Hierop wijzen niet alleen de begin- en eindverzen der hoofdstukken, doch bovenal een wanverhouding, die er is ontstaan, doordien men de in den Riddere metter Mouwen voorkomende Lanceloot-figuur in overeenstemming heeft willen brengen met het karakter van dezen held, gelijk hij in den naar hem genoemden roman optreedt [2]).

Tot toelichting van het tweede punt mogen enkele voorbeelden dienen. Zoo noem ik de verdediging der belegerde moeder van den held, welke in den Richars door hem zelven [3]), in den Riddere metter Mouwen door zijn teruggekeerden vader geschiedt [4]). Vandaar dat in laatstgenoemden roman deze belegering eerst aan het slot (na de hereeniging der ouders) kan plaats vinden, terwijl zij in eerstgenoemd verhaal veel vroeger (vóór de herkenningsscène tusschen moeder en zoon) voorkomt. — In den Riddere metter Mouwen is het de held [5]), in den Richars zijn „knape" [6]), die bijna terstond na de vol-

---

[1]) Vgl. b.v. *Richars* 2380, 4103 en 4316: „.VII. fois en .i. tenant" en 292 „.VII. fois en .i. randon" met *Riddere metter mouwen* 2101: „Sevenwerf eer si gefeen"; *R. l. B.* 1753 vg.: „Que pour plueue ne pour gielee N'istera mais . . ." met *R. m. M.* 1646: „Hine liet om regen no om snee"; *R. l. B.* 1114 en 4693: „C'oisiel cantent en lor latin" en 3527: „Cantent oisiel menu et grant" met *R. l. M.* 88: „Die vogle songen openbare" en 667: „Daer hi hoerde der vogeline sanc"; *R. l. B.* „Qu'en feroie long siermonage?" met *R. m. M* 44: „Wat soude daeraf lange tale?"

[2]) Hierover uitvoeriger in het volgende hoofdstuk.

[3]) *R. l. B.* 1853—88, 2009—2248 en 2585—2879.

[4]) *R. m. M*, 3742—51 en 3780—3950.

[5]) *R. m. M.* 2342—46.

[6]) *R. l. B.* 3227—37.

trekking van zijn huwelijk op avonturen uitgaat: derhalve brengt de consequentie mede, dat ook de beide jonge vrouwen van rol wisselen, wanneer er daarna sprake is van de belegering der onbeschermde burchtvrouwe [1]). — De doode, in wiens karakter de held in den Riddere metter Mouwen optreedt, was in leven zijn vijand [2]). Waar nu het motief van den Richars: dienstbetoon na den dood, wordt overgenomen, moet dit derhalve in ons verhaal in ander verband geschieden. De doode dient hier dus onwillekeurig met zijn paard en zijne wapenrusting onzen held, die zich van beide meester maakt om, aldus vermomd, zich tegen zijne vijanden te kunnen beschermen [3]). In den Richars echter herrijst de doode opzettelijk uit zijn graf om zijn dankbaarheid te kunnen betuigen aan den ridder, die hem, schoon onbekend, een eervolle begrafenis heeft bezorgd [4]). Op zijn beurt zien wij het laatstgenoemde motief in den Riddere metter Mouwen overgenomen, waar verhaald wordt, hoe de held missen laat lezen voor drie onbegraven, door duivels gekwelde, verslagen roovers, ten einde hun de zoozeer verlangde zielerust te verschaffen [5]). — In den Riddere metter Mouwen wordt ons de ontmoeting tusschen den held en de jonkvrouw, die hem meergenoemd „teken" vereert, reeds bij den aanvang, in den Richars eerst na de hereeniging der ouders, dus aan het slot, geschilderd. Dientengevolge kunnen in ons verhaal de wonderdaden, vervolgens door den held verricht, gevoeglijk aan „der minnen cracht" [6]) worden toegeschreven, al moet dezelfde omstandigheid anderzijds geacht worden een belangrijke vertraging te brengen in zijne pogingen om zijne ouders te zoeken.

Wat betreft het derde punt, vestig ik de aandacht op:

de reeds in ander verband vermelde verdediging der moeder door haren teruggekeerden „amijs", die aldus zijn jeugdzonde tracht goed te maken;

de vrij actieve houding zoowel van de moeder als van de „amië"

---

[1]) Vgl. *R. l. B.* 3240—82 met *R. m. M.* 2846—64.
[2]) *R. m. M.* 2693—2728.
[3]) *R. m. M.* 2728—1142.
[4]) *R. l. B.* 4385—4433 en 4470—4515.
[5]) *R. m. M.* 3051—55 en 3088—92.
[6]) *R. m. M.* 827—40, 874—81 en vooral 1731—38.

van den held, van wie de eerste ons sympathiek wordt voorgesteld door de verzekering, dat

Si wilde gerne di stat opgeven
Om te behouden haer liede leven [1])",

de laatste, door een reeks verstandige en van rechtschapenheid getuigende uitspraken, welke haar in den mond worden gelegd [2]);

de tijdelijke „begevenheit" van den held, die als 't ware de smet, welke hem buiten zijn schuld aankleeft, moet uitwisschen [3]);

de hopeloos verliefde jonkvrouw, die hier, vrijwel bij uitzondering, noch belachelijk, noch on-vrouwelijk wordt voorgesteld [4]);

de dankbaarheid van den held voor ieder, die hem weldoet [5]) (één der lessen van Clarette), waardoor hij in één geval een groot contrast vormt met Richars l. B., dien de dichter tot grove ondankbaarheid doet vervallen, door ons van zijne pleegouders met geen enkel woord meer te reppen;

het in onzen roman ontbreken van den strijd tusschen vader en zoon, die elkander onbekend zijn [6]); hierdoor gaat weliswaar een dramatisch effect verloren, doch wordt anderzijds een vrijwel afgezaagd thema [7]) ongebruikt gelaten, terwijl bovendien aan een meer gezonden toestand de voorkeur is gegeven, door den zoon bewust als redder van den vader te doen optreden [8]).

Een en ander nu doet onwillekeurig de vraag rijzen, of de dietsche dichter den Richars in den eenigen ons bekenden vorm heeft gebruikt, dan wel in een andere redactie.

---

[1]) *R. m. M.* 3506 vg.

[2]) *R. m. M.* 177—192.

[3]) *R. m. M.* 1765 vgg., 1784 vg. en 1822.

[4]) Vgl. *R. m. M.* 476—481, na welke verzuchting de jonkvrouw op *geen enkele andere* wijze haar liefde toont, dan door hare teedere zorgen voor den held (zie b.v. 526 vgg., 1230—38 en 1417 vgg.), met *R. l. B.* 1697—1718, waar zij inderdaad de terechtwijzingen:

„Estez nous ia si toz sousprise?
„Encore n'a on parole prise
„De requerre uostre amistie . . .
„. . . Un castiaus et de poure pris
„Qui au premier assaut est pris",

verdient.

[5]) Zie b.v. *R. m. M.* 1859—63, 1910 vg., 2052—55, 2508—10, 3274—93.

[6]) Vgl. hiertegenover *Rich. l. B.* 3555—3709.

[7]) Zie *Revue critique* 1868, p. 412—415.

[8]) *R. m. M.* 2503—8 en 2755—65.

Het ligt in zekeren zin voor de hand het eerste te veronderstellen, zoowel met het oog op de bijna letterlijk overeenstemmende passages als wel om de volgende reden: in het groote Turijner HS., het eenige waarin de Richars bewaard is, bevindt zich eveneens een „dit", waarvan het opschrift: „Li chevalier a le mance" [1]) een zóó treffende gelijkenis met dat van onzen roman vertoont, dat men geneigd zou zijn te besluiten, dat de dietsche dichter dit (Turijner) HS., waar hij blijkbaar zijn stof aan het eene, zijn opschrift aan het andere verhaal kon ontleenen, heeft gebruikt.

Met evenveel recht echter mag tot de gebruikmaking van een andere, en wel bepaaldelijk oudere bewerking worden besloten, op grond hiervan, dat in den dietschen tekst allerlei reminiscensen voorkomen aan verhalen, die o. a. in de voorrede van den ons overgeleverden Richars als ouderwetsch, als van geenerlei waarde meer in vergelijking tot het onderwerp (den Richars) worden afgekeurd [2]) Nu is het zeer zeker een gewoon verschijnsel, dat elke dichter zijn eigen held ten koste van een reeks andere prijst, doch hier schijnt mij een dergelijke uitlating wel degelijk als een verwijt aan een vroegeren bewerker bedoeld te zijn, waar de geheele tekst ook overigens, door een in herhalingen treden eenerzijds [3]), iets slordigs en onvolledige anderzijds [4]), ja zelfs door tegenspraak [5]), den indruk maakt van een her-bewerking.

---

[1]) N°. 23 van het tweede deel der „Dits et Contes de Baudouin de Condé et de son fils J. d. C." uitgeg. door Aug. Schéler. Vgl. de plaatsen waar van „Chius" of „cieus à la mance" wordt gesproken (vs. 479, 587, 603, 893 enz.) met de benaming „die riddere metter mouwen" in onzen tekst (vs. 335, 548, 555, 803 enz.).

[2]) *R. l. B.* 7 vgg.:

Ains li contes ....
D'Erech ....
.... ne de Piercheual
D'Ieuwain, de Keu le senescal ....
Ne ualurent pas .i. liegois,
Ni li rois Mars ne dans Tristans,
Que ceste ne uaille .x. tans ....

[3]) Vgl. het reeds eerder vermelde feit, dat, tot twee malen toe, een door den held geredde jonkvrouw met één zijner knapen huwt; zoomede het tweemaal herhaalde geven van een „teken" aan den held (1544—75 en 5110—19).

[4]) Vgl. m. n. het *geheel en al vergeten* van Richars' pleegouders.

[5]) Vgl. *Rich, l. B.* 408 vgg. met 309 vgg.

Doch ook wanneer wij aannemen, dat de dietsche dichter een oudere dan de ons bewaarde redactie van den Richars heeft gebruikt, dan behoeft daaruit niet te volgen, dat alle afwijkingen, waardoor ons verhaal zich van het ons bekende oudfransche onderscheidt, zich in die oudere bewerking zullen hebben bevonden. M. a. w. blijft ook dan de mogelijkheid bestaan, dat de dietsche bewerker zijn stof, hetzij volgens eigen opvatting, hetzij naar een bepaald voorbeeld (of meerdere) heeft gewijzigd.

Houdt men daarenboven in het oog, dat wij ook den dietschen tekst zeer zeker niet in zijn oorspronkelijke vorm bezitten[1]), dan ziet men, hoe men aldus tot allerlei gissingen moet komen, waarin slechts een onderzoek naar den aard der invoegingen en reminiscensen in den dietschen tekst eenig licht kan brengen.

Deze zijn:

A. Reminiscensen.

1. Aan de Tristan-sage, hetgeen naar mij voorkomt, minder nog blijkt uit de vermelding van den dood der beide gelieven (Tristam—Ysaude) op één dag[2]), dan wel uit het optreden van den „Coninc van Cornuwaelgen" aan het slot van den roman, in wien men, volgens de beschrijving[3]):

„hi hadde lange hangende oren"

gemakkelijk een gelijkenis met (den weduwnaar) Marc van Cornwales met de paardenooren[4]) herkent.

2. Aan „Erec" en „Chevalier au lyon" zoowel door de vermelding van de onder Ginevra's oogen mishandelde jonkvrouw en het woud „sonder genade", als door het optreden van Ywein met den leeuw[5]).

---

[1]) Hierover in het volgende hoofdstuk.

[2]) Voor de algemeene bekendheid dezer overlevering vergelijke men den aanhef van de „lai de Chievrefoil" („Die Lais der Marie de France", uitg. Warncke, N°. 11, vs. 5 vgg.):

„Plusur le m'unt cunté et dit
e ieo l'ai trové en escrit
de Tristram e de la reïne,
de lur amur qui tant fu fine,
dunt il ourent meinte dolur;
puis en mururent en un jur".

[3]) *R. m. M.* 3718.

[4]) Gaston Paris, „*Poèmes et Légendes du Moyen Âge*", p. 133.

[5]) Een en ander is met tal van bewijsplaatsen aangetoond door Dr. J. te Winkel in zijne „*Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*", I, bl. 191—193 (noten).

3. Aan „Van den Bere Wisselauwe", door het karakter waarin Ywein in ons verhaal voorkomt, als z.g. kunstenmaker met zijn vertrouwden viervoeter. Evenals Gernout in „Van den BereW." landt ook Ywein later met zijn leeuw aan zeker strand; evenals de beer, bijt ook de leeuw daar aanstonds een hoogen ambtenaar dood; evenals Gernout met Wisselau, houdt ook Ywein gesprekken met zijn leeuw, die hem blijkbaar uitstekend verstaat en aan wien ook in ons verhaal Ywein en de zijnen tot twee malen toe hunne redding te danken hebben[1]).

4. Aan „Coninc Arturs Boec", met de „Historie van den Grale" en „Merlijns Boec" bij ons onder den titel „Jacob van Maerlants Merlijn" uitgegeven, en wel *a*. door de schildering van Keye, bij monde van zijn neef Galyas, als degene, die „altoes [Arturs] ere droech, waer hi was in allen lande, hi verweerde dicke [sine] scande[2])", een loftuiting, die in den Merlijn nog op zijn plaats[3]), doch in de jongere Artur-epen een anachronisme is, aangezien Keye hier steeds de weliswaar niet laffe, doch bij iedere gelegenheid overwonnen en daardoor vrij belachelijke figuur is geworden; *b*. door de betiteling [Ginevra's] „Oem", tot twee malen toe aan Keye gegeven[4]). Jonckbloet deed, dunkt mij, verkeerd door hierin iets te zien, dat met den Merlijn in tegenspraak is. Integendeel schijnt mij dit „Oem" zeer juist de verhouding van Keye tot Ginevra weer te geven, aangezien hij in den Merlijn herhaaldelijk Arturs (zoog) broeder wordt geheeten[5]), mits men althans het woord Oem niet door ons oom, doch door aangetrouwd verwant, m. n. zwager vertaalt[6]).

5. Aan den „Roman van Perchevael", door de verhouding van Keye tot onzen held, die door den „drossate" zóó onbarmhartig wordt bespot, dat hij, tot groote droefheid van Artur, besluit het

---

[1]) Vgl. *R.m.M.* 3382—3452 en 3520—73 met het fragment uit „*Van den Bere Wisselauwe*" (Vaderlandsch Museum, II, bl. 265 vgg), vs. 50—84, 304—335, 519—532, 605—612 en zie Vad. Mus. II, bl. 260 vgg.

[2]) *R.m.M.* 2267 vgg.

[3]) *Jac. v. Maerlants Merlijn*, uitg. J. v. Vloten, 11016 vgg., 11232—44, 11261—70, 12453—74, 12538—72, 12572—12610, 12674—12705, 12771 vgg., 13786 vgg., 14142 vgg., 14165—80, 14290—14337, 17912 vgg. enz.

[4]) *R.m.M.* 1578 en 1630.

[5]) *Jac. v. Maerlants Merlijn*, 9999, 10016, 10020—23, 10028, 10052, 10096—10100 en 10121—24.

[6]) Zie het Glossarium op *Oom*.

hof te mijden, totdat hij zich op Keye zal hebben gewroken [1]). Verder door trekjes, die van verwantschap spreken tusschen onzen held en dien van den „Roman van Perchevael" als: zijn zenden van gevangenen naar Arturs hof [2]), zijne liefdesoverpeinzingen wanneer Artur's bode hem komt verzoeken tot den koning terug te keeren [3]), zijn strafoefening op Keye [4]) e. d.

B. Invoegingen.

1. De „boem van Minnen", waaraan zich twintig „telegen" bevinden. Zeven hiervan vindt men terug aan „den Boem van Minnen met zeven telegen" te weten:

Vad. Mus. I. bl. 397 vgg.

vs. 53: Dierste telch dat es Trouwe [5]),
57: die ander.. es Wijsheit [6]),
61: die derde .. es Oemoedicheit [7]),
65: die vierde .. es Miltheit [8]),
69: die .V. telch dat es Doghet [9]),
73: die .VI. telch es Duchten [10]),
77: die .VII. telch es Vor pensen [11]),

terwijl drie andere verscholen zijn in de woorden:

„peinsen [12]), beven, suchten [13]),
hebbic, joncfrouwe, van u ontfaen".

2. De strijd van koning Artur met den koning van Yrlant, dien men in andere redactie ook in den Moriaen aantreft [14]).

---

[1]) Vgl. *R.m.M.* 201—215, 218—23, 1556—65 en 1569—84, met „*Chrestien de Troyes Perceval le Gallois*" uitg. Ch. Potvin, I, 2193 vgg., 2431 vgg., 2474—97 en 5796—5879.

[2]) Vgl. *R.m.M.* 305—311 en 327—330, met *Perc. l. G.* I, 5328—59, 5390—95 en 5424—60.

[3]) Vgl. *R.m.M.* 1539—43, met *Perc. l. G.* I, 5801—4.

[4]) Vgl. *R.m,M.* 1596—1622, met *Perc. l. G.* I, 5652—5706.

[5]) *R.m.M.* 695.

[6]) *R.m.M.* 692.

[7]) *R.m.M.* 691.

[8]) *R.m.M.* 690.

[9]) *R.m.M.* 695.

[10]) *R.m.M.* 698 (*vruchten*).

[11]) *R.m.M.* 696 (*bedachtechede*).

[12]) *R.m.M.* 698. *B. v. Minnen*, vs. 39 vg.

[13]) *R.m.M.* 699.

[14]) Vgl. *R.m.M.* 2838—46, 2952—66 3073—76, 3123—73 en 3302—8 met *Moriaen* (uitg. J. te Winkel) 2986—3000 en 4165—4535.

Een dergelijk verschijnsel als het laatstgenoemde is op zich zelf niet zoo vreemd. Op zijn beurt heeft de Moriaen de episode van den rooden ridder, die de jonkvrouw mishandelt, in andere redactie met den Roman van Walewein [1]), en het hoofdstuk, waarin we lezen „Hoe Lanceloot dat dier verwan", in anderen vorm met de Lanceloot-compilatie [2]) gemeen.

Daar echter de Moriaen in alle opzichten de tegenhanger van den Riddere metter Mouwen mag heeten [3]), geeft een en ander te denken, te meer daar bij vergelijking de volgende overeenstemmingen de aandacht vragen:

	Moriaen.		Riddere metter Mouwen.
76	Doe hi met pinen gespreken mochte	3294	Die met pinen gespreken conde.
120	Ende sijns leets vele vergeten (: eten)	2595	Ende dede hem sijns leets daer [vergeten (: eten)
121	Tirst dattie dinst was gedaen..	41	Ende doen die dienst was gedaen..
130	Doe hi achters van u sciet	1619	Doe hi achters van hem sciet
3068	Doe hi achterst van hare sciet		
197 vgg.	Want ic come u te genaden Van allen minen mesdaden, Die ic ter werelt nie gewrachte..	384 vgg.	Van algader sinen mesdaden, Die hi mi dede, u comt te genaden.
248 vgg.	Doe sprac die drossate, Her Keye: „Ic salne halen, God- [weet, .. Ende bringen hier tuwe hove Dien gi priest van selken love."	1585 vgg.	Doe swoer Keye sere nadien: „En wilt mi die riddere niet ont- [flien Ic salne bringen hier te hove Al waer hi noch van merren love."
365	Soe waent u bat beraden.	648	Ic sal u bat beraden..
458 vg.	Ic wille.. u onsede Vellen.. oftic sterve	1115 vg.	Ende sal breken dese onsede Oftic salre om sterven.
1364 vgg.	Ende quamen te samen met selken [nide, Dat harre beider speren braken: Men mochse verre horen craken.	1695 vg.	Si reden te gadere beide nu So sere dat haer speren braken: Men horetse harde verre craken.
1721	.. Ontoet, laet in!	2801	Ontoet! laet in!
1930	.. in dier gebare Alse oft.. ware	2736 vg.	.. in dier gebare Oft.. ware.
2049	.. drossate, Die fel was ende ongemate.	3518 vg.	.. die ongemate Was, gegaen metten drossate.
2105 vg.	„Riddere, hoe comt datgi sijt Dus haestech op genen tijt?"	1709 vg.	.. „Ens noch niet tijt; Hoe komt dat gi dus haestech sijt?"

---

1) *Roman v. Moriaen*, uitg. Dr. J. te Winkel, Inleiding bl. 35—44.

2) *Roman v. Lancelot* II, Boek III, hoofdstuk LV.

3) Zoowel wat betreft inhoud als inkleeding. Hierover zoo aanstonds uitvoeriger.

	Moriaen.		Riddere metter Mouwen.
2309 vg.	En ware dat hen ware scame Omdat hi hadde ridders name.	1638 vg.	.. dor die scame Om dat hi hadde ridders name
2435 vg.	Diene name in sinen boet .. Dus moesti keren dor die noet.	3454 vg.	.. Dore die noet Moesten si gaen in enen boet.
2540	Hie deetse bat achtergaen.	1390	Ende dadense also achtergaen.
2546	Hi deetse vallen bi tween, bi drien.	1960	Hi sloechse neder bi .II., bi drien.
2567	Hi sloecht ontwee alst ware .I. riet.	817	Ontwee oft ware een vilt.
2807 vg.	. ende sine gewaden Waren harde omberaden.	1222 vg.	.. ende haer gewaden: Dus waren si alle omberaden.
2843	Hine mochte wel gaen no riden.	2784	Sine mochten gaen no riden.
3302 vg.	.. bi hem soude niet sijn tebroken (: gesproken) Tgode geselscap van hen beiden.	1485	Gerechte trouwe; te mine scouden Ne werd si nembermeer tebroken (: gesproken)
3733 vg.	Hine wilde achterlaten niet Dat .. behiet.	3088 vg.	Ende die riddere en liet achter niet Van dat hi .. behiet.
4029	Ende scordene toten voten daer [naer	3424	Sijn lybaerd scoretse toten voten.
4190 vg.	Die casteel was wel gewrocht Uten gronde van grauwen stene.	2642 vg.	.. den casteel Die van grauwen stene was op- [gewrocht.
4285 vg.	Doen dochte Waleweine dbeste Dat si voren binnen der veste.	1280 vg.	Doen dochte hen allen dbeste Dat sine groven binnen harre veste.
4279	Al soudire .VII. jaer licgen vore.	2826	Al souden sire licgen .VII. jaer.
4299 vg.	Dat hi ware der bester een Die d e n sonne nie besceen	1032 vg.	.. die beste riddere een Die d e sonne nie besceen.
4416	Ende hadde starke orssc bescreden (: gereden)	2598	Si hadden gode orsse bescreden (: gereden)
4463 vgg.	Alse die bataelge was g e d a e n Si hadden voles vele g e v a e n Ende den coninc van Y r l a n t: Het was hen wel gegaen in h a n t.	3164 vgg.	Dattie coninc van Y r l a n t Selve moeste gaen in h a n t Ende liet hem den riddere v a e n: Doe was dat striden scire g e d a e n.
4473	.. ende van Waleweine Ende van Perchevale, die opten [pleine Menegen brachten in anxte groet.	2110 vg.	Perchevael ende min her Walewein Daden wonder in dat playn.

Bovendien zijn de volgende overeenstemmingen tusschen M o r i a e n en R i d d e r e m e t t e r M o u w e n op te merken:

1. De droefenis van Artur, wanneer hij zijne meest vertrouwde ridders — Walewein en Lanceloot — tijdelijk moet missen, waardoor hij vreest, bij een mogelijken inval als 't ware aan zijn vijanden te zijn overgeleverd [1]. Nieuwe punten van overeenstemming

[1] Vgl. *Moriaen* 341 en 366—75, met *R. m. M.* 2886—88 en 2901—6.

zijn daarbij deze: dat in beide romans Walewein ten gevolge van een gelofte het hof verlaat[1]), dat Lanceloot zich aanstonds aan zijne zijde schaart[2]) en dat, — bij den inval van den koning van Yrlant, — Walewein, Lanceloot noch Perchevael aanwezig zijn om Artur te beschermen[3]). In dit verband dient echter tevens op enkele afwijkingen gewezen t. w. hierop, dat Walewein in beide romans om verschillende redenen het hof verlaat[4]) en dat, op het oogenblik van zijn vertrek, in den Moriaen nog geenszins, in den Riddere metter Mouwen wel degelijk reeds sprake is van een inval van den Ierschen koning[5]).

2. De wenken, welke de held bij het feitelijk begin van zijn ridder-loopbaan in den Moriaen van Walewein, in den Riddere metter Mouwen van Clarette ontvangt. In beide romans komen zij in hoofdzaak op hetzelfde neer[6]), doordien zij beleefdheid en dankbaarheid tegenover den vriend, eerbied tegenover vrouwen, onverschrokken dapperheid en gestrengheid tegenover den vijand als de hoofddeugden van den ridder prijzen.

3. De omstandigheden waaronder de beide helden geboren worden[7]), de zwerftochten welke zij ondernemen[8]) ten einde hunnen vader te vinden en het huwelijk hunner ouders[9]), welke gegevens echter in beide verhalen, onafhankelijk van elkander, aan fransche

---

[1]) Vgl. *Moriaen* 322—36, met *R. m. M.* 2878—84.

[2]) Vgl. *Moriaen* 348—59 en 375—81, met *R. m. M.* 2891—97.

[3]) Vgl. *Moriaen* 3000—3003 met *R. m. M.* 2950—58.

[4]) In den *Moriaen* gaat hij, ten gerieve van Artur, Perchevael zoeken (337—41); in den *R. m. M.* echter stelt hij zich min of meer tegenover den koning, door tegen diens wil Clarette te gaan beschermen (2872—79).

[5]) Vgl. *Moriaen* 2986—3003 en 4244—47, met *R. m. M.* 2838—46, 2868—72, 2886—91 en 2901—6.

[6]) Vgl. *R. m. M.* 177—912 met *Moriaen* 912—39. Vgl. voor de vs. (*R. m. M.* 190 vg.)

„Weduwen ende wesen sijt altoes hout,
Daermense wilt veronrechten iet."

bovendien: *Valentin und Namelos* [herausgeg.] von W. Seelman, 870 vgg. waar Clarine Valentin tot ridder slaat met de woorden:

„du scholt ein beschermer sin
wedewen, weisen, juncfrowen fin,
wor du se sust an noden stân . . ." enz.

[7]) Vgl. *Moriaen* 640—665, m. n. 661, met *R. m. M.* 2181—89, m. n. 2187

[8]) Vgl. *Moriaen* 720 vgg., met *R. m. M.* 1778 vgg.

[9]) Vgl. *Moriaen* 4626—slot met *R. m. M.* 3604—3650.

bronnen ontleend kunnen zijn. De nieuwe overeenstemmingen bestaan daarbij hierin, dat de „amijs" der moeder door gegronde redenen verhinderd is geweest tot haar te komen [1]; verder noem ik als zoodanig de afzondering van de wereld, waarin de vader in den Moriaen, de zoon in den Riddere metter Mouwen zich tijdelijk hebben bevonden [2]) en het feit, dat Walewein c. s. bij den bruiloft der ouders aanwezig zijn [3]). Aanstonds moet echter weer worden opgemerkt, dat de avonturen, die beide helden op hun zwerftochten ondernemen, in beide romans geheel verschillend zijn en vervolgens, dat in den Moriaen de ridder zijne moeder kent, daar zij hem blijkbaar [4]), trots schande en onterving, niet heeft verloochend.

4. De reeds in een ander verband genoemde episode van de jonkvrouw, die door den (rooden) ridder wordt mishandeld [5]), zoomede de inval van den koning „van Yrlant". Beide invoegingen worden in den Moriaen zeer uitvoerig, in den Riddere metter Mouwen vrij beknopt en met name de tweede, a. h. w. als toespeling op bekende feiten behandeld.

Uit een en ander blijkt genoegzaam, dat rijmen, verzen en bijzonderheden van den eenen roman in den tekst van den anderen zijn overgenomen. Uit welk van beide echter is ontleend, valt bij onzekerheid van dateering bezwaarlijk uit te maken, te minder daar wij blijkbaar noch den Moriaen [6]) noch den Riddere metter Mouwen [7]) in den oorspronkelijken vorm bezitten.

Niettemin ben ik geneigd aan den Moriaen de prioriteit toe te kennen, zoowel op grond van de zooeven genoemde invoegingen waarvan m. n. de episode van den koning van Yrlant in den Riddere metter Mouwen een korte inhoudsopgave der overeenkomstige inlassching in den Moriaen schijnt te zijn, als wel voornamelijk hierom, omdat de Moriaen, door het hande-

---

[1]) Vgl. *Moriaen* 3583 vgg., met *R. m. M.* 2480 vgg.

[2]) Zoo houdt Acglovael tijdelijk in de „hermitage" van zijn oom (*Moriaen* 3080—88, m. n. 3084 vgg.), Miraudijs in het „cloester" verblijf (*R. m. M.* b. v. 1765—70).

[3]) Vgl. *Moriaen* 4655—60, met *R. m. M.* 3988—90.

[4]) Zie *Moriaen* 707—720, tegenover *R. m. M.* 2174—81.

[5]) Vgl. *R. m. M.* 125—134 en 242—271 met *Moriaen* hoofdstuk III.

[6]) Zie *Roman van Moriaen*, Inleiding bl. 22 vgg.

[7]) Hierover uitvoeriger in het volgende hoofdstuk.

lend optreden der voornaamste helden van de tafelronde, zich kenmerkend als oudere Artur-epe onderscheidt van den Riddere metter Mouwen, waar genoemde ridders, door hun optreden, slechts als figuranten, het verhaal duidelijk tot een jongere Artur-epe stempelen.

Concludeerende kom ik tot het besluit:

1o. dat de Roman van den Riddere metter Mouwen is bewerkt naar een oudere redactie van den ons bekenden Richars li Biaus;

2o. dat bij deze dietsche bewerking de Moriaen tot model heeft gediend.

II.

Invloed van den compilator.

In het vorige hoofdstuk heb ik enkele malen erop gezinspeeld, dat het verhaal van den Riddere metter Mouwen niet in zijn oorspronkelijken vorm tot ons is gekomen.

Blijkens een plaats in het gedicht „Van der Feesten, een proper dinc" [1]), die aldus luidt [2]):

..die hen der minnen onderwonden,
entie van hare dicke ontfinghen,
toter doot wel diepe wonden.
Alse Partenopeus ende Amadas,
Piramus ende oec Florijs,
Achilles ende Porphiras,
Eneas, Triestram ende oec Parijs.
Ende die Ridder metter Mouwen,
mach men rekenen wel daer mede;
dese waren sere teblouwen,
van minnen te menegher stede;
Eer si de[r] minnen cracht bekinden,
ende algader haer natuere,
eer si gecregen dat si minden
God weet! het wert hen te suere...

schijnt het verhaal als afzonderlijke roman in de Middeleeuwen van algemeene bekendheid te zijn geweest, al kan — zooals uit het

---

[1]) Bladzij 165 vgg. van het z.g. Hulthemsche HS; afzonderlijk uitgeg. door Ph. Blommaert in zijn „*Theophilus*" Gent, 1858, op blz. 44 vgg.

[2]) *Van der Feesten*, vs. 188 vgg.

voorafgaande gebleken is — aangaande de dateering ook weinig of niets met zekerheid worden beweerd [1]).

Wij echter bezitten het in HS. slechts als onderdeel van een compilatiewerk: het 14de-eeuwsche, eenig bekende z.g. Haagsche Lanceloot-HS. Afgezien nu van de nietszeggende uitdrukkingen terwille van het rijm [2]), en de begin- en eindverzen [3]), waarmede onze roman in deze compilatie aan den voorafgaanden en volgenden is verbonden, welke zich, evenals de traditioneele aanvangs- en slotregels der hoofdstukken [4]), aanstonds als invoegingen doen kennen, verraden ook andere plaatsen verknoeiïng of zoo men wil wijziging van een ons onbekenden oorspronkelijken tekst.

Als zoodanig noem ik allereerst de verzen, die de opsomming van Clarette's vereerders beginnen met de woorden [5]):

„Men seit datse Lanceloet van Lac
Minde; dat was sceren ende een blijf:
Hi minde Genevren, Arturs wijf."

Dat deze verzen door den compilator zijn ingevoegd met het doel om overeenstemming te brengen tusschen de Lanceloot-figuur van het door hem in te lasschen verhaal en die van den naar dezen ridder genoemden roman, blijkt overtuigend uit het feit,

---

1) Men vergelijke nog dienaangaande: Te Winkel *„Geschiedenis der Ned. letterkunde"*, I, bl. 190—191 en *„Richars li Biaus"* uitg. Foerster, Inleiding bl. XXI, 2e al.

2) Zie: Jonckbloet, *Geschiedenis der Ned. Letterkunde*, Groningen, 1889, II, bl. 103, noot 1 en 105, noot 1,

3) Begin: „Nu selewi swigen van desen
Ende van enen jongelinc vord lesen,
Die te hove nu sal comen;
Eest alsict hebbe vernomen,
Soe salmen noch van hem sien
Groet wonder hierna gescien."
Slot: „Nu laticse hare fecste driven
Ende sal u vanden coninc scriven."

4) Deze toch zijn geheel in overeenstemming met de aanvangs- en slotregels der hoofdstukken elders in de compilatie. Ze luiden b.v.: „Ons vertelt die aventure", „Nu gewaget die aventure", „Die aventure seget" of „brinct ons vord" e.d. (aanhef) en: „Hieraf latic die redene staen" of „die tale bliven", „Nu latic die tale hieraf bliven" of „bliven die word", e.d. (slot).

5) *R.m.M.* vs. 717 vgg.

dat de verdere karakterteekening van Lanceloot in ons verhaal niet overeenstemt met de bewering, als zou hij inderdaad Ginevra's minnaar zijn.

Immers juist op het oogenblik, dat Artur door een inval van den Ierschen koning ten zeerste in het nauw is gebracht, zien wij Lanceloot het hof verlaten [1]), om de vroegere hofdame Clarette te gaan beschermen, zonder zich blijkbaar in het minst te laten weerhouden door de gedachte, dat weldra ook Ginevra aan het grootst mogelijke gevaar zal zijn blootgesteld.

Men vergelijke hiermede plaatsen in den Roman van Lanceloot, waar wij lezen, hoe de held, vernemende dat zijn „vrouwe" in nood verkeert [2]), of om welke reden dan ook zijne tegenwoordigheid wenscht [3]), zich naar het hof spoedt; nog daargelaten, dat hij zich nooit vrijwillig vandaar zou verwijderen zoolang hij Ginevra ook maar in het minst bedreigd achtte [4]). Na deze vergelijking zal men toegeven, dat in ons verhaal eerder de bewering als zou Lanceloot Ginevra's minnaar zijn als scherts is op te vatten, dan wel de verzekering, dat hij Clarette vereert.

Het gaat immers hier niet aan, de onverschillige houding van Lanceloot, waar het de koningin betreft, te verdedigen door er op te wijzen, dat Ginevra bij zijn vertrek althans nog door Artur is beschermd. terwijl Clarette — hoewel inmiddels gehuwd — door de afwezigheid van haar man weerloos is achtergebleven. De verdere loop van het verhaal toch leert, hoe Artur, nadat de bloem zijner ridderschap het hof heeft verlaten, machteloos staat tegenover de aanvallen van den Ierschen koning. Niemand minder echter dan Walewein — en met hem vele ridders van naam — maakt zich op om Clarette te gaan bijstaan. Dat zich

---

[1]) *R. m. M.* vs. 2838—2918, m. n. 2891—2901.

[2]) Zie, ter aanvulling van het bij ons ontbrekende gedeelte van den *Roman van Lanceloot*, de Inleiding door Jonckbloet in zijne uitgave van dezen roman in deel II gegeven, bl. LXII, 3e al.—LXIII, 1e al. en: „*Les Romans de la Table Ronde*, mis en nouveau language par Paulin Paris, t. 4, p. 171—182; *Roman van Lanceloot* II, Inleid. „Li Contes de la Charrete" LXXXII—CXIX en *Les Roms. de la T. R.* t. 5, 15—17; *Rom. v. Lanc.* II, boek IV, 3830—4017 en 4566—4699.

[3]) *R. v. Lanc.* I, boek II, 12531—39 en 13066 vgg.

[4]) *R. v. Lanc.* I, boek II, 162—241.

hierbij de ridder aansluit, van wien „men seit" dat hij „Claretten minde", is logisch; de minnaar van Ginevra echter had onder de gegeven omstandigheden aan het hof kunnen en moeten blijven.

Ook al zou men dus hier de geheele plaats als een navolging van den Moriaen willen verdedigen [1]), dan toch blijft er een inconsequentie, een storing, die zeer zeker te wijten is aan de onhandige invoeging van den compilator.

De mogelijkheid nu bestaat, dat de oorspronkelijke dichter bewust tegen de traditioneele opvattingen heeft gezondigd [2]) om, door Lanceloot den minnaar van Clarette te noemen, op de bekoorlijkheid zijner heldin nog des te meer de aandacht te vestigen.

Hoe dit zij, de voorstelling van Lanceloot als bewonderaar van andere jonkvrouwen en niet uitsluitend van Ginevra, is hier niet zoo vreemd en zeker niet nieuw; wij kunnen derhalve bij de verhalen, waaraan onze roman reminiscensen vertoont, nog den Lanzelet van Ulrich van Zatzikhoven voegen. Dáár immers ontmoet men den jongen, door de „weisiu merminne" opgevoeden ridder, wiens naam niemand (ook niet hij zelf) kent, eerst als den geliefde van Galagandreiz' dochter [3]); vervolgens als den geleider en metgezel der „vrouwe Ade", wier zorgvolle verpleging van zijne wonden hij dankbaar vergeldt, al verzekert de dichter geenszins te beweren, dat daarbij eenige andere dan Platonische liefde in het spel is [4]); daarna als den minnaar van Iblis [5]), die hij boven alle vrouwen begeert, al zal eerlang zijn zucht naar avonturen hem nopen haar te verlaten en hem geruimen tijd van haar gescheiden doen leven aan de zijde der koningin van Plurîs [6]).

---

[1]) Zie het vorige hoofdstuk. Ook hier is Lanceloot de „geselle" van Walewein.

[2]) In dit verband wijs ik nog op de namen-combinatie in de volgende verzen, die van den hofdag spreken (*R. m. M.* 37 vg.):

„*Lanceloet* ende Ductalas
Leetden *Claretten*, sijt seker das"

[3]) *Lanzelet*, eine Erzählung von Ulrich von Zatzikhoven, herausgeg. von K. A. Hahn, Frankfurt a. M. 1845, vs. 1076—1109.

[4]) Dit geschiedt echter op de bekende wijze, waardoor de middeleeuwsche dichter inderdaad eerder het tegenovergestelde zou doen vermoeden. Vgl. *Lanzelet* 2320—2356

[5]) *Lanzelet* 4911—26.

[6]) *Lanzelet* 5528—40.

Aan den invloed van den compilator ben ik vervolgens geneigd het toe te schrijven, dat in ons verhaal de namen der ouders van den held nergens zijn genoemd. Zelfs na de verzen [1]):

„Doe dese feeste was gedaen
Seit si hem haren name saen",

volgt de naam zijner moeder niet; de tekst gaat aanstonds voort met de woorden: „Sijn name dat was Miraudijs", welke slechts op den held toepasselijk kunnen zijn.

Onwillekeurig nu doet mij deze naamsverzwijging denken aan een in zekeren zin analoog geval. Ik bedoel hiermede de naamsverandering welke, zooals thans bewezen mag worden geacht [2]), de compilator, bij de invoeging van den Moriaen in het Lanceloot-HS. den vader van Moriaen deed ondergaan. Als zoodanig toch heeft hij blijkbaar Acglovael in de plaats van Perchevael gesteld, nadat het hem uit den Roman van Lanceloot was gebleken, dat Perchevael „maget" bleef „bi den grale." Het komt mij voor, dat ook in ons verhaal oorspronkelijk namen hebben gestaan, die om welke reden dan ook moeilijkheden opleverden voor de invoeging in de compilatie en daarom gemakshalve zijn weggelaten.

Reeds heb ik in het vorige hoofdstuk ervan gesproken, dat enkele verzen te pas en te onpas inlichting geven aangaande de kindsheid van onzen held. De weinig gemotiveerde wijze, waarop zij als het ware in den tekst zijn gewrongen, geeft mij aanleiding te veronderstellen, dat zij de brokstukken vormen eener aldus door den compilator uit haar verband gerukte „prologhe", zonder welke de middeleeuwsche dichter zelden zijn verhaal begint.

Ten slotte wil ik nog wijzen op twee plaatsen. De eene schildert de gevaren van het „wout sonder genade" met de woorden [3]):

„En was nie man diet leet,
Hine haddere scade in Godweet.
Perchevael, Walewein ende Lanceloet,
Ductalas ende Erec, met ere conroet

---

1) *R. m. M.* 2206 vg.
2) *Roman van Moriaen*, uitg. Dr. J. te Winkel. Inleiding, hoofdstuk III.
3) *R. m. M.* 536 vgg.

Wilden si dore dwout riden:
Si worden gescoffirt daer tien tiden",

waarvan later [1]) nog eens de herhaling volgt op deze wijze:

„Onlancs sijn gesciet die dingen,
Dat hier Perchevael ende Walewein
Ende Lanceloet waren int plain,
Ende andere vele gesellen mede,
Die met pinen ontdrogen haer lede."

Moet men hierin een toespeling van den compilator op een bepaald feit zien? Ik geloof het niet. Het schijnt mij veeleer toe, dat ook hier weder de bedoeling bij den dichter heeft voorgezeten om de bewondering te wekken, thans voor zijn held, die als overwinnaar uit den strijd te voorschijn treedt, waar te voren „dus goderidders tebarenteert waren" [2]). Ook elders in het verhaal [3]) treffen wij de verbinding der namen Walewein—Perchevael—Lanceloot aan, louter om de bij uitstek dappere ridders der tafelronde aan te duiden.

De andere plaats, welke ik zooeven bedoelde, spreekt van het kasteel Mauregaert [4]), waar „vif gebrodere uteveroren" op geduchte wijze huishouden [5]):

Quamere oec ieman ut Arturs lande,
Men soude hem doen grote scande,
Om Waleweins wille, die quam vore thof
Ende sloech den here enen broder of
Ende sire liede een groet getal."

Deze plaats heeft meer dan de vorige op mij den indruk gemaakt een toespeling te zijn op een bepaald feit. En wel zou ik hier met name willen verwijzen naar een plaats in den Roman van Lanceloot, die aldus luidt [6]):

---

1) *R. m. M.* vs. 919 vgg.

2) *R. m. M.* vs. 551.

3) *R. m. M.* 2929 en 3125 vg.

4) Dit kasteel is ook bekend uit den „*Gauffrey*", Chanson de geste, publ. par F. Guessard et P. Chabaille, Paris 1849, vs. 4055 (p. 123) en 4158 (p. 126). Ook hier is sprake van het zich vermommen met de wapenrusting van een verslagen vijand, vgl. vs. 4108 vgg. met *R. m. M.* 2728 vgg.

5) *R. m. M.* 2372 vgg.

6) *Rom. v. Lanc.* I, Boek II, 3540—90.

„Alse Walewein gesceden was
Van Hestore, maecti sine vaert
Recht ten foreeste waert,
So dat hi omtrent none quam
Bi ere riviere [1]), daer hi vernam
Een pawelgioen gerecht...
Als hire quam daer saten
Omtrent . VI . man [2]) ende aeten...
Hi ginc int pawelgioen sonder sparen,
Ende groette hen allen, die daer waren;
Maer daer en sprac niemen een wort,
Si besagene fellike, ende hi trac bet vort
Als hem niemen antworde ne gaf...
Ende begonste met groten gere
Tetene, als dies gerde sere.
Walewein sprac den genen toe
Die bi hem sat, ende seide doe:
„Lieve here, et ende sijt blide."
Die ridder seide te dien tide:
„Ic ne mach gene bliscap toegen
Also lange als ic vor minen oegen
U met mi sie eten...
Doetdijt, gi sullet becopen saen",
Dander seggen si sulne doet slaen
Hine scede saen van dane.
„Ic ne micke niewerinc te gane",
Sprac Walewein, „om u verbieden".
Doe sprongen si op onder hen lieden
Met haecsen ende met swerden ter vart.
Alse Walewein des geware wart,
Hi trac te hem wart bede
Sinen scilt ende sinen helm mede,
Alse die hem wilde verweren doe.
Ende si liepen hem alle toe
Om hem te nemene sijn leven.
Den irsten die hem trac beneven

[1]) Ook ons kasteel Mauregaert wordt gezegd zich „tenden dwout op ene rivire" te bevinden. (*R. m. M.* 2364 vg.)

[2]) Dat deze zes „*gebrodere*" waren staat hier echter niet vermeld.

Wederstont hi stoutelike gnoech,
Want hine ten irsten slage doet
sloech...
Ende dander vlouwen, die dat sagen."

Het is echter onmogelijk uit te maken of de genoemde verzen zich reeds in het oorspronkelijk van ons verhaal hebben bevonden, dan wel of zij daarin inderdaad door den compilator zijn aangebracht, om het verband met den Roman van Lanceloot te versterken.

III.

Het Handschrift.

Het handschrift van den Riddere metter Mouwen is ons, zooals ik reeds zeide, alleen overgeleverd als onderdeel van het groote Lanceloot-HS., waarvan het eenig bekende exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage berust.

Jonckbloet heeft in zijne uitgave van dit HS. de f°'s 167—178, die ons verhaal bevatten, reeds ten deele beschreven [1]) door te wijzen op:

1. de nieuwe hand, die hier schijnt op te treden [2]);

2. de uitsluitend roode aanvangsletters der hoofdstukken, die een tegenstelling vormen met de elders in het HS. waar te nemen afwisseling van rood en blauw;

3. de omstandigheid, dat ons verhaal begint met een nieuw f.° en eindigt aan den voet van een bladzijde [3]).

Bij de behandeling van den roman als afzonderlijk verhaal kan hieraan het volgende worden toegevoegd en wel:

---

1) *Roman van Lancelot*, uitg. Jonckbloet, II, Inleiding bl. CLXXIII, 2e al.—CLXXIV, 4e al.

2) Deze opmerking is dus een tegenspraak of zoo men wil een herroeping van een vroegere bewering, dat n.l. van f.° 99—het einde (f.° 238) één en dezelfde hand voortloopt (*Roman v. Lanc.*, uitg. Jonckbloet, Deel I, Inleiding, bl. LXVII, 4e al.).

3) Geheel waar is dit niet. Ons verhaal toch begint feitelijk eerst met den 7den regel van f.° 167. Zes regels, met dezelfde hand geschreven als ons verhaal, die de verbinding vormen tusschen dit en het vorige, gaan daaraan vooraf.

A. Als men deze bladen op zich zelf beschouwt:

1. De f°'s 167—178 zijn in letterlijken zin uit de compilatie te lichten: ze bestaan uit 5 dubbel-vellen en één enkel f.° dat met een strookje daaraan bevestigd is.

2. Het lettertype is zeer klein en smal. Het geheel maakt, vooral in het begin, een netten indruk, welke naar het einde door een toenemende neiging tot verschrijven wordt verzwakt. De beginletters der vs. vormen een eenigszins terzijde van den overigen tekst staande. verticale streep. Evenmin als de West-Vlaamsch gekleurde taal, onderscheidt zich het schrift dezer bladen in wezen van het overige HS., of het moest zijn door een enkele s t i p — inplaats het gewone accentteeken — op de *i*, die echter, naar het mij voorkomt, eer aan het toeval dan aan opzet is te wijten.

De uitsluitend roode letters, welke Jonckbloets aandacht trokken, zijn g e h e e l zonder versiering: het zijn als 't ware groote drukletters. Alleen in de bovenste en onderste helft van de O, waarmede de eerste regel van het verhaal begint, zijn inktkrullen aangebracht.

3. De laatste regel van f.° 177: „Ende sal u vanden coninc scriven", die met den vorafgaanden: „Nu laticse hare feeste driven" den overgang naar het volgende verhaal vormt, is met een a n d e r e hand geschreven dan de overige tekst.

B Beschouwt men de bladen 167—178 als onderdeel van de compilatie, dan treft ons het volgende:

1. Op de f.°'s 167—178 komen de glossen en correctiën van een andere hand, welke in een groot gedeelte van het HS. zijn aangebracht, n i e t voor. Zij stemmen daarin overeen met de f.°'s 116—129 [1]), 159—167 [2]), 178—190 (recto 3de kol. vs. 6) [3]), 190 (r. 3de kol vs. 7)—201 [4]), 211—218, 219—220 en 231 tot en met het slot [5]), d. w. z. met het meerendeel der ingelaschte verhalen

---

[1]) *Roman van Moriaen*, uitg. Dr. J. te Winkel.

[2]) *Wrake van Ragisel*, Rom. v. Lanc. III, Boek III, hoofdst. XVIII—XXX.

[3]) *Walewein en Keye*, Rom. v. Lanc. II, Boek III, hoofdst. XLIII—LIV.

[4]) *Torec, Roman van*, uitg. Dr. J. te Winkel.

[5]) Men bedenke, dat hiervan f.° 218 in het 3e boek thuis hoort (tusschen f.° 147 en 148) en dat na f.° 210 eerst de f.°'s 220—30 behooren te volgen, zoodat de f.°'s 211—218, 219—220 en 231—einde, het feitelijke slot van het HS. vormen. Zie over een en ander: *Rom. v. Lanc.* I, Inleiding, bl. LXVII, 2e al.

en het slot van het vierde boek van den Roman van Lanceloot.

2. Het 1ste vers van het 1ste blad (f.° 167): „Nu selewi swigen van desen", vormt een herhaling van het drie regels te voren staande (f.° 166 verso, 3de kol., 3 vs. v. ond.): „Nu latic die tale hier ter stonde".

3. De f.°'s 167—178 vertoonen dezelfde indeeling als de andere bladzijden van het HS. (op één na: f.° 115) t. w. 3 kolommen, ieder van 60 à 61 vs. —

Het was vooral naar aanleiding van de derde der door hem opgemerkte bijzonderheden, dat Jonckbloet er op wees „hoe men zelfs op de gedachte zou komen, dat deze elf bladen [167—178] oorspronkelijk niet tot dit [Lanceloot-] HS. behoord hadden."

Al naarmate men hier den klemtoon legt op dit of niet, kan men in deze woorden zien: een zinspeling op de herkomst dezer bladen uit een ander HS., of wel louter de meening, dat zij een jongere invoeging in het HS. zijn.

Inkleeding en indeeling der bladen in aanmerking genomen zou in het eerste geval slechts een ander Lanceloot-HS. bedoeld kunnen zijn, waarvan deze bladen oorspronkelijk deel zouden hebben uitgemaakt [1]). Zelfs konden enkele omstandigheden hiervoor pleiten, als: de afwijking in de versiering, welke elders de gewone kan zijn geweest en de regel: „Nu selewi swigen enz.", die in ons HS. een herhaling met het voorafgaande „Nu latic die tale enz." vormt, doch in een ander HS. eene zeer goede aansluiting kan hebben gevormd.

Ertegen echter pleit, dunkt mij, de omstandigheid, dat de laatste regel der laatste bladzij met een andere hand is geschreven. Immers daar ik hier geen sporen van radeeren kon ontdekken, meen ik te mogen aannemen, dat deze regel oorspronkelijk was opengelaten, hetgeen slechts zin kon hebben wanneer deze bladen bestemd waren voor de invoeging in dit, ons HS.

Het Lanceloot-HS. vereischt echter mijns inziens in zijn geheel een hernieuwd onderzoek, alvorens men over zóó diep-

[1]) De omstandigheid dat J. zich (Rom. v. Lanc. I, Inleid. LXVIII, 1e al.) in negatieven zin over de gebruikmaking van een 2de Lanceloot-HS. uitlaat, behoeft niet in te sluiten, dat hij ook het bestaan daarvan ontkent.

gaande kwesties, als de hier met een enkel woord ter sprake gebrachte, een nader oordeel zou kunnen uitspreken [1]).

A m s t e r d a m, December 1913.

---

[1]) Zoo zou men b.v. onwillekeurig zich tot het maken van gevolgtrekkingen laten verleiden door de oogenschijnlijke overeenstemming in het schrift onzer bladen met dat der f.°'s 87 en 99 (gedeeltelijk), 100—106, 115 (grooter lettertype) en 116—129, welke bovendien met de f.°'s 167—178 gemeen hebben de verticale strepen, gevormd door de — ter zijde van den tekst staande — beginletters der verzen en het ontbreken van een elders overal voorkomende, roode streep door de opschriften der hoofdstukken. Daarenboven zijn de f.°'s 100—106, 115 en 116—129 wederom in letterlijken zin uit het HS. te lichten; op f.° 87 heeft de afstekende hand blijkbaar een blanco gelaten gedeelte ingevuld; op f.° 99 eindelijk heeft zij, zoo het schijnt, een groot stuk moeten overschrijven, dat — blijkens sporen van d e z e l f d e woorden b o v e n bijna iederen regel — oorspronkelijk niet op de goede lijnen heeft gestaan.

I.

EEN BEGIN VANDEN RIDDERE METTER MOUWEN.

Ons vertelt die aventure,
Dat coninc Artur op ene[1]) ure
Hilt een hof soe overgroet
In die stat te Kardeloet,
Recht op enen tsinxendach,
Dat men nie gelijc des ne sach.
Die coninc hi droech crone doe,
Entie coninginne mede alsoe.
Daer was menech riddere te hove,
Stout[2]) ende van goeden love.
Die coninc hadde oec doen maken
Roet samijt ende scarlaken
Mantel ende roc, vif hondert paer,
Vol hermerijns, wit ende claer,
Ende op blau sindael dorhouwen.
Daer waren ridderen ende joncfrouwen,
Met diren clederen ende met goeden
Geaetsemeert, die hen wel stoeden.
Daer waren .V.^{m} ridders snel,
Van prise goet, wetic wel.
Doe ginc die coninc messe horen,
Met menegen riddere ut vercoren.
Erec ende Ydier, wet vorwaer,
Gingen vorden coninc daer,
Met tween guldinen roeden,
Ende weerden, die te bi stoden[3]).
Ydiers vader hiet coninc Verminc;

---

[1]) HS.: dese. [2]) J.: Stoute. [3]) J.: Stoeden.

Erecs[1]) vader was Lac, die coninc.
Dese waren edel ende rike.
Die coninginne, dire gelike,
Volgede na met sconen joncfrouwen
— Vierwerf .XX. mochtmer scouwen —
Die alle gecleet sierlijc sijn.
Met diren clederen sidijn.
Der coninginnen leide Walewein
Ende Perchevael in dat plain[2]);
Ende Lanceloet ende Ductalas
Leetden Claretten, sijt seker das.
Dus heefmen[3]) messe begonnen daer;
Men sanc met noten, scone ende claer.
Ende doen die dienst was gedaen
Brachtmen water ende ginc dwaen.
Daer was ten etene gedient wale.
Wat soude daeraf lange tale?
Elc hadde daer sijn gevoech
Dies hi wilde, ende meer dan gnoech.
Doen terde gerechte daer was geten
Swoer die coninc ende liet daer weten,
Datmen niet soude eten vord
Eer daer niemare ware gehord,
Noch scoenlaken. werd opgedaen.
Ende niet lange daerna saen
Quam een bode met haestecheden
Al tote vore die zale gereden.
Hi beette neder, ende sijn paert
Hielt een knape. Hi ginc ter vaerd
Vorden coninc ende groetten met sinne,
Ende daer na die coninginne.
Hi seide, hi brachte ene niemare,
Die hem[4]) liver comen ware
„Bi enen anderen dan bi mi.”
Doe sprac die coninc: „Segt mi wat si,
Want ic moet ene niemare weten
Eer hier heden werd volgeten.”
Doen seide die knape met droven mode:

---

[1]) HS.: Eres. [2]) J.: plein. [3]) J.: heeftmen. [4]) J.: hen.

„Here, Tristram die goede
Es doet; ic litene opten vloer
Licgen, doen ic henen voer.
Ysauden minne, sijns oems wijf,
Heeft genomen sijn lijf,
Ende si es oec om sinen wille doet.
Marcus, sijn oem, heeft rouwe groet,
Beide om hem ende om hare.
Here, uwen orlof! ic vare.
Ic moet elre boetscap dragen."
Doen hoerdemen sere clagen
Beide heren ende oec vrouwen.
Die coninginne sprac met rouwen:
„Here, gereit u, vaert ten like."
Artur seide doe: „Sekerlike,
Ic sout harde node laten."
Hi bat doe alle, die daer saten,
Dat si met hem souden varen.
Si gereiden hen alle sonder sparen.
Ende die coninc es vore gereden,
Daer hem menech volgede ter steden.
Die dach was scone ende claer,
Die vogle songen oppenbaer.
Doen hi niet verre was gereden
Quam een knape van sconen leden,
Ridende op een dravende part.
Doen hi der liede geware ward,
Vrachdi wie die here ware.
Men seit hem al oppenbare,
Dat Artur ware, die coninc.
Die knape voer na dese dinc
Tote Arture ende groettene daernaren,
Ende alle, die met hem waren.
Doe sprac hi: „Edel coninc fijn,
Hoe gerne soudic riddere sijn
Van uwer hant, mochtet wesen!"
Die coninc antwerde hem na desen:
„Vrient, ic ben nu haestech sere.
Vaerd te Kardoel; als ic kere
— Dat snieme sal sijn, sonder waen —
Ic sal u riddere maken saen."

— „Dat lone u God!" sprac hi daernaer,
Ende bevalse Gode alle daer,
Ende es gereden met haesten groet
Altehant tote Cardeloet,
Ende beette ende ginc in die zale.
Sin pard[1]) was ontfangen wale,
Want daer waren gersoene gereet,
Die niet el en daden, Godweet.
Die knape groette die coninginne
Entie joncfrouwen, met soeten sinne.
Doe seide die knape: „Ic gemoette hier bi
Minen here, den coninc vri,
Die mi hiet beiden om die saken,
Dat hi mi riddere soude maken
Scire, alse hi weder quame[2])".
Die coninginne seide: In Goeds name.
Doen si dus spraken hordense daer uut
Van ere joncfrouwen groet geluut.
Die coninginne sach udewaerd gereet,
Ende sach waer een riddere reet:
Ene geessele haddi in die hant mede,
Daer hi groet leet met dede
Ere joncfouwen, die riep: „Owach!"
Dire hi gaf menegen slach.
Si riep: „Arme, dit motic gedogen!"
Hi sloechse dat haer dbloet int ogen
Quam geronnen. Doen sach si saen
Waer die coninginne was gestaen
Tere vinsteren[3]), om udewaerd sien.
Si sprac der coninginnen ane mettien:
„Ay coninginne, wel edele vrowe,
Ontfarme u hier van minen rouwe,
Die mi dese riddere nu doet!"
Die coninginne ginc metter spoet
Daer her Keye siec lach,
Ende clagede hem dit, doe sine sach,
Hoe een riddere ene joncfrouwe
Sere mesvord, „die mi op trouwe
Bat, dat icse bescudden dade.

[1]) J.: part. [2]) J.: quam. [3]) J.: vinstren.

Nu benic sere tenden rade:
Hiers een[1]) riddere te hove niet."
Keye seide: „Gaet, ende besiet,
Oft die knape, die daer quam nu,
Riddere wilt werden hier doer u.
Hi saelt harde gerne doen,
Hine si van quaetheide[2]) ontfloen."
Die coninginne ginc thant daernaer
Ende bat hem riddere te werdene daer,
Ende dat hi die joncfrouwe bescudden vare,
Die hi daer sach in groten mesbare.
Die knape sprac doe: „Edele vrouwe,
Dat doe ic gerne, semmine trouwe!
Tirst dat ic riddere ben gedaen,
Ent[3]) ors ent wapene, ic volge hem saen."
Die coninginne was blide des
Ende dedene wapenen, sijt gewes,
Met goden wapenen ende dire.
Daerna deet si bringen scire
Enen swerten wapenroc saen
Van sindale. Doe quam gegaen
Een knecht, ende brachte een ors snel,
Verdect ende gebreidelt wel.
Her Keye lenet der coninginnen.
Een swaerd brachtmen hierenbinnen,
Een dat beste dat daer was.
Die coninginne, sijt seker das,
Gordet hem, ende sprac hem an:
„Nu vaerd. God maec u goet man!"
Doe quam Clarette gegaen
Ute ere cameren ende gaf hem saen
Ene witte mouwe ende seide: „Here,
God gesterke u in die ere!
Pijnt om die ere vroech ende spade
Ende dient Gode in al[4]) uwe dade,
Ende sire moder, onser vrouwe,
Ende sijt hovesch ende getrouwe.
Hord messe gerne in elker stede.

---

1) J.: geen. 2) J.: quaethede. 3) HS.: Eñ, J.: Ende. 4) J.: alle.

Dien gi hort prisen van goder sede,
Daerna weret, dat radic u wel.
Van nane, van roden, van die sijn fel,
Wacht u daeraf in allen tide.
In u herberge soe sijt blide,
Ende gelt oec gerne uwe scout.
Weduwen ende wesen sijt altoes hout,
Daermense wilt veronrechten iet.
Desen erenberge, here, nu siet,
Die gevic u hier te desen,
Dat gi altoes min ridder selt wesen
Ende min vrient, waer gi sijt.
Nu volget den riddere, het es tijt."
— „Joncfrouwe, God lone u! Ende tuwen wille,"
Sprac hi, „benic lude ende stille."
Die coninginne sprac doe saen:
„Clarette, dit was wel gedaen!"
Dus voer die riddere wech ter vard,
Ende Keye sprac ter coninginnen ward:
„Vrouw, min ors voerd hi daer henen:
Nembermeer siedi[1]) den genen,
Noch ic min ors. Wats oec gesciet,
Hine volget den roden riddere niet.
(Al waerre . X ., hi soutse verslaen,
Wordi verbolgen). Ic segt u saen:
Kindine, hine volgede hem niet
Maer Clarette heeft wel bespiet
Haer scoenheide te gevene enen man,
Die vele bat derschen can
Ofte[2]) met ere ploech eren.
Dan vor enen riddere hem verweren."
Die coninginne sprac: „Her Keye, u tale
Es quaet. Ic rade u wale,
Dat gijs meer gewaget vor mi."
Die riddere was daer noch soe bi,
Dat hijt algader heeft gehort,
Ende sweech al stille ende reet vord,
Ende pensde, hi souts gewroken werden,
Hine ontsonke hem in der eerden.

---

[1]) HS.: Sidi, met de gewone verwarring van *Sien* en *Sijn*. [2]) J.: Oft.

Dus es hi ene mile gereden.
Daer quam hi tere wegesceden:
In elke sach hi hoveslage baren;
Doen ne wisti welken varen.
Daer vernam hi een magedekijn saen,
Die lambere hoetde. Doe liet hi gaen
Sijn ors vaste te hare waerd
Ende vrachde hare met snelre vaerd
Om enen riddere ende ene joncfrouwe.
— „Here, si riden daer. Groten rouwe
Moet den riddere geven onse here:
Hi sleet daer ene joncfrouwe soe sere.
Vaertse bescudden, des biddic u!
Si riden daer vore niet sere nu,
Ter rechter hant, seldi weten."
Die riddere es na hen gesmeten
Ende quam gereden in een wout,
Daer vogle in songen menechfout.
Die sanc bequam hem herde wel.
Mettien sach hi den riddere fel,
Ende riep dat hi ontbeiden soude.
Die rode riddere niet en woude
Ontbeiden, noch hine sach omme,
Ende sweech al stille, alse di stomme,
Ende sloech die joncfrouwe maer te meer.
Dies hadde die swerte int herte seer
Ende sprac: „Her riddere, bi mire trouwen,
Tfernoy, dat gi deser joncfrouwen
Doet, sal u berouwen sere."
Die rode keerdem met enen kare
Ende sprac: „Du best een sot, vorwaer,
Dat gi mi comen dorst dus naer.
Bestaect mi, ic soudi te handen
Hier beten doen met groten scanden."
Die swerte ridder sprac doen saen:
„Mochtic uwes gedreiges ontstaen,
Ic waende wel ontstaen uwer daet.
Bi Gode, gi sijt fel ende quaet,
Dat gi dese joncfrouwe dus slaet."
Alse die rode dat verstaet,
Sloech hi met sporen ten swerten waerd,

Ende die swerte op hem ter vard.
Ende die rode stac met crachte
Den swerten dorden scilt onsachte,
Dat tspere brac. Die swerte mede
Stac den roden daer ter stede
Int canteel van den scilde weder,
Dattie rode viel ter neder,
Ende riep ende seide: „Hebt mins genade!
Nu scinen hier mine overdade.
Gi sijt wel over mi gewroken:
Mijn arm ende .III. rebben sijn tebroken."
Ende doen die joncfrouwe hoerde dat,
Dat hi dus genade bat,
Dankes sijs den riddere sere,
Ende Gode, onsen liven here.
Doe sprac si: „Edel riddere vri,
Slaet hem thoeft af ende gevet mi!"
— „Bi Gode, scone maget, dat si.""
Hi trac tswaerd. Doe bat genade
Die rode. Die swerte sprac: „Hets te spade:
Gi moet die overdaet copen saen,
Die gi der joncfrouwen hebt gedaen."
Doe riep hi der joncfrouwen an,
Dat hi werden wilde haer man,
„Ende van al in u genaden staen."
Doe seide die swerte riddere saen:
„Joncfrouwe, also helpe mi God,
Hi biet u een scone gebot!
Wat raetdijs?" Si seide saen:
„Al dat gi raed willic anegaen."
— „Soe radict u, al was hi fel,
Hi maget al noch beteren wel.
Ende vaerd met hem te Kardoel hier bi,
Tot Genevren, der coninginnen vri,
Ende groetse mi oppenbare,
Ende alle, die gi vint met hare,
Van minenthalven [1]); ende segt haer dan,
Datse groet die selve man,
Dien [2]) si heden riddere dede

---

[1]) J.: minenthalve. [2]) HS.: die.

Selve met groter hoveschede,
Om dat ic u bescudden soude nu.
Goddanc! ic hebbe bescud u.
— Nu sit op, ende vaerd gereet
Tote Kardoel. Ende dat u heet
Die coninginne, dat seldi doen:
Soe hebdi van uwer mesdaet pardoen.
Dat gi an die maget hebbet mesdaen.
Ende segt mi heren Keyen saen,
Dat ic meer come in Arturs hof,
In heb mi eer gewroken daer of
Van den lachtere, die hi mi opteech.
Heden, doe ic van hove creech."
Die riddere seide: „U gebot
Salic doen, alselp mi Got!
Ic hebbe becocht min overmoet.
Nie en dedic joncfrouwen goet:
Heden gemoettic dese joncfrouwe vri
Ende enen riddere, dat seitsi mi
Dat haer broder was die gene,
Dien slogic doet. Met groten wene
Ward die joncfrouwe om hem saen.
(Groet leet hebbic haer sint gedaen)
Dien doetdic onverdient, Godweet!"
— „Nu vaerd ter coninginnen gereet
Ende valt hare hier af te voet;
Sine doet u nembermer els dan goet.
Ende dat ic u Keyen secgen hiet,
Ic bids u en vergetes niet." "
Doe seide die maget: „Gi hebt an mi
Ene vrindinne, soe waer ic si;
Oec salic wesen u getrouwe."
Doe sprac die riddere metter mouwe:
„Wistic, dat gijt wel sout helen,
Ene dinc soudic u gerne bevelen."
— „Jaic", sprac si „met goeder trouwen."
— „Alse gi comt tot mire vrouwen,
Daer suldi ene wile bi dagen
Ende na Claretten van Spangen vragen.
Ende alse gijs die stade siet,
Groetse mi, en latets niet,

— Stillekine niet oppenbare —
Ende segt van minenthalven[1]) hare:
Dat icse minne, ende sal na desen
Haer lief ende haer riddere wesen.
Ende canic met wapinen verdinen dan,
Datmen mi priest[2]), ende werde goet man,
Soe doe mi dooh in haren sen!
Ende vernemtsi, dat ic blode ben,
Soe sijs quite — ende[3]) alle wijf —
Te pensene iet om min lijf.""
Die joncfrouwe seide: „Nu geloves mi,
Magic hare sijn iet lange bi,
Ic doese u minnen, wet vorwaer."
Dus sijn si gesceden daer.
Nu latic u vanden riddere bliven
Metter mouwen, ende sal scriven
Vander joncfrouwen ende van den riddere roet,
Die beide reden te Kardeloet.

II.

VANDEN RODEN RIDDERE ENTER JONCFROUWEN.

Daventure seget nu ter stede
Vanden riddere ende der joncfrouwen mede,
Die te Kardolewaerd reden nu.
Hi bat haer sere, dat secgic u,
Dat si over heme bade
Der coninginnen, dor grote genade.
Hi lach haer sere ane met beden.
Binnen dien quamense gereden
Vore die borch te Kardoel binnen,
Daer si vonden der coninginnen,

---

[1]) J.: minenthalve. [2]) J.: prijst. [3]) J.: en.

Die scire ut harre cameren quam
Doen si vanden riddere vernam.
Die riddere entie joncfrouwe met
Waren beide gebeet, dat wet;
Entie coninginne ontfincse wale.
Die joncfrouwe begonste doe dese tale:
„Vrouwe gi saget mi heden wel,
Dat mi dese riddere fel
Dede harden groten rouwe.
Gi ontfarmet mins, edel vrouwe,
Ende sindet enen swerten ridder [1]) na mi,
Dine soe dwanc, vrouwe, dat hi
Van algader sinen mesdaden,
Die hi mi dede, u comt te genaden.
Nu hord mine clage, edel vrowe [2]):
Hi heeft mi gedaen groten rouwe;
Hi sloech heden minen broder doet,
Die hem mesdede clein no groet:
Hine hadden noit gesien te voren.
Mi heeft hi gedaen groten toren
Vrouwe, ende dat staet al an u,
Hoe hijt mi sal beteren nu.
Vrouw, oeo secgic u noch mere:
Die swerte riddere groet u sere,
Ende alle, die horen tuwen hove.
Leeft hi iet lange, hi comt te boven
Allen den genen. die ic kinne.
Bi Gode, vrowe [3]), waric coninginne,
Ic soudene minnen voer alle man!"
Die coninginne loech ende sprac doe an
Den roden riddere, ende seide: „Keytijf!
Hoe temedi dit scone wijf
Dus te mesvoerne, ende om niet?"
— „Vrouwe", seit hi, „oft gijt gebiet,
Ic come hier in uwer genaden,
Ende wille beteren al mine mesdaden.'
Die coninginne dede hem geloven daer,
Dat hi nembermeer daernaer,

[1]) J.: riddere. [2]) HS.: vrowen, J.: vrouwe. [3]) J.: vrouwe.

Bi ridderscape ende bi trouwen,
En mesdade vrowen no joncfrouwen.
Dit swoer hi daer. Doe seide hi:
„Vrowe, die riddere beval mi
Ene boetscap te doene oppenbare
Ane Keyen, wistic waer hi ware."
Die coninginne leidene[1]) daer.
Doe sprac hi te Keyen daer naer:
„Her Keye, met mi u ontboden heeft
Een die beste riddere, die leeft
(Een: swerd, met ere mouwen wit[2]):
Nembermeer comt hi na dit
In Arturs hof, eer comt die dach,
Dat hi den lachter wreken mach,
Dien gi hem seit onverdient.
In wils te wers niet sijn u vrient",
Seide die rode, „bolgedi te miwaerd."
— „Nenic", sprac Keye, „maer opten musaerd
Belgic mi, ende saels mi wreken:
Ic salne noch soe lachterlijc steken
Van sinen perde ende thoeft afslaen,
Magickene enechsins begaen."
— „U quade tonge", sprac die coninginne,
„Sal u vele quaets noch[3]) bringen inne:
Gi segter selden hovescheit mede".
Die rode riddere nam orlof ter stede
Ende voer en wech, in weet waer;
Maer die joncfrouwe, si bleef daer
Met Arturs wijf, der coninginnen.
Oec deetsi hierna wel bekinnen
Claretten van des ridders minne,
Ende brachse oec in selken sinne,
Dat sine minde, sonder waen.
Hieraf latic die redene staen
Ende secge vanden riddere u
Metter mouwen vorwaerd nu.

---

1) J.: leitene. 2) J., zonder interpunctie: „Een swerd met ere mouwen wit." 3) J. blijkb. als drukfout: *nog.*

III.

VANDEN RIDDERE METTER MOUWEN ENDE CEPHALUS [1]).

Nu gewaget daventure:
Daer hi sciet ter selver ure
Van den roden riddere, dat hi
In een dal quam daer bi,
Daer hi gemoette ene joncfrouwe,
Dine met hare op grote trouwe
Leide, ende herberge oec boct,
Dies hi hare seide danc groet,
Ende voer met hare te haren [2]) hove,
Daer hi was met groten love
Ontfaen van der maisniden daer.
Si beval hen allen daernaer,
Dat si sijns wel namen ware.
Doe quam haer broeder oppenbare
Vorden riddere saen na desen,
Ende hitene willecome wesen,
Ende neech hem neder toten voeten.
De joncfrouwe dede met goeder moeten
Den riddere ontwapinen ter stede,
Ende een paer cleder bringen mede.
Een gordel gaf si den riddere coene,
— Dat si hem bat ane te doene — [3])
Dat al was van fijnre siden [4]).
Hi dankes hare sere tien tiden.
Doen hi hadde die cleder an
Docht hen een die scoenste man,
Die si nie hadden gesien.
Om hem worden pensende mettien
Alle die joncfrouwen van daer binnen:
Alle begeerden si sire minnen.
Ende Egletine, harre alre vrouwe,
Pensde: „Here God, ende oft mi trouwe
Dese riddere nu wilde houden,

[1]) J.: Sephalus. [2]) HS.: hare. [3]) HS. en J. hebben 466 en 467 in omgekeerde volgorde. [4]) HS.: side.

Soe wario van minnen sere in vrouden!
Hoe mochtic hem dit nu doen verstaen?"
Mettien so ginomen ginder dwaen.
Entie riddere ende Egletine gemene
Gingen tere taflen sitten allene.
Hare joncfrouwen entie knapen saten
Tere andere taflen, ende aten.
Daer was gedient wel ende gereet;
Eglentinen broder sneet
Vorden riddere ende voer hare.
Die joncfrouwe bat den riddere daernare
Over haren broder, dat hi wesen
Mochte sijn knape. Hi seide te desen:
„Joncfrouwe, ic ontfaene gerne, Godweet."
Dus atmen daer. Daer na gereet
Dedemen die taflen van daer.
Men sanc, men speelde daer naer,
Ende scone avonturen oec met
Seidemen daer. Daer na, dat wet,
Dedemen den riddere slapen gaen,
Op een bedde wel gedaen.
Dien nacht reste hi sonder pine.
Maer die joncfrouwen ende Egletine
Pensden om hem dicke dien nacht,
Maer dat dede der minnen cracht.
Dus hadden si van haren gaste
Van minnen pine ende onraste,
Daer hi niet af ne weet.
Smargens stont hi op gereet
Ende wapende hem ende wilde riden.
Egletine quam tien tiden
Ende boet den riddere goeden dach.
Hi dancte hare, doe hise sach,
Der herbergen, die si hem dede,
Ende nam orlof aldaer ter stede,
Ende Cephalet quam daer gegaen;
Doe bevalne sijn suster saen
Den riddere daer, op sine trouwe.
Doe seide die riddere metter mouwe:
Ic sal hem gelijc mi selven doen."
Cephalus seide: „Edel baroen,

Op ene vorwerde varic met u:
Dat gi mi riddere sult maken nu
Binnen enen jare teneger stont,
Opdat ics verdine." — „Ic doet u cont,"
Sprac die riddere, „dat willic anegaen".
Dies gaf hi hem sine trowe saen.
Doe beval si den broder daernare,
Dat hi altoes gedienstech ware,
Ende si leverde hem wapine ende part.
Si namen orlof metter vard.
Cephalus voerde sijn spere ende scilt;
Si reden henen met groter gewilt,
Ende quamen gereden, sonder waen,
Daer een cruce was gestaen.
Doe seide Cefalus: „Live here,
Dit foreest vruchtic sere:
En was nie man, diet leet,
Hine haddere scade in, Godweet.
Percheval, Walewein ende Lanceloet,
Ductalas ende Erec, met ere conroet
Wilden si dore dwout riden:
Si worden gescoffirt daer tien tiden.
Si liten haer helme ende haer swaerde daer,
Ende worden gewont oec, dats waer.
Met pinen mochten si ontgaen,
Sine waren doet ofte gevaen.
Dit hetet tfelle woud sonder genade:
Here, wat es nu in uwen rade?"
Doe antwerde die riddere metter mouwe:
„Node keric, bi mire trouwe,
Ende blodelike dar ic oec varen,
Daer dus gode [1]) ridders tebarenteert waren.
Nochtan willic proven min geval,
Wat mi hieraf comen sal;
Vare henen vaste te woude ward!"
Doe hoerden si ropen metter vard:
„Her riddere, hoerdijt, metter mouwen?
Keert weder, oft het sal u rouwen!
Comdi int wout sonder genaden.

---

[1]) J. goede.

Gine lidet heden sonder scaden."
Doe sach hi comen enen knecht
Ende ene joncfrouwe, vore hem recht,
Die beide dreven rouwe groet,
Ende van allen clederen waren bloet.
Die joncfrouwe hadde haer scone lede
Met enen rise gedect ter stede.
Si sprac: „Wat es mi gesciet,
Ellendech wijf! Dus magic niet
Comen, daer mi ieman sien mach."
Metten selven datse Cefalus sach,
Ende warp hare sine cappe an,
Ende den knecht gaf hi dan
Sijn sorcoet. Doe quam gereden
Sijn here [1]) blide was der hovescheden,
Die Cefalus daer hadde gedaen.
Hi grote die joncfrouwe saen,
Die hem riet dat keren sere,
Oft hi behouden wilde sijn ere.
Doe vertelde si hem saen,
Hoe si quam an enen naen,
Dien si om Arture vragede daer:
„Ende hi wisede mi daernaer,
Dat ic al desen wech vore ter linden:
Ic soude Arture noch tavont vinden.
Ende doe wi quamen ter linden, here,
Soe vervaerdem min knecht so sere,
Dat hi seide, al sonder waen,
Dat ons verraden hadde di [2]) naen.
Mettien quam een donderslach,
Dat ic ne horde noch en sach,
Ende die minen knecht ende min part
Ter neder sloech met ere vard.
Ende doe wi waren vercomen
Hebwi enen groten riddere vernomen,
Ende een groet deel knapen daernaer,
Die swerd hadden huud [3]) ende haer.
Si hadden dogen blakende roet,

[1]) J.'s verandering: „Sijn here [die] blide was enz.", is overbodig
[2]) J.: die. [3]) J.: huut.

Die tande lanc, die monde groet;
Die minste was merre dan. I. gygant,
Elc hadde . I. geessele in die hant,
Ende een swaerd vorde elc gemene;
Sine hadden andere wapine gene.
Haer huud harder dan stene waren.
Daerna quam een naen gevaren,
Dise bedwanc soe ter steden,
Dat si beefden met alden leden.
Doen quam een riddere, die seide te [1]) mi:
„ „Joncfrouwe, mi es leet dat gi
Hier sijt ende u knecht mede.
Ic woude, gi waerd in ere ander stede.
En ware ic, gi waerd verloren.
Om ere wille, die mi te voren
Van minnen bringet menech gepens,
Magic, ic sal u enechsins
Hulpen." " Doe seide ic: „God [2]) loens hare,
Daer gijt om doet." — Ende saen daernare,
Her riddere, so quam die felle naen
Ende alle die andere op mi saen,
Ende begaetden mi, alse gi siet.
Die riddere dogede groet verdriet
Eer hi mi verloeste aldaere. [3])
Die ridder metter mouwen vrachde hare,
Twi si den coninc soeket nu.
— „Bi Gode, her riddere, ic segt u:
Mijn stiefvader wilt mi algader
Tgoet nemen, dat mi liet min vader,
Daer . C . ridders wel horen ane
Ende . CC . leenknechte. Vordane
(Seit hi) hets algader sine.
— Mine vrient hebbenre gedaen pine
Om mi te hulpene. Dan (seget hi)
Welet ieman becorten, alse riddere vri
Jegen hem, hi come ende wint;
Anders en geeft hijs mi niet en twint.
Mine vrient beswiken mi ter ure:

[1]) J.: tot. [2]) HS.: Gods. [3]) J.: aldare.

Dus soekic den coninc Arture,
Ende soude hem bidden Waleweine
Tenen vogede, oft Ywaine,
Oft Perchevale, oft Lanceloet.
Haddicker enen [1]) in hadde gene [2]) noet."
Doe seide die riddere metter mouwen:
„Scone maget, bi mire trouwen,
U toren es mi harde leet.
Gi selt hier nu bliven, Godeweet!
Mijn sciltknecht sal bliven bi u.
Ic sal in geen wout varen nu
Ende [3]) proven min geval aldaer.
Magic keren, wet vorwaer,
Ic sal u bat beraden echt;
Blivic doet, so bevelic minen knecht,
Dat hi van u en scede niet,
Vore dat hi u bat tgereke siet."
Cefalus seide doe: „Here, twaren,
Ic sal ember met u varen."
— „Gine sult," sprac die ridder [4]) metter mouwe [5]),
„Gi moet bliven bider joncfrouwen."
Hi sprac: „ „Ic moet doen u gebot." "
Die joncfrouwe sprac: „Alselp mi Got,
Her riddere, mi es leet u scade."
—„ „En holp niet nu datmens mi bade." "
Mettien nam hi spere ende scilt
Ende voer inward met gewelt.
Si baden alle drie daer sere,
Dattene bescermen moeste onse here.
Ende hi selve riep met trouwen
Genade op onser soeter vrouwen.
Hi reet int wout eer iet lanc,
Daer hi hoerde der vogeline sanc;
Ende hem quam doe in sinen sinne
Starkelike Claretten minne.
Hi sach doe optie mouwe wit:
„Ay Clarette, gi gaeft mi dit

---

[1]) HS. ene. [2]) J. geen. [3]) J.: En. [4]) J.: riddere. [5]) J.: mouwen.

Ende hi[et][1]) mi pensen om die doget;
U gichte heeft mi soe verhoget,
Dat mi soe fier es nu die sin,
Dat ic en weet waer ic bin."
Nu quam min vrowe ver Venus[2]) vord,
Doen si verhord heeft dese word,
Ende plante in hem enen boem na des,
Die nine verdroget. Waer hi es,
Hi draget blomen over jaer;
Maer hi ware den genen swaer
Te dragene, die nine bekinnen
Die treken van gerechter minnen.
Maer die werelt es nu soe cranc,
Dat si al laet der minnen bedwanc,
Maer nochtan der minnen cracht
Maect menegen coene ende gevet macht.
Minne haet al dat es loes,
Haer boem draget vrucht altoes:
Deen telech[3]) draget melthede,
Dander reine oetmodechede,
Terde sin ende wijshede,
Tfierde pine ende arbede,
Tfifte bliscap, tseste rouwe,
Tsevende doget, dachtende trowe,
Dat negende ene bedachtechede,
Dat tiende grote hoveschede,
Dellefste pense, tfelefste[4]) vruchten,
Tertienste beven, tfirtienste[5]) suchten.
Dat .XV.[de][6]) vasten ende waken,
Tsestiende word met soeter spraken,
Tseventiende reinen moet,
Dachtiende geluc ende spoet,
Dat .XIX.de lange quale,
Dat twentechste verdriet[7]) wale.
Dit ende meer moten si bekinnen
Die herte, daer die boem van minnen

---

[1]) J. hiet. [2]) Als glosse staat in het HS.: *Minne*. [3]) J.: telch.
[4]) L. met J. twelefste. [5]) J.: tflertienste. [6]) HS. en J.: Dat .XV. vasten enz. [7]) J.: verdinet.

In sal wortelen ende dragen.
Die minne mach haer sere beclagen
Over diegene, die wanen minnen
Ende te vriëne dan beginnen.
Menech der minnen onrecht doet;
Mare het ware al jegen spoet,
Wildic dit berechten hier,
Den swerten riddere, die nu tfier
Van Claretten minne ontstac.
Men seit, datse Lanceloet van Lac
Minde; dat was soeren ende een blijf:
Hi minde Genevren, Arturs wijf.
Ende Gastolus van den gronen dale
Dogede om haer minne grote quale.
Ende Carados van der riviren
Voer in alle lande torniren,
Daer hi hogen prijs verwarf;
Om haer minne hi sint starf.
Amelant minnetse oec, sijt seker das,
Die here van der Montaengen was.
Soe dede Marchelijs, als wijt vinden,
Die oec here was vander linden,
Die winter ende somer was even grone,
Alst Gode mogende was te doene.
Menech ander minnese met.
Die riddere metter mouwen, dat wet,
Behoeft te hebbene groet geval,
Sal hi dese maken al
In Claretten herte onmare,
Ende selve sijn gemint van hare.
Jahi wel, ans nu Venus,
Dine hieran heeft bracht aldus.
„Ay mi," seit hi, „wats mi gesciet?
Ic pense ende hets al om niet.
Al waric here van al kerstenhede
Ende van heidenesse oec mede,
Ende daertoe een die scoenste man,
Die ridders name ie gewan,
Ende alle herten waren ene,
Die van dorperheiden waren rene,
Ende die herte dan ware mijn....

Nochtan waendic te dulde[1]) sijn,
Te pensene om selke minne,
Die ic onwetende nu beginne
Bi rade van minen dommen sinne.
Nu neme, dat icker ane winne:
Dat sal int inde sijn die doet."
Een fel riddere ende een groet
Quam ridende sere te hemward.
Hi riep sere op hem ter vard:
„Her riddere, van der witter mouwen,
Ende van uwen orsse, bi mire trowen[2]),
Salic u scire quite maken."
Die riddere en horde niet der spraken.
Dander riep doe anderwarf:
Biden here, die nie bedarf,
Het sal u tonneren vergaen[3])!"
Noch en heeft hijs niet verstaen.
„Hordijt? Sprect!" Ende hi niet.
Mettien die rode riddere liet
Lopen, ende stac den swerte soe,
Dat hi opwaerd kerde doe
Die been; ende hi daermede
Sijn gepens vergat ter stede
Ende riep: „Live[4]) here, wats mi gesciet?"
Mettien hi vore hem houden siet
Den roden riddere, dine afstac.
Hi spranc op manlike ende sprac:
„Bi Gode, onsen here van hemelrike,
Gi staect mi herde dorperlike
Van minen orsse, sonder plecht."
— „Oft u andet, so nemes recht!
Hiermet sone lidijt heden,
Dat gi[5]) van overmodecheden
Niet en wout spreken jegen mi,
Doen ic u driewarf riep. Bedi
Balgic mi te meer op u." "
— „Weltijt riepti mi?" — „Rechte nu,
Vor dien dat ic u tumelen dede." "

---

[1]) J.: dulle. Zie het glossarium. [2]) J.: trouwen. [3]) HS. verstaen.
[4]) J.: lieve. [5]) HS. gi *ontbr.*

— „Omblide[1]) werdic mire lede,
Hordic u heden, ofte sach,
Vore dien dat ic op deerde[2]) lach."
— „In achts niet. Daet, oft[3]) gi mocht.
Gi hebbet dire gnoech becocht:
Gi hebter ombe u ors verloren.
Noch seldijs hebben merren toren:
Kiest, ic sal u deilen een spel,
Ende eer gi kiest bepinst u wel:
Uwen voet, oft u ene hant,
Oft u oge moet wesen u pant.
Soe mogedijs togen teken wel,
Dat gi waerd int wout fel.
Dus mogedijt goden coep liden.
Ende wildire oec iet jegen striden,
Soe wee uwen hovede!" — „Jaic, en trowen."
Sprac die riddere metter mouwen,
„Dese tol ware mi oec te swaer.
Bi Gode! in gave u niet een haer.
Ende dat gi mi taent nu dus sere,
Dat ant mi, bi onsen here,
Ende dreiget. Waerdi te voet,
Ic sout becorten, des sijt vroet."
Doe beette saen Elyconas
Ende trac sijn swaerd ende ginc na das
Opten swerten riddere slaen,
Ende die swerte op hem saen.
Hi sloech den roden riddere soe,
Dat hi ter eerden boech doe.
Elc sloech den anderen sinen scilt
Ontwee, oft ware een vilt.
Haer helme ende haer halsberge met
Slogen si al te sticken, dat wet.
Dus vochten si tot over none.
Haer negeen en was so coene,
Hine hadde met gode[4]) geleeft al bloet
Dore eens kins bede niet groet.
Si vielen beide in onmacht daer,

---

[1]) J.: O*n*blide. [2]) J.: aerde. [3]) J. of. [4]) Zie het glossarium op *God*.

Ende lagen ene halve mile daernaer
Eer haer negeen daer verquam.
Te lest die swerte riddere vernam
Die mouwe, die hem gaf Clarette.
Doe spranc hi op sonder lette,
Ende was altemale vercomen,
Ende heeft sijn swaerd daer genomen,
Ende es tElycanase gegaen,
Ende keerdene, ende hitene opstaen.
Entie rode stont op ter vard
Ende nam in sine hant sijn swaerd;
Maer hine conde hem verweren niet.
Die swerte riddere, als hi dit siet,
Sloechine soe met sinen swerde,
Dat hi nederviel op deerde.
Ende doe hi daer ter neder lach,
Verdonkerde hem saen die dach,
Ende donderde ende blixende mede.
Het werd so sere donker ter stede,
Dat hi nine sach een twint.
Daerna hi den dach bekint.
Doen hordi ropen, sonder waen:
„Mijn broder werd gewroken saen.
Dat gine sloget, hoe dorstijt doen?"
Met hem quam lopende een lyoen [1];
Si lipen beide te hem ward.
Hi seinde hem ende werd vervard.
Wat wondere waest [2]? Hi hadde[m] te voren
Mode gevochten ende verloren
Ors, ende helm, ende sinen scilt;

[1]) De meening van J., dat hier iets is uitgelaten, kan ik niet deelen. De vs. 829 vlg. komen mij louter voor een staaltje te zijn van een zeer beknopte zeggingswijze, die soms een zoo sterke tegenstelling vormt met de Middeleeuwsche breedsprakigheid.

[2]) Aldus de zeer begrijpelijke lezing van het HS., welke door J. veranderd is als volgt:

„Wat wondere waest *dat* hi hadde te voren?" Deze invoeging van het woordje *dat*, geeft mijns inziens een verwarring. die door het ontbreken van leesteekens in de volgende verzen nog grooter wordt:

„Mode gevochten ende verloren
Ors ende helm ende sinen scilt
Ane sijn swaerd enz."

Ane sijn swaerd, dat hi in di hant hilt,
Stont sijn toverlaet algader,
Naest Gode, onsen hemelscen vader.
En hadde gedaen nochtan di minne,
Hi hadde geweest al tende sinne;
Si maectene so coene, wet vorwaer,
Dat hi ne hadde genen vaer.
Amelant maecte groet geclach,
Doe hi sinen broder doet sach.
„Gi waerd, broder, meer vermaerd
Ende meer ontsien ende onvervaerd
Dan ic was, ende holpt [1]) mi dwout
Te recht houden met uwer gewout.
Nu bevelic u ziele gemeinlike
Allen den heiligen van hemelrike."
Doe reet hi opten riddere daer,
Ende sijn lyoen oec daernaer.
Hi stakene dor den luchteren arm,
Dat trode bloet ut ran al warm.
Entie lyoen waende hem wel
Hebben gescoerd halsberch ende vel.
Maer neen hi niet: hi scorde hem af
Die mouwe, die hem Clarette gaf.
Dies werd hi erre, ende hi verdroech
Dat swaerd, daer den lyoen met sloech
Half sijn hoeft entie vote voren.
Nu heeft Amelant verloren
Die hulpe van sinen lyone,
Daer hi te voren op was coene.
Doe sprac Amelant: „Nu es min toren
Meerre dan hi was te voren;
Ic hatene diet mi heeft gedaen."
Hi beette neder, ende es gegaen
Ten riddere waerd, ende sloech bedichte
Op hem na sijn bloet ansichte.
Maer die riddere die slogene weder
Op helm, op scilt, vord ende neder,
Dat al te sticken es gespleten.
Haddi doe op sijn ors geseten,

[1]) J.: helpt.

Hi hadde gevloen, wetic wel.
Int leste den riddere daer gevel,
Dat hi Amelante enen slach gaf
Op sinen arm, dat hi vloech af.
Doe bat Amelant saen genade.
Die riddere seide: „Het es te spade."
Amelant seide: „Ic segt u nu:
Spaerdi mi, soe spaerdi u,
Want mine man, die mi sijn hout,
Dier ic hier menege hebbe int wout,
Souden u doden, dat ware scade."
— „Nu segt mi dan, bi wat rade
En mach hier nieman dore liden?
Ende wie es hier here nu ten tiden?"
„Ic ben here daer af," sprac hi, „algader:
Van minen tienden oudervader
Eest aldus verstorven op mi.
Ende oit heeftment gehouden vri;
Want soe wie datter in quam,
Dat hire selke scade in nam,
Waest riddere ofte [1]) oec joncfrouwen,
Dat hen mochte haer leven rouwen,
Al mochten si behouden dleven.
Daer sijnre .C. doet in bleven
Jegen enen [2]), dire ontgingen;
Onlancs sijn gesciet die dingen,
Dat hier Perchevael ende Walewein
Ende Lanceloet waren int plain,
Ende andere vele gesellen mede,
Die met pinen ontdrogen haer lede.
Hierbi hetet tfelle [3]) wout.
Ic hebbe noch .XL. ridderen stout,
Ende .C. gygante oec wel;
Nieman sach gene so fel.
Serpente, draken ende lyone
Hebbic oec te minen doene,
Die mi onderdanech sijn al.
Enen naen hebbic, dien dit getal

[1]) J.: oft. [2]) J 's verandering: *ginc*: *dinc* lijkt mij onnoodig. Zie het glossarium op *een*. [3]) HS. en J.: felle.

Dient ende ontsiet[1]), al sonder wanc:
Hi hevetse alle in sijn bedwanc.
En [2]) leeft oec nieman nu ten stonden,
Die so wel can ane wonden.
Wildi an minen rade staen,
Soe mogedi metten live ontgaen."
— „Jaic"," sprac die ridder[3]) metter mouwen,
„ „Wildi mi sekeren bi uwer trouwen,
Te werkene al bi minen rade,
So salic uwes hebben genade." "
Hi sekeret hem bi sire trouwen.
Doen sprac die riddere metter mouwen:
„Soe moetti nu beteren saen
Ere joncfrouwen, dier es mesdaen
In dit wout, ende sere mesmaect.
Ic ontmotese heden al naect
Ende deetse beiden oec na mi;
Minen sciltknecht litic haer bi."
Amelant seide: „Dat willic doen.
Maer laet mi tirsten, edel baroen,
Minen naen hier doen comen,
Dat hi onser wonden moge gomen.
Ic weet wel, vint hi minen arm,
Metten verschen blode al warm,
Hi salne, eer drie dage, al genesen."
Die swerte riddere seide na desen:
„Het es mi lief." Doe riep hi saen:
— „Fellon, Fellon!" " Doe quam die naen
Op een starc ors gereden.
Daer sach hi doet licgen ter steden
Elyconas, ende sinen here,
Amelande, gewont wel sere.
Hi riep: „Acharme! her Amelant,
Hoe eest u dus gegaen in hant?
Heeft dese ridde[re][4]) allene dit gedaen?
Dies en gelovic niet." — „Sonder waen,
Fellon, het dede dese selve man." "
— „Godsat heb hi diet clage dan.

---

[1]) HS.: ontsien. [2]) HS. Ende. [3]) J.: riddere. [4]) J.: riddere.

Gi plaget te sine scip ende roder
Van ridderscape, gi ende u broder.
God en wils u nember onnen:
Want een ridder heeft u beiden verwonnen,
Ende uwen lyoen. Dits wonder groet:
Mi droemde tnacht uwes broder doet,
Want mi droemde, dat een aren
Verwonnen hadde .II. sparewaren:
Dats dese riddere, sonder waen,
Dat sal hi becopen herde saen!
Nochtan waerd jamber ende scade,
Die hem enegen lachter dade."
Amelant seide doe: „Felloen,
Gine moget den riddere niet mesdoen:
Die hem mesdade, hi daet mi."
— „Bi Gode, here, sintmeer dat si
Die vede versoent tuschen[1]) hem ende u,
Soe es si van mi versoent oec nu." "
— „Jasi. Fellon, waent ons genesen."
Fellon antwerde saen te desen:
„Mochtic wel, ende dorstict laten,
God hi mote mi nu verwaten,
Oftic minen here genase,
Amelante, den bloden hase!
Mi donke hi es geseten heden
Optie bloetheit[2]) van der coenheden[3]),
Ende van den gevalle op dongeval,
Dat lange met hem wesen sal,
Ende opten lachter vander eren.
Hine darf hem nembermer bekeren,
Daerne goet man met ogen ansiet."
— „Fellon! noch begeefdi niet
Uwer onseden? Comes af, ic raet u,
Oft ic saels mi belgen nu."
Doen beette saen neder Felloen
Ende ontwapende sinen here doen,
Die doe hadde menege[4]) wonde,
Die hi verbant alle tier stonde.

---

[1]) J.: tusschen. [2]) HS.: *dloetheit*. [3]) J.: coenhede. [4]) J.: menige.

Hi verbant oec mede den arm,
Metten verschen blode al warm.
Een vingerlijn hadde Felloen,
Daer met sei[n]di[1]) die wonden doen.
Daer was een steen in gewracht,
Die steen hadde sulke cracht:
Al hadde een man doetwont gewesen,
Seindine daermet, hi ware genesen.
Nu hiet Amelant Fellon daerna,
Dat hi ten swerten riddere ga
Ende hine genese op sine trouwe.
Den riddere gedachte, metter mouwe,
Dat hem Clarette hadde verboden,
Dat hi genen naen noch roden
Geloven soude: „Dit geloefdic u,
Clarette, edele joncfrouwe. Ende nu
Stervic, doe ic u gebot.
Ende banderside, alse hulpe mi Got,
Soe doe ic node jegen uwen raet.
Nochtan min leven an hem staet."
Dus pensdi vort ende weder[2])
So lange, dat hi viel ter neder
In onmacht. Doe riep Amelant:
„Fellon, com hare te hant!
Hier sterft di beste riddere[3]) een
Die de sonne nie besceen."
Fellon ginc daer ende Amelant,
Ende ontwapenden den riddere thant,
Ende vonden over hem .XV. doetwonden;
Die heeft hem die naen verbonden.
Amelant waende dat hi doet ware.
Hi verquam ende sprac daernare:
„Ellendech man, wats mi gesciet?
Wacharme, in mach genesen niet,
Ensi dat ic der scoenre raet
Verhore, na dien dat mi staet."
Dit horde Amelant entie naen,

---

[1]) J.: seindi. [2]) HS.: Dus pensdi *vordi* vort enz. [3]) J.: die beste ridder.

Ende hebbenre beide bi verstaen,
Dat hi minde. Hi stont op te hant,
Ende alsi hem ontwapent vant,
Ende sine wonden saechte gebonden,
Doe sprac hi ten selven stonden:
„Clarette, minne, dit es gesciet,
Maer, bi Gode, in wist niet.
Dies moettijd [1]) mi, scone, vergeven."
Fellon, die hem stont beneven,
Vrachdem hoes hem behagede nu.
— „Wale. Her Amelant, nu biddic u,
Dat wi ter joncfrouwen scire gaen." "
Amelant seide: „Dat werd gedaen."
Si wapenden hen ende gingen daer
Die joncfrouwe lach, wet vor waer,
Ende haer knecht, in knigebede,
Ende daden oetmodelijc haer gebede,
(Ende Cefalus) met goder trouwen,
An onsen here ende onser vrouwen.
Mettien sagen si comen gegaen
Haer here, Amelante enten naen.
Doen die joncfrouwe den naen sach,
Viel hare op therte een swaer slach:
Si waende van hem verraden wesen,
Gelijc si was onlancs vor desen.
Ende Cefalus mesliet hem sere,
Doen hi sach sinen here,
Om dat hi quam also te voet,
Ende dat hem so onsiende stoet,
Ende alle sine wapine waren dorhouwen
Ende al bebloet mocht mense bescouwen.
„Ay mi!" sprac hi menechfout,
„Mi donct, gi waerd int felle wout,
Dat noit man leet sonder toren.
Dit was u wel geseit te voren."
Die joncfrouwe mesliet haer sere
Doe sine sach gewont dus sere.
Doe sprac die riddere metter mouwen

[1]) J.: moettijt.

Tote Cefaluse enter joncfrouwen:
„Ens niet so scone als goet verdrach,
Daer mens gebeteren nine mach.
Want men mach qualijc ontflien
Eneger dinc, die moet gescien."
Vord sprac hi [1]): „Her Amelant,
Dese joncfrouwe, die bi u es gescant,
Haer verdriet moetti nu, twaren,
Beteren, ende daerna varen
Tote min [2]) here, den coninc Arture,
Ende vertelt hem mine aventure.
Hem seldi beteren u mesdade;
Hi sal oec uwes hebben genade."
Doen spranc vord Fellon, die naen:
„Waendi dus min here vaen?
Ic soudere vore setten eer min leven
Erickene aldus sere liet sneven.
Ic rade u wel, dat gijs swiget stille.
Wildi iet anders dan ic wille,
Soe speelt vord tuwen besten.
Ic salle voren tsire vesten
Ter Montangen, in geen wout,
Al waerdi noch alse stout.
En heeft hi niet gnoech verloren
An sinen broder hier te voren,
Die in gene wout doet leget?"
Die riddere metter mouwen seget:
„Fellon [3]), al waerd u noch alse leet.
Hi sal voldoen sinen eet
Ende quiten sine trouwe daer af,
Die hi mi heden te pande gaf,
Ende varen met mi ende gi mede;
Ende sal breken desen onsede,
Oft ic salre om sterven saen."
Fellon es tsinen hoerne gevaen [4])
Ende wilde blasen daer te hant.
Doe seide te hem Amelant:
„Fellon, oft gi meer begeert

---

[1]) J.: hij. [2]) J.: minen. [3]) J.: Felloen. [4]) J.: gegaen. Zie het gloss. op *vaen*.

Dat ic u lief[1]) hebbe ende weert,
Ende hulpe wilt van mi gewinnen,
Soe laet ons nu varen met minnen
Mettesen riddere, in sire genade."
— „En holpe niet datmens mi bade
Here, en hadde u gebot gewesen,
Wine hadden nu wat doen van desen,
Ic haddene doet inden woude.
Maer ic liet dore[2]) uwe houde.
Nu willic blasen ende doen comen na desen
Vanden woude alle die resen.
Ic sal blasen, oft gine vliet,
In wille langer letten niet.
Gi hebt an ons dat bejaget,
Datmen nembermer verdraget,
Man no wijf, bi onsen here!" "
Des balh hem die swerte so sere,
Dat hi seide: „Ic mote vervaren,
Oftic u iet langer sal sparen,
Want gi sijt arger dan Judas."
Doen trac hi sijn swaerd na das.
Ende Fellon waende hebben geblasen nu . . .
Het was te spade, secgic u.
Den horen liet hi vallen daer,
Ende vinc te sinen swaerde daernaer.
Si gingen hem onderslaen bedechte;
Dus began weder dat gevechte.
Fellon was starc van sire groethede[3]);
Noit hadde man so starke lede.
Haddi op sijn part gewesen,
Die riddere en wars niet genesen.
Hi was te trage op sine been;
Om dit ontspranc hem al in een
Die riddere ut sinen slagen saen.
Amelant hadde gerne sinen naen
Geholpen, maer hine dorste niet:

---

[1]) HS. lijf. [2]) J. dor.
[3]) Voor J.'s interpunctie: Fellon was starc: van sire groethede
Noit hadde man so starke lede enz..
zie men het glossarium op *groetheit*.

Hi duchte te hebbene daeraf verdriet.
Ende Cefalus was oec in dien,
Haddi Amelante gesien,
Dat hi sinen here hadde willen deren,
Hi had hem coenlijc hulpen weren.
Si vochten lange, dies geloeft.
Ten lesten sloech di riddere op thoeft
Fellone toten tanden toe;
Daer bleef Fellon doet alsoe.
Ic waenne daer di duvel scinde:
Quaet lijf es sculdech quaden inde.
Dit sach Amelant, ende bat genade
Ende seide: „Mijns naens ondade
En treckic te miwaerd niet.
Ic vare met u, alse gi gebiet,
Toten coninc Arture,
Ende genite der aventure,
Weder hi mi doet, oft sal vaen.
Mare dat mi naest sal gaen,
Dats van Claretten, alsi mi kint,
Want ic hebse lange gemint."
Doe pensde di riddere metter mouwe:
„So minnewi beide ene joncfrouwe;
Dies ons lettel es te bet.
So menech spreiter om sijn net.
Woude si mi minnen, sekerlike,
In coerre niet vore Arturs rike.
Ay God geve mi tharre minnen spoet!"
Vord seidi: „Amelant, nu doet
Alse gi segt, in eysche el niet.
Ende dese joncfrouwe, die gi hier siet,
Ic wane dat haer beter si,
Dat si nu vare met mi."
— „Ic vare gerne met u, here,
In dien dat ic behoude min ere:
In hadde noit man no amijs,
Noch in begaers in gere wijs."
Cefalus die quam doe vord
Ende sprac tsinen here dese word:
„Here, waer wildi varen nu?"
— „Te woude waerd, dat segic u.

Ende doen, dat ic mi hebbe vermeten."
— „Bi Gode, here, ic doet[1]) u weten,
Quaemdi inder resen gemoet
Met Amelande, sine daden u nemmer goet:
Al haddi hondert manne cracht,
Gine verlevet[2]) nember den nacht.
Ende daertoe sidi ter doet gewont.
Mijn raet ware wel nu ter stont,
Dat wi te mire suster varen.
Ic sal u daer wel doen achterwaren
Den besten meester, die mach wesen.
Ende als gi wel sijt genesen,
Salic u wapine gnoech doen maken,
Ende waer gi wilt, na die saken,
Henen riden, ic vare met u."
Die riddere hi bepensde hem nu:
„Dese raet wel ende wale[3]);
Ic wille volgen te desen male
Sijns raets." Dus keerdi daer
Met Cefaluse te sire suster naer.
Nu waren si [t]waren[4]) alle daer te voet:
Die riddere verloes sijn ors goet
Int wout, so[5]) dede oec Amelant;
Entie joncfrouwe, die hi daer vant,
Verloes haer part ende haer gewaden.
Dus waren si alle omberaden.
Die swerte riddere sat na desen
Op dors, dat Fellons hadde gewesen,
Ende nam vore hem Amelant.
Cefalus nam die joncfrouwe te hant
Vore hem, ende reden tsamen,
Dat si[6]) te sire suster quamen.
Doent Egletine hadde verstaen,
Heefsise[7]) blidelike ontfaen.
Ende doe si wiste hoe hadde gevaren
Die riddere, was sijs so blide, twaren,
Dat si en wiste haer hoe gelaten.

---

1) J.: doe. 2) J.: verblevet. 3) Lees: *wetende* wale? J., zeer willekeurig: dese raet becomt mi wale. 4) HS.: waren si waren alle; J.: nu waren si alle. 5) J.: soe. 6) HS. si *ontbreekt*. 7) J: Heeftsise.

Hem was gedient wel utermaten.
Si waren ontwapent scire;
Men brachte hen cledere dire,
Enter joncfrouwen ende haren [1]) garssoen
Dedemen gode cleder andoen.
Men diende hen so wel utermaten,
Dat si al haers leets vergaten.
Maer Amelant was drove, sonder waen,
Om sinen broder ende omden naen.
Sijn herte en verblijdde niet
Om die feeste, die hi daer siet.
Nu latic di tale hieraf bliven
Ende sal u vanden resen scriven.

IV.

VANDEN RESEN ENDE [DER] JONCFROUWEN, DIE BEROEF[T] WAS INT WOUT.

Daventure brinct ons vord,
Dat Amelants liede worden verdord
Allegadere, ende uten kere,
Doen si gemisten haren here.
Si sochtene in den woude al dure.
Si pensden, datten die coninc Arture
— Alsijs niweren vinden ne conden —
Hadde gevaen, ende hine tien stonden
Te Cardoel voerde met sire cracht.
Dus sochten sine al dien nacht.
Des mergens, alst began dagen,
Quamen si daersi Elyconas sagen
Doet licgende. Ende doen began
Van irst haer toren: dit tegen si an
Algader den coninc Arture nu,

---

1) J.: hare.

Dies nine wiste, secgic u.
Si namen den doden, het docht hen dbeste,
Ende voerdene daer te harre veste,
Ende groven den doden smergens doe
Sonder papen ende clerke doe [1]):
Het was al des duvels gewerke,
Jonc ende out, groet ende starke.
Dus es begraven Elicanas.
Doe vermat hem elc, die daer was,
Dat sijt den coninc Arture
Maken selen sine doet te sure.
Dus sijn si alle opgeseten
Op starke orsse ende vermeten.
Ende doen si quamen uten woude,
Vonden si licgende optie moude
Fellone, hare naen, doet.
Doe werd haer rouwe herde groet.
Doen dochte hen allen dbeste,
Dat sine groven binnen harre veste
Bi Elycanase, hi dochs hen werd,
Want hi hadde menegen gederd
Int felle wout, ende dlijf genomen.
Aldus sijn si met hem nu comen
Ende hebbene gedaen ter eerden.
Doen voren si henen harre verden
Tes conincs Arturs hoveward.
Hierbinnen so hadde hare vard
Die joncfrouwe genomen, sijt seker das,
Die int wout beroeft was,
Ende wilde ten coninc Artur varen.
Si nam orlof an al dire waren
Ende dancte hen alre hovescheide.
Die riddere metter mouwen seide:
„Joncfrouwe, en vindi niemanne daer,
Die u wilt bescudden, vorwaer,
Comt weder te mi, des sijt gewes,
Ic vare met u, so waer dat es,
Ende sal vor u vechten daer."

---

[1]) J.: toe.

Si dancte hem sere ende voer daernaer,
Tes conincs hove. Ende binnen desen
Quamen daer gevaren die resen
Vore die borch te Egl[et]inen;
Fi![1]) duvle si alle scinen!
Si waren daer binnen sere vervard,
Ende sloten die porten metter vard.
Si waren in anxte herde groet:
Si vruchten swaren wederstoet.
Maer die viande leden daer voren
Sonder iemane te doene toren.
Nu hadden si alle sorge groet
Om die joncfrouwe, die te Cardeloet
Vore hen voer: dat sise mochten
Verhalen, si alle sere dochten,
Ende dat sise mochten dan mesfuren.
Neen si niet: want nu ter uren
Es die joncfrouwe soe verre comen,
Dat si heeft den coninc vernomen,
Daer si beette vore die zale.
Si groettene met scoenre tale
Ende seide: „Here, dor u grote genade,
Ontfarme u mire groter scade!
Ic hebbe u herde lange gesocht,
Dat ic dire hebbe becocht.
Mi heeft verdreven mijn stiefvader
Van minen[2]) lande altegader;
Derdalf hondert leenknechte
Horen wel te minen rechte,
Ende . C . ridders: dit houdic van u.
Dit nemt hi mi algader nu.
Ic was in desen wege ontraect,
Ende was int felle wout geraect,
Daer mi een naen sere verriet,
Daer ic dogede swaer verdriet.
Mijn gersoen ende ic mede
Waren geslegen daer ter stede;
Ic verloes daer cleder[3]) ende paert

[1]) HS. en J.: Gi. [2]) J. (blijkbaar als drukfout): minnen.
[3]) J.: ic verloes cleder ende.

Ende al dat ic brachte an die vaert.
En had een[1]) riddere gedaen,
Wine waren levende niet ontgaen.
Ic moeste rumen dwout te voet.
Doe quam een riddere in min gemoet,
Die swerte wapine hadde an.
Doe voer int wout, die edel man,
Ende sloech Elycanas doet,
Ende enen fellen leu groet,
Ende oec mede den valscen naen,
Ende den here heeft hi gevaen,
Ende brachtene tote mi, daer ic was.
Doe voerdi mi, sijt seker das,
Met hem tere scoenre joncfrouwen.
Ende Amelante mede, en trowen[2]).
In weet des ridders name niet,
Maer ic segge u wel hoemen hiet:
Den riddere metter witter mouwe.
Het gafse hem ene scone joncfrouwe,
Doen[3]) hi riddere werd gemaect."
Dit hord Clarette, die nine vaect:
Si werd van sire minnen ontsteken
Soe sere, haer dochte therte breken.
Alle die gene, die waren int hof,
Dancten Gode ende gaven hem lof.
Die coninc sprac doe: „Scone joncfrouwe,
Alselpe mi God ende onse vrouwe,
Ic sal u wel doen berechten:
Ic sal selken vor u doen vechten,
Die u harde wel sal wreken."
Binnen dien, dat si dus spreken,
Hebben si die resen vernomen,
Die vore die irste porte sijn comen
Meer dan icker u mochte getellen,
Ende gingen die irste porte vellen.
Doen seide Lanceloet van Lac te hande:
„Dit sijn die resen van Amelande,

---

[1]) HS.: Een had een; J.: Ende en had eene. [2]) J.: entrouwen.
[3]) J.: Doe.

Die ten fellen woude behoren.
Ic hebse gesien hier te voren:
Wi ridders vander tavelronden
Wi warenre in, tenen stonden;
Met pinen condewi daer ontgaen.
Si soeken haren here, sonder waen,
Dien si hebben verloren nu.
Wi moten ons weren, secgic u."
Doen vinc elc ten wapene daer.
Die ander porte, wet vor waer,
Hadden si ter neder gevelt
Ende sijn vore [1]) die derde gestelt.
Doen quamen van binnen een groet deel
Selfscotters, die senden menech quareel
Ende dadense also achtergaen [2]).
Ende die van binnen sijn ut gegaen,
Te veldewaerd jegen die resen;
Maer sine mochtens niet gewesen,
Tirst dat hen tgescutte gebrac,
En [3]) had gedaen Lanceloet van Lac.
Doch keerden si weder binnen der veste;
Dit dochte hen allen wesen dbeste.
Walewein was daer nu niet,
Noch Perchevael, dies haddense verdriet.
Die resen braken die porten al.
En hadde gedaen die dipe wal,
Datter om die borch liep,
Dat sere wijt was ende diep
(Het was wel ere bogescoten wijt),
Entie brucgen, die tier tijt
Van vresen af waren gedaen,
Si hadden di [4]) borch gewonnen saen.
Ende die nacht ginc hen an doe,
Dus moesten si beiden tot smergens vroe.
Nu es dese mare soe verre comen,
Datse die riddere [5]) hevet vernomen

---

[1]) J.: vor. [2]) In het HS. is een oorspronkelijk „achterstaen" in „achter gaen" veranderd; J.: achterstaen. [3]) HS.: Ende. [4]) J.: die. [5]) J.: ridder.

Metter mouwen, die om Claretten
Niet wille dagen noch oec letten,
Hine wilt ember derwaerd varen.
Hi begonste jamberlike mesbaren:
Hine wanese nembermer sien.
Egletine troestene sere mettien,
Ende seide: „Here, wildi nu varen
Daer gi niet moget ontfaren?
Al ne vaerdi daer niet vechten,
Die coninc sal hem wel berechten."
— „En helpt niet dat gi mi moget bieden:
Alle die leven mi niet geriden,
Ic soudere varen, dat secgic u.
Geeft mi mine wapene nu!
Mi langet so sere te wige ward,
Haddic wapine ende een pard,
In gaeft niet om een conincrike."
Cefalus spranc op haestelike
Ende haelde part ende wapine tehant,
Die beste, diemen iweren vant,
Ende wapende sinen here daer met,
Dat hem nine gebrac, dat wet.
Amelant die sprac te hem saen:
„Her riddere, wat wildi nu bestaen?
Comdi nu onder mine man,
Nembermeer [1]) comdi van dan.
Maer laet mi vare[n] met u,
Ic sweerd u bi mire trowen [2]) nu,
Dat ic sal sijn in u gelede [3]),
Ende om gene noet van u scede.
Gi sloecht mi minen broder af,
Daer ic u mine trouwe gaf,
Om te behoudene [4]) oec min leven.
Also en mote mi God nembermer geven
Derre werelt bliscap vord an,
In saelt u houden, soe ic best can.
Eer dat ic u hen lite ontliven,
Ic souder oec eer verslagen bliven."

---

[1]) J. nembermer. [2]) J.: trouwe. [3]) HS. en J.: gelede*n*. [4]) J.: behouden.

Die riddere georloves daer tien tide,
Dies was Amelant herde blide
Ende wapende hem, sonder waen,
Ende namen orlof beide saen.
Maer die riddere moeste daernaer
Eglentinen geloven, vor waer,
Dat hi te hare sal weder keren,
Op dat hi mach ende blijft in eren.
Dus voren wech[1]) dese .II. gesellen,
Vrindelike, alse wi tellen.
Amelant sat doe op Morele.
— Het was hem gevallen te dele —
Dattie naen te ridene plach,
Doen hi voer om sijn bejach.
Ende eer si te Cardoel conden comen,
Hadde die coninc lettel vromen:
En had dat dipe water gedaen,
Si haddent al verloren saen.
Nu quam gereden Amelant,
Daer hi sine liede nu vant,
Entie riddere metter mouwen.
Ende tirst dat si Amelant scouwen,
Geboet hi hen daer, op haer leven,
Dat si hars orlogens begeven.
Doe[2]) si Amelante sagen met ogen,
Sachmen nie di bliscap togen,
Die si hadden; maer ene gelijchede
Dadense den riddere van felhede.
Doe sprac Amelant dese word:
„Es ieman, die min gebot verhort,
Anders dan mi donket goed,
Ofte desen riddere iet mesdoet,
Anders dan gi pleget sire eren,
Hine mach versonen nembermere.
Ic ben sijn man, ende sal hem houden
Gerechte trouwe; bi minen scouden,
Ne werd si nembermeer tebroken."

---

[1]) HS. *wese*, waarschijnlijk een verschrijving onder invloed van het volgende *dese*. J.: „dus voren dese twee gesellen". [2]) J.: *Doen*.

Alse dit Amelant hadde gesproken,
Worden si saechte ende godertiren,
Ende seiden, in negere maniren
En wilden si doen buten sinen rade,
Die swerte riddere: „Alle genade
Ende alle trouwe, her Amelant,
Hebbic an u vonden; hout vort u lant
In paise, ende sonder wederstoet
Imanne te doene, clein oft groet."
Amelant seide: „Dat gelovic u.
Maer woudi mi laten keren nu[1])
Met minen lieden nu te lande?
Gi wet wel, gingic ins conincs hande,
In verwonne di scande nemberme[re][2]);
Ende wildi mi lachter doen, oft dere,
Dat stonde u te wreken dan,
Want ic worden ben u man.
Oec willic min lant van u ontfaen,
Ende u werden onderdaen."
Alse die riddere dit heeft verstaen
Penst hi: „Dese heeft mi bevaen
Behindelike met sire tale.
Ic weet wel, van dies male,
Dat hi mi op gaf lijf ende lede,
Ende hi mi oec manscap dede,
Ende voer met mi op mine genade,
Gevile datmen hem dade scade,
God sout an mi wreken thant."
Doe seidi: „Ontfaet van mi u lant
Ende werd min man ende hout vri
Die straten." — „Bi Gode, here, dat si!"
Seide Amelant, als hi dit hord[3]).
Hi stac saen sine hant vord
Ende werd sijn man daer ter stat.
Daerna Amelant orlof bat,
Oft hi mochte varen van daer.
Hi gaefs hem orlof. Si scieden daernaer

---

[1]) J.: „Maer woudi mi laten keren". [2]) HS.: nemberme. J.: nembermere. [3]) J.: hort.

Hoveschelike onder hen beden.
Amelant es te woude gereden
Ende die riddere bleef daer mettien.
Si hadden gemerct ende wel gesien
Wat daer buten gesciede te hande
Tuscen den riddere ende Amelande,
Bedie si haddent te voren vernomen
Ane die joncfrouwe, die daer was comen.
Si prisden sere sine manlijchede:
„Hi heeft gedaen dat noit man dede!"
Die doe Claretten hadde gesien,
Hoe si ginc merken ende spien
Naden riddere, dat seldi weten,
Hine hads nembermer vergeten.
Si mercte hem, soe dedi hare.
Die coninc sende Lancelote daernare
Over dwater met enen bote saen,
Daer hi met gepense hilt bevaen
Van groter minnen om Claretten.
Lanceloet voer over sonder letten,
Ende quam toten riddere gegaen,
Ende groettene van sconincs wegen saen:
„Ende van mire vrowen [1]) der coninginnen
Ende van Claretten, der gravinnen,
Waleweins nichte. Si scamen hen alle
Vander onneren, van dien mesfalle,
Die si ane u hebben gedaen:
Dat gi gene gichte hebt ontfaen
Van hen, doen si u riddere daden.
Si ontbiden u, bi uwer genaden,
Dat gi comt u gichten halen;
Si selense u twevout betalen."
Doe seide die riddere metter mouwe:
„Groet mi den coninc ende mire vrowe [2])
Ende Waleweins nichte mede, Claretten.
Segt hen, ic moet noch letten,
Eric meer come ins conincs hof,
Datic van Keyen mijn belof

[1]) J.: vrouwen. [2]) J.: vrouwe.

Hebbe volbracht. Dit segt hen saen.
Si selen hier bi wel verstaen
Wat ic meine, dat secgic u."
Lanceloet bat hem sere nu
Ende seide, hi sout hem beteren doen:
En geve noch geen ocsoen [1]).....
En mochte daer besciten niet.
Lanceloet doe scire van hem sciet.
Ende seide den coninc enter coninginnen,
Dat hi niet en quame daer binnen,
Hine sal tirsten sijn gewroken
Van Keyen, dat hine heeft versproken.
„Dus hebbewi den riddere verloren."
Doe werd die coninc in groten toren
Ende versprac Keyen lachterlike,
Ende verboet hem daer sijn rike.
Die coninginne, dies oem hi was,
Si vermat hare dicke das,
Mocht sijt doen met haren eren,
Si soude hem selc een spel doen leren,
Hine vergaets nembermeer.
Hen allen waser therte om seer.
Doen swoer Keye sere na dien:
„En wilt mi die riddere niet ontflien,
Ic salne bringen hier te hove,
Al waer hi noch van merren love."
Hi wapende hem ende reet derwaerd,
Die brucge werd gemaect ter vard,
Die te voren tebroken was;
Daer over reet Keye sinen pas
Ende quam ten riddere met gewelt,
Daer hi noch hilt op gene velt,
Want hi danen node vard:
Sijn herte trac hem achterward.
Mettien hi heren Keyen siet;
Doe vrachdi hem hoe hi hiet.

---

[1]) HS.; J. verbetert aldus: En ge*ne* [bede] noch geen ocsoen
En mochte daer besciten niet,
voor welke lezing ik naar het Glossarium op *Ocsoen* verwijs.

— „Keye benic," sprac hi vord,
„U doet leget in mins speren ord,
Gine vard met mi te hove nu."
— „Her Keye, bi Gode, ic segt[1]) u,
Gi hebt mi versproken nu ende echt,
Mochtics mi wreken, ic hadde recht.
Gine ontgaet mi heden, ic segt u twi:
In sal u doden, oft gi mi."
Doe sach Keye wel hi was doet,
Hen dade hem aventure groet.
Si quamen te gader met haren speren;
Die riddere staken[2]) in der weren
Dore[3]) halsberch, ende dor curie
Ende dore die borste. — „Ic lie! Ic lie!"[4])
Riep her Keye met haesten groet,
Dor die vrese vander doet.
Ende alse die riddere trecte weder
Sijn spere, viel her Keye ter neder.
Die riddere beette doe ter eerde
Ende minctene sere met sinen swerde.
Nu heeft hi, dat hi hem behiet,
Doen hi achters van hem sciet,
Doe hi den riddere volgede achter,
Die der joncfrouwen dede lachter.
Dus lach Keye verminct opt velt.
Sijn ors liep daer met gewelt
Te hovewaerd, al dat mach.
Ende alsment te hove comen sach,
Wisten si wel van Keys mesvalle.
Si warens te hove blide alle.
Doe quam daer saen die niemare,
Dat Keye sere gewont ware.
Hi was der coninginnen oem,
Nochtan nam sijs cranken goem:
Dat quam bi sire quader tongen.
„Ic wilde, hem sine ogen utsprongen,"
Sprac Jenevre, die coninginne,
„Dine tirst brachte hier inne.

---

[1]) J.: secgt. [2]) HS.: steken. [3]) J.: dor. [4]) J. één maal: *ic lie.*

Laet den dorper licgen daer;
Hi heves dicke verdient, vor waer."
Nochtan haeldemene dor die scame,
Om dat hi hadde ridders name."
Men vordene gewont toter doet
In die borch te Carmeloet.
Van Keyen latic bliven die word
Ende seoge u vanden riddere vord.

V.

[HO]E DIE RIDDERE METTER [M]OUWEN DER JONC-FROUWEN [STI]EFVADER DOET SLOECH [ENDE] HOE HI MOENC [V]VERD.

Nu seget vord die aventure:
Die riddere reet wech ter selver ure,
Hine liet om regen no om snee,
Hine reet vorwerd ilanc so mee,
Soe lange, dat hi gereden quam,
Daer hi ene veste vernam,
Die scoenste, die hi in menegen jaren
Sach. Als hire vore soude varen,
Soe riep hem ane een riddere daer:
„Vasseel, ic sal u volgen naer!
Gine sult mi niet ontriden,
Gine selt jegen mi eer striden."
Ende dit was der joncfrouwen stiefvader,
Daer gi hier vore af horet algader.
Ende die borch, die daer stoet,
Was der joncfrouwen eygen goet,
Ende al dat lant daer omtrent
Eerse die tyran hadden gescent.
Die riddere hoerdene ropen wel,
Maer hi waende, dat ware spel.
Maer eer hi iet verre es henen comen,
Heeft hi den genen bi hem vernomen,

Genen duvel, genen tyrant.
Hi was die meeste diemen vant.
Hi sprac ten riddere metter spoet:
„Vaste," seit hi, „beet hier te voet.
Geeft op wapine ende paerd,
Al waerd vif hondert marc waerd.
Sidi spire, ic doe u hangen,
Sidi bode, ic doe u vangen,
Ende sidi riddere van aventuren,
Sone mogedi vor mi niet geduren:
Ic neme alden ridderen dleven.
Oec hebbic uten lande verdreven
Mire stiefdochter, dat wet wel.
Maer ic ben van herten fel.
Mijn vader plages hier te voren
Ende alle daer ic af ben geboren,
Dat si bi rove wilden leven,
Ende oec en willics niet begeven.
Mi ontfoer noit man, sonder blijf,
Hine verloes sine ere oft sijn lijf.
Dit sijn mine seden, secgic u.
Geeft u op, dat radic nu." [1])
— „Opgeven, quade hont!
Ja, en [2]) benic noch gesont,"
Seide die riddere metter mouwen,
„Ic sal u noch heden doen berouwen,
Dat gi mi comen sijt dus naer."
Die tyrant antwerde hem daer:
„Nu weerd u dan, dat radic u."
Si reden te gadere beide nu
So sere, dat haer speren braken.
Men horetse harde verre craken.
Die orsse vielen beide neder;
Die ridders stonden beide op weder
Ende vingen tharen swerde saen.
Deen ginc opten anderen slaen,
Optie helme, dat si clinken.
„En wildi u noch niet bedinken?"

---

[1]) J.: radic u. [2]) J. ende.

Sprac die ondedege man,
„Ende geeft op, dat gi hebt an,
Ende gaet van mi henen al bloet,
Eer ic u bringe in meerre noet."
Die riddere sprac: „Ens noch niet tijt;
Hoe comt dat gi dus haestech sijt?
Laet mi noch beraden bat,
Mi ware liver haddi Godsat,
Dan ic u smijns en penneward
Gave." Doe gingense metter vard
Echt met swerden onderslaen
Alsi te voren hadden gedaen.
Haer wapine dietden niet een haer:
Si slogense al testucken daer.
Maer die boven lagen ter zale,
Baden onsen here, in stilre tale,
Dat hi scinden moete den tyrant,
Want hem niet bestont dat lant,
Al doet hijt met crachte, sonder waen,
Dat si hem moten sijn onderdaen.
Noch riep anderwerf die tyrant:
„Hordijt, riddere, gaet in hant,
Ic sal u hoveschelike vaen
Dat ic selden hebbe gedaen,
Oft gi moet hier bliven doet."
Die riddere seide: „En ees gene noet.
Maer weerd u, dat radic u!"
Den riddere quam te voren nu
Claretten minne in sine gedochte,
Daer hi wonder ombe wrochte,
Want hi gaf den tyrant so menegen slach,
Dat hi niet langer duren mach,
Ende viel neder, ende was doet.
Dus can die minne werken ter noet.
Wat sal nu doen die edel man,
Die ors en hevet no wapine an,
Sonder sinen halsberch goet?
Oec so liep hem trode bloet
Nederward vanden wonden,
Die hi hadde ontfaen tien stonden.
Hine wiste oec niet wanen hi was,

Noch hoe hi hiet, sijt seker das,
Noch wie sijn moder was oft vader.
Hier na salict u seggen algader.
Alst sinen tijt hevet ende stat....
Die riddere ginc en wech na dat
Ende quam des nachs tenen cloester binnen,
Daer hi ontfaen was met minnen,
Ende daermenne licgen liet tot desen,
Dat sine wonden waren genesen.
Dus wandeldi daer int hof
Metten moenken, die hem lof
Gaven. Entie abt als te voren
Haddene in sijn herte vercoren.
Die abt lach hem an daer naer,
Ent covent, so lange, vor waer,
Dat sine moenc ginder maken.
Ende dit was bi dien saken,
Dat hi haer hof soude versiren,
Soe scone was hi van allen maniren.
Doen nam die abt sekerhede;
Hi swoer, bi ridderscape[1]) ende bi ede,
Dat hi dordine meer en brake
En ware allene bi ere sake:
Dat hi Claretten mochte gewinnen.
Dit heeft hire besproken binnen.
Oec was hi clerc ende geleert,
Want hi werd ter doget gekeert,
Daer menne tenen vondelinge vant,
Dat was te Doevre in Ingelant;
Daer ginc hi ter scolen .X. jaer.
Oec was bi heme vonden daer
Beide grau ende oec bont,
Ende in selvere hondert pont.
Sider scaemdi hem sere das,
Dat hi een vindelinc[2]) was,
Ende voer en wech, wel .VII. jaer,
Sinen vader soeken daernaer.
Te Kardoel quam hi doe geraect,

---

[1]) J.: ridderscepe. [2]) J.: vondelinc.

Daer hi riddere werd gemaect.
Nu heeft hi die grise covle an
Ende es een begeven man.
Dus latickene daer begeven bliven
Ende sal u van Arture scriven.

VI.

HOE DIE RIDDERE METTER MOUWEN CLARETTEN WAN.

Daventure seget ons vord,
Datmen te hove hevet verhord,
Dat doet es der joncfrouwen stiefvader
Dise onteerft hadde algader,
Ende dattene een riddere [1]) versloech,
Die ene witte mouwe droech.
Doen wisten sijt algader wel,
Dat hijt was ende niemen el.
Dies dreef rouwe die coninc,
Dat hi hem aldus ontginc,
Ende dedene soeken menegen dach.
Alse hijs vinden niet en mach
Dedi criëren ter selver uren
Enen tornoy, die soude geduren
Drie dage, om Claretten wille;
Ende dine verwonne, lude oft stille,
Datmen hem Claretten geeft.
Dus salmenne vinden, eest dat hi leeft,
Want si wisten wel ant horen,
Dat hi Claretten hadde vercoren.
Doe sinde die coninc boden uut,
Dit te secgene over luut
In allen landen, wide ende siden.

---

[1]) J.: ridder.

Cefalus nam oec te desen tiden
— Des ridders sciltknecht metter mouwe [1]) —
Tenen wive die scone joncfrouwe,
Die in dat wout mesvord was.
Omden dienst, sijt seker das,
Dien hi hare dede, nam sine bloet,
Doen haer stiefvader was doet.
Ic lecge hier af di tale neder
Ende kere ten messelgiren weder,
Die lipen al die lande dure
So lange, dat een quam ter ure
Daer die riddere begeven was.
Hi sach die zegelbusse na das,
Ende kinde dat teken herde wale;
Hi ginc hem an met soeter tale
Ende vrachde hem daer om niemare.
Die bode seide doe oppenbare,
Dat een tornoy beropen es
„Om Claretten, sijt seker des,
Van heden opten . XII . sten dach;
Ende die den tornoy verwinnen mach,
Hi sal hebben die maget rene
Ende haer goet al gemene.
Si wilt hebben enen man
— Mach sine vercrigen ens haer God an —
Die vrome es ende riddere [2]) goet."
Alse die riddere dit verstoet,
Dat hi die scone sal verlisen,
Waendi sinen inde kisen.
Hine hadde scilt noch spere,
Al haddi derwaerd groten gere,
Noch ors, dat hi mach riden;
Nochtan en sal hijs niet vermiden,
Gevallet hem quaet ofte goet,
Hine salre sijn, al waerd te voet.
Hi dede den knape wel te gemake
Ende es gegaen, na dese sake,
Daer hi sinen here den abt vant,

---

[1]) J.: mouwen. [2]) J.: ridder.

Ende seide hem sijn wesen thant,
Ende hoe hise lange heeft gemint.
„Nu staet si in presente: dise wint
In enen tornoy, si es sine.
Comter mi goet af ofte pine,
Ic sal ember ten tornoye wesen,
Al ne waendics meer genesen,
En ontride mi nieman die leeft.
Ic bidde u dat gi mi orlof geeft,
Ende penninge, wapine ende een ors;
U ne saels niet wesen te wors:
Eest dat ic den prijs gewinne
Ende die scone, die ic minne,
Ic sal den cloester rike maken."
— „Broder", seit hi, „te desen saken
Sone gevic u nembermer raet;
Laet varen, broder, hets baraet!
Ic sal u maken nu treserier
In dien dat gi wilt bliven hier."
Doen dit onder tcovent quam,
Warens [1]) sijs alle tornech ende gram
Ende baden, dat hi bleve daer;
En bescoet hen allen niet een haer,
Wat dat si gebidden mogen.
Doe leide hem die abt vor [2]) ogen,
Dat hi, bi ridderscape ende bi eede,
„Dordine te houdene sworet mede
En ware oft gi mocht gewinnen
Claretten: dit bespraectire binnen.
En condi des volbringen niet,
Soe brecti u ordine. Nu besiet
Wat gi wilt dan anegaen:
U ziele sal dan in vresen staen."
Hi sprac: „En canicker niet gewinnen,
Soe willic weder comen hier binnen
Ende hier wesen al mijn lijf:
Nembermeer begeric wijf!
Ic moet ember sijn ten [3]) tornoye,

---

[1]) J : Waren. [2]) Het HS. heeft de afkorting: *v'* [3]) J.: ter.

Gaet mi te vromen oft te vernoye;
Daer ne mach noch af noch toe.
Nu geeft mi raet, wat ic best doe."
Dabt seide: „Waendi deilen ende kisen,
Gi moet ember u ordine verlisen,
Oft u cledere van hier binnen
Houden, tot dat gise moget gewinnen."
— „Soe willic mijn cledere ende min abijt
Ane houden tote dier tijt,
Ende mine scoen gebonden ter stede,
Tot dat icse hebbe gewonnen mede."
Hi eiscede sine wapine doen te tiden:
Hine wilde niet langer daer ontbiden.
Des ander dages, harde vroe,
Wapendemen[1]) den riddere doe
Over algader sijn abijt;
Maer sine cappe, des seker sijt,
Droech hi boven al sine wapene an.
Men brachte een ors den stouten man,
Al sneewit, ende een gereide.
Die stegerepe waren houtijn beide,
Alse die moenke te voerne plagen.
Doen begans hem wel behagen,
Ende dancte den abt alre doget,
Dine also hevet verhoget.
Hi nam orlof ane dat covent,
Die[re] ombe weenden dicke sent.
Dabt gaf hem .C. besante groet
Ende bat hem, oft hem geviele noet,
Dat hi weder te cloestere come:
Het soude wesen sine vrome.
— „God loent u!" sprac die edel man.
Met derre talen voer hi van dan,
Ende elcs nachs dedi den raet,
Dat hi daer een cloester staet
Herberge ember heeft genomen,
Onthier ende hi ten tornoye es com[e]n,[2])

[1]) In het HS. zijn hier en in de vlg. vs. door beschadiging letters uitgevallen, die er blijkbaar oorspronkelijk hebben gestaan; J.: wapedemen.

[2]) HS. com̄.; J.: comen

Dat was in ene scone prayerie,
Daer bi stont oec ene abdie;
Daer voer hi in, als hi daer quam,
Het was [sire] ordine, alsict vernam,
Om dat was hire wel ontfaen.
Maer alsi hadden verstaen
Sine saken, ende wie hi es,
Waren si alle blide des
Ende daden hem ere groet oec mede.
Dus bleef hi daer tot dier stede,
Dattie tornoy soude wesen.
Des ander dages, alst quam te desen,
Dattie[1] tornoy vergaderen soude,
Hordi messe alsoe houde,
Ende wapende hem wel ter cure,
Ende reet ten tornoye waerd ter ure
Alse een moenc met sire cappen nu.
Ten tornoye quam hi, secgic u,
Sere gereden tot bider scaren.
Doe quamen hem die colvenaren
Ende waenden winnen sijn goede paert,
Dat sijn gewichte van selvere was waerd.
Si waenden den moenc scire afsteken,
Dies hem sere sal willen wreken.
Daer sloech een an hem die hant:
Die colve hi hem scire ontprant,
Die eyken was ende groet gnoech[2]),
Dat was sere wel sijn gevoech.
Hi ginc daer slaen onder hoep,
Sine cochten nie so diren coep:
Hi sloechse, dat si ter eerden lagen.
Die vanden castele, doen sijt sagen
(Die heren van der tafelronden,
Die daer biden coninc stonden)
Die slage, die de moenc sloech,
Het docht hen allen wonder gnoech:
Hi sloechse neder bi . II ., bi drien,
Men sach daer meneghen achter tien,

[1]) J.: Dat die. [2]) J.: genoech.

Ende seiden, dattie duvel ware.
Dus dorreet hi al die scare.
Een riddere quam op hem gereden
Ende waende sijn paert winnen ter steden:
Dien stac hi vanden orsse goet
Ende gaeft enen, die daer bi stoet,
Die een cranc paert hadde gereden.
Hi heeft saen dat ors bescreden
Ende dankes den moenc saen daer af,
Die hem dat goede part gaf.
Die moenc reet vord in di porsse
Ende velder menegen vanden orsse;
Hine sach een twint niet achterwaerd,
Noch om man, noch om paert.
Coninc[1]), vrowen, joncfrouwen,
Die ten castele udewaerd scouwen,
Si mercten alle ende sagen
Den moenc menegen riddere dragen
Metten speren uten gereide.
Daer was nieman hine seide:
„Hets die duvel, ens geen man,
Die dus die ridders vellen can!
Wanen comt ons gene cloestrier[2])?
Hier nes ridder geen so fier,
Die sijns nu iet dar hier beiden." [3])
Hi dreefse alle van der heiden
Gene ridders, bi groten scaren;
Waerward dat hi quam gevaren,
Nieman dorste comen in sijn gemoet,
Sider datmen daer verstoet
Dat grote wonder, dat hi wrochte,
Elc vloe van hem dat hi mochte.
Dus heeft hise alle verdreven
Ent velt es hem allene bleven.
Voer hi daer weder ende vord

---

[1]) J.: Coninc, *ridders*, vrouwen, joncfrouwen. In het HS. zijn na *co.*, eerst de beginletters van *vrowen* en hier doorheen de beginletters van *heren* geschreven, doch ten slotte schijnt alles te zijn doorgeschrapt. [2]) HS. en J.: cloestier. [3]) J. eindigt deze woorden eerst bij vs. 1989. Het HS. heeft voor *dar hier* de afkortingen: *d' h'*.

Ende boet sijns speren oerd
Alse die joeste begeerde,
Daer ne was nieman diet weerde.
Doe kerde die moenc ombe sijn paert
Ende neech ten torreward,
Daer hi den coninc Arture sach,
Die lach ende wachte alden dach
Naden riddere metter mouwe,
Daer hi om hadde grote rouwe.
Clarette heefter oec na gesien
Ende hemelijc sere na doen spien,
Maer sine condens vinden niet.
Die moenc doe van den velde sciet,
Ende es ten cloestre[1]) gevaren saen,
Daer hi doe wel was ontfaen,
Om dat hi hadde den prijs bejaget.
Des ander dages, alst[2]) verdaget,
Hordi messe ende ontbeet daer saen,
Ende wapende hem, ende es gegaen
Te sinen paerde, ende reet opt velt
Seerre dan sinen vollen telt.
Doe sine sagen warense vervard,
Ende trocken som achterward,
Ende som ripense[3]): „Were! were!
Hier comt die duvel, di[4]) covelere,
Die ons gisteren menegen toren
Dede. Noch hebwijs niet verloren."
Ende tirst dat hi Claretten siet,
Die minne en liten resten niet:
Hi seinde hem ende voer in.
Ander bejach noch ander gewin
Ne geerde die riddere[5]) metter mouwe,
Dan te winne die joncfrouwe.
Wie hem daer quam te gemote,
Hi dedem opwaerd keren die vote.
Selc waende daer den prijs bejagen:
Men moeste[n] van den velde dragen.

---

[1]) J.: cloestere. [2]) J.: als. [3]) J.: riepense. [4]) J.: die.
[5]) J.: ridder.

Si vloen alle ten tenten waerd:
Nieman dorste comen in sine vaerd,
Ende dat velt bleef hem allene.
Die coninc ende alle dandere gemene
Gaven den moenc daer den prijs.
Dus voer hi wech in derre wijs,
Ende alsi voer ten cloesterward,
Quam een riddere in sine vard,
Die verbolgen was herde sere,
Dattie moenc hadde al die ere.
Hi riep: „Her covelare, sonder waen,
Aldus en seldijs mi niet ontgaen."
Die moenc es hem jegen gereden:
Daer moesti van sinen paerde sceden,
Dien riddere stac hi daer ter neder;
Die moenc nam tpaert ende keerde weder.
Doe riep menech van buten ent binnen:
„Wat waendi anden moenc winnen?"
Die moenc leidde tpaert te cloesterwaerd
Ende gaeft den abt, sinen waerd:
Hi hads, seidi, wel verdient.
Die abt was blide ende seide: „Vrient,
Es enege dinc, die gi hier begard,
Die willic dat gi nine spaerd!"
Men dede den riddere te gemake doe.
Des ander dages, harde vroe,
Es hi weder op gestaen,
Ende gereiddem ten tornoyewaerd saen.
Hi ginc tirsten messe horen:
Daer bat [hi][1]) Gode als te voren,
Ende onser vrowen, der maget soeten,
Dat sine dies dages bescermen moten,
Dat hi den prijs moge gewinnen,
So[2]) mocht hi hebben sire vrindinnen[3]).
Hi ontbeet ende wapende hem met,
Ende reet ten tornoyewaerd, ongelet.
Daer die tornoy vergadert was,
Reet hi inden meesten tas

---

[1]) HS.: hi *ontbreekt*. [2]) HS.: Si. [3]) HS.: v'dinnen.

Ende deet bat daer, sonder waen,
Dan hi te voren hadde gedaen.
Doen dit die grote heren sagen,
Dat hi den prijs[1]) soude bejagen,
Die om Claretten te winnen quamen,
Begonsten sijs hen alle scamen:
Si .LX. wel tenen male
Reden op hem bi getale,
Som van vore, som van achter:
Si brachtene gerne inden lachter.
Dit sach die coninc ende Perchevale
Ende alle die ridders vander zale,
Ende clageden den moenc al dare
Doe, die oec werd geware
Dat si alle op hem dus voren:
Hi noepte sijn ors metten sporen
Ende dorereet al die scaren,
Haer alre ondancs, die daer waren.
Daer ontfinc hi menegen slach,
Die groet was ende sere wach,
Op sinen widen caproen grijs.
Dus gewan hi daer den prijs.
Ende doe hi ten bloten velde quam,
Sine witte mouwe hi nam
Ende vestetse an die coyfie mede,
Ende warp sine covle ut ter stede,
Ende liet sine moywe[2]) blaren daernare.
Doe des Clarette werd geware,
Doen riepsi lude, al in een,
Sevenwerf, eer si gefeen:
„Dits hi, dits hi, die wi menen!
Desen willic, ende el negenen!"
Doe keerdi ten genen dine begeren,
Ende ginc hem manlijc verweren.
Dit sach coninc Artur ende sine man
Ende die tirst[3]) ut comen can,
Hine beitde des anders twint;
Si slogen inden tornoy omtrent.

---

[1]) HS. en J.: pris. [2]) J.: mouwe. [3]) J.: irst.

Perchevael ende min her Walewein
Daden wonder in dat playn[1]).
Den tornoy die riddere al verwan;
Dit tornende daer menegen man.
Dus sciet die tornoy altemale.
Die coninc keerde weder in sine zale
Metten riddere vrolike,
Ende alle sine riddere diegelike.

VII.

HOE DIE RIDDERE METTER MOUWEN SIRE MODER VANT ENDE HOE HI CLARETTEN NAM.

Daventure seit nu daer of,
Dattie coninc wilt houden hof,
Dore tridders wille metter mouwen.
Daer quamen ridders ende joncfrouwen,
Daer quamen graven ende hertogen,
Die rike waren ende vermogen.
Coninge ontboet hi oec tsamen[2])
Ende drie coninginnen bi namen.
Daer was ene comen sonder man,
Om haer leen tontfane dan;
Het waren doet moder ende vader:
Dat conincrijc quam op haer algader.
Doemen ter taflen was geseten,
Dede die coninc den riddere weten,
Diemen hiet metter mouwen,
Dat hi diende vor die vrouwen.
Ende daer hi stoet vor die coninginne,
Die sonder man was comen daer inne,
Doch[ti][3]) hare wesen di selve man,

---

[1]) J.: plain. [2]) J.: te samen. [3]) HS. en J.: doch.

Die den ridder metter mouwen an haer wan:
Soe gelijc was hi den vader.
Om dit soe waende si algader,
Dat haer amijs ware vor waer;
Van vresen viel si in onmacht daer.
Men hiefse op. Doe si bequam
Den riddere si te haerwaerd nam,
Ende mandene bi sire trouwen dare,
Dat hi haer seide wie hi ware:
Hem souder geen arch af gescien.
Hi antwerde der vrowen [1]) mettien:
„Vrouwe, in sach nie vader no moder:
Dies ic nie was te vroder,
Noch in [2]) quam noit soe vord,
Daer icker iet af hadde gehord, [3]),
Hoe si heten, oft wie si sijn;
Maer doen ic was een kindekijn
Om die mate van . VII. dagen,
Wasic te vondelinge gedragen
Tote Doevre optie zee;
In caens u berechten nemmee."
Hier bi kinde die vrowe wel das,
Dat dit selve haer kint was,
Maer si decte doe hare word
Ende scamets hare te bringen [4]) vord;
Si beitde, dat si quam te lande.
Si dankets hem ende ginc te hande
In die zale, daer was groet spel.
Men diende daer utermaten wel.
Naden etene bat si ene bede
Den coninc, die hi gerne dede,
Dat was: datse die ridder metter mouwen
Tote huus geleide, die scone vrowe [5]).
Die coninc gaf hare dese bede
Ende sende Waleweine oec mede,
Ende Perchevale, ende beval [6]) hen dire,
Dat sine weder bringen scire.

---

[1]) J.: vrouwen. [2]) J.: mi. [3]) J.: dat icker af hadde gehord.
[4]) J.: bringene. [5]) J.: vrouwe. [6]) HS. benal.

Onder wegen seitsi hen al
Wat hare gesciet was, groet ende smal,
Ende hoe dat hi haer soene es.
Ende dat sijt hal quam bi des:
Om datmense alle steinde dan,
Die kint hadden sonder getrouden man.
„Om dit leidic u te vondelinge.
Aldus sijn vord comen die dinge:
U vader was die scoenste ridder met
Diemen wiste, ende diende bet
Minen vader dan noit man dede.
Ende doen hi wiste die waerhede,
Datic met kinde was bevaen,
Ontstal hi minen vader saen.
In sagene noisint, sijt seker des,
In weet oft hi doet of levende es.
Nu willic uwes niet langer helen:
Ic wille u, sone, min lant bevelen;
Ic wilt u geven vor mine man
Ende altoes uwes liën vord an."
Nu was die riddere metter mouwen
Die blietste een, diemen mocht scouwen.
Hi dancte Gode, onsen here,
Dat hi was comen an dese ere.
Sijn moder was oec so blide daer of,
Datsi dede beropen een hof
Ende dede te samene al haer lant,
Om dat si haren soene [1]) vant.
Si deet alden heren verstaen
Ende dede hen van hem ontfaen
Al haer lant. Doen hijt ontfinc
Wilsi, dat hi ware haer coninc [2]).
Doen dese feeste was gedaen,
Seitsi hem haren name saen [3]).
Sijn name dat was Miraudijs,
Die sint verwarf menegen prijs,
Eer hi dese werelt liet.
Danc heb [4]) die herte [5]), diet hem riet!

---

[1]) J.: sone. [2]) HS.: covinc. [3]) J.: *saen*: welke interpunctie den naam der *vrouw* — die *niet* volgt — doet verwachten. [4]) J.: hebbe. [5]) J.: here.

Een man en ware nember daer [1]),
Dat wetic wel al over waer,
Hine toget wanen hi es comen,
Alse die rose doet boven ander blomen.
Ende die oec dorper es ende corliaen,
Men maget wel an hem verstaen:
In wat lande so menne siet,
Hine can sine seden gelaten niet.
Dus waest metten riddere comen:
Sine hoge liede heeft hi genomen
Ende es met Waleweine gevaren
Ten coninc Arture, sonder sparen,
Met ere maisnieden herde groet.
Ende doen die coninc Artur verstoet
Hoe hem sine dinge sijn vergaen,
Gaf hi heme Claretten saen,
Die hi begeerde vor alle vrouwen,
Ende si hem weder, met goder trouwen.
Daer was die feeste harde groet:
Alle sine vriende hi daer ontboet
Ende gout hen allen met groten lone.
Sider droech hi selve crone
In sire moder lant gerede,
Ende in Spaengenlant oec mede,
Ende levede lange in goeder maten.
Hier af willic die tale laten
Ende van Galias spreken vord,
Keys neve. Nu swijcht ende hord.

[1]) Als glosse staat in het HS.: Nota.

VIII.

VAN GALYAS ENDE DEN RIDDERE METTER MOUWEN.

Ons seget daventure hier of,
Dat coninc Artur hilt een hof,
Daer toe quamen al die meeste.
Daer es comen terre feeste
Clarette ende haer man gevaren,
Die onlancs gehuwet waren.
Daer quam menech, sijt seker das.
Een riddere, die hiet Galyas,
Die was Keys suster sone
(Van Rome was geboren die gone)
Hi quam vore den coninc staen,
Ende groettene hoveschlijc, ende seide saen:
„Here[1]) her coninc, gi sult verstaen,
Ic hebbe u menegen dienst gedaen,
Alse goet riddere doet sinen here.
Nu biddic u, her coninc, harde sere,
Dat gi mi doet hier ene bede,
Dore uwe grote edelhede."
Die coninc sprac: „Wat gi bid nu,
Bi mire cronen, ic geeft u."
— „Here," sprac hi, „God lone u daer of!
Soe magics mi houden an u belof,
Want conincs word mogen niet keren.
Nu hord, her coninc, vor al dese heren:
Gi moget u scamen, sonder waen,
Dat gi hier vor u ogen siet gaen,
Die Keyen, uwen drossate, sloech,
Die altoes uwe ere droech,
Waer hi was, in allen lande;
Hi verweerde dicke u scande,
Ende hevet dicke dor u gedaen,

---

[1]) HS. en J.: Her.

Wonder groet ende bestaen."
Die coninc seide: „Her Galyas,
Wi weten wel wat Keye was:
Hine hadde noit so goden vrient,
Hine sprac hem lachter onverdient.
Ende ne haddict oec niet gesworen,
Gine ledet heden sonder toren,
Dat gi mi sprect dus nae nu."
Galyas balh hem, dat secgic u:
— „Her coninc, hout wet ende sede,
Ende doet mi nu mine bede."
— „Wat beden wildi hebben dan?"
— „Here, ic eysche u te campe den man,
Die mijn oem Keyen sloech:
Ic wille wreken dat ongevoech
Opten riddere metter mouwen.
Ic weet oec wel, bi mire trouwen,
Dat hi selve oec niet en weet
Hoe dat hi anders heet,
Noch wie dat sijn vader was:
Ic saels hem doen liën, sijt seker das;
Doetene mi hebben in enen [1]) crite,
Ende sijt alder beden quite,
Die gi mi gavet heden eer,
Ende laet mi colen mir herten seer."
Die coninc sprac: „Begeeft uwer dorperheit,
Gi hebter te vele toe geseit,
Dat gi den riddere dit verweet:
Men weet int hof hoe hi heet,
Ende wanen oec dat hi es comen;
In horde noit sine [2]) gelike nomen."
Galias seide: „Ic gelove wel des,
Dat hi een goet riddere es,
Maer dat hi sinen hogen moet
An min oem wrac, dan was niet goet.
Dat motic ember an hem wreken."
Doe quam die riddere vord gestreken,
Diemen hiet metter mouwen,

[1]) J.: eenen. [2]) J.: sire.

Ende seide, hem soude noch berouwen
Derre tale ende derre blame:
„Men weet int hof wel minen name."
Doen antwerde heme Galyas:
„Ic lecge u hier op, sijt seker das,
Dat gi verminket minen oem;
Wildijs loechgenen, nu nemt goem:
Ic does u liën; siet[1]) hiers pant.
(Doe boet hi[2]) hem den hanscoe thant)
Ende dat sijn vader was bovier,
Des willic hem doen liën hier."
Doe werd die riddere wel na verwoet
Ende nam den hansce[3]) metter spoet,
Ende seide: „Her coninc, eer wi sceden,
Soe sijt seker van ons beden,
Dat elc vervolge nu sire clage
Ende hi come ten virtechsten[4]) dage."
Doe bat der coninginnen Galyas,
Dat si worde sijn borge das
— Hi was haer riddere ende haer maech met,
Om dit moest sine borgen, dat wet —
Dat hi ten campe sal weder comen.
Daer na heeft hi orlof genomen
Ende voer wech te sinen magen,
Tote dat quamen die .XL. dagen.
Maer den ridder metter mouwe
En eischemen borge no trowe[5]):
Die coninc had op hem genomen,
Dat hi te campe soude comen
Tes .XL. dages, dat wisti wale.
Hier af latic bliven die tale,
Ende sal hier vord vertrecken[6]) u,
Hoe hi sinen vader vard soeken nu.

---

[1]) HS.: sijt. [2]) J.: hie. [3]) J.: hanscoe. [4]) HS. en J.: virstechsten.
[5]) J.: trouwe. [6]) J.: hier vertrecken.

IX.

HOE DIE RIDDERE M[ETTER] MOUWEN VANT SI[NEN] VADER.

Nu seget ons vord daventure,
Dat hi orlof nam tier ure,
Te vaerne tsinen[1]) wive ward;
Maer hi wilt in dese vard
Sinen vader soeken varen,
Tote dat die .XL. dage baren,
Dattie camp genomen was.
Hi reet velt, bosche, maras,
Weder ende vord, wide ende side,
Hine vernam niet tien tide
Van sinen vader gene waerhede.
Daer na quam[2]) hi tere stede,
Beneden recht in enen dale:
Ene utermatene scone zale.
Het was nacht ende reet derward;
Daer vant hi vore die brucge den waerd[3]):
Hi groettene ende bat den here,
Oft hi sijn gast mochte sijn tramere.
Die here seide doe: „Godeweet,
Mijn herberge es u gereet;
Gine mocht niet vorder, sonder wanc:
Dit wout es wel ene dachvard lanc,
Ende tenden dwout vindi scire
Enen casteel op ene rivire,
Die sduvels es, wet te voren:
Daer mach nieman sonder toren
Vore liden, men vane ende lecge daer;
Een dach donct hem .VII. jaer.
Ende wilt hi hem weren daer ter stede,
Men doettene saen: dits haer sede.
Quamere oec ieman ut Arturs lande,

---

1) J.: tsine. 2) J.: vernam. 3) J.: wart.

Men soude hem doen grote scande,
Om Waleweins wille, die quam vore thof,
Ende sloech den here enen broder of
Ende sire liede een groet getal;
Hi hadde meer dan goet geval,
Dat hi metten live ontginc.
Dor dese sake, dor dese dinc,
Doetmen op hen grote wrake.
Nu radic u, boven allen sake,
Dat gi nine vard vor dien casteel;
Daer licgen ridders gevaen een deel,
Ende tien castele entire veste
Behoren .V. ridders, dalre beste
Diemen weet in enege stede,
Ende die gebrodere sijn oec mede.
Ende alsmen daer enen riddere siet,
Die om aventuren te riden[1]) pliet,
Dien bestaen si alle vive
Ende rovene dan vanden live."
Doe pensde die riddere metter mouwen:
„Ic sal breken, bi mire trouwen,
Dien onsede vandien lande,
Oftic later min lijf te pande."
Dus leidine met hem in di zale,
Daer hem was gedient wale.
Ende die ward merctene sere;
Doe seidi tot hem: „Bi Gode, here
Her riddere, dies es menech dach,
Dat hier eens een ridder lach,
Die u soe overgelijc was,
In sach nie geliker, sijt seker das.
Ende doen hi van hier sette sine vard,
Voer hi henen ten castele ward,
In const hem ontraden niet.
Hi droech, docht mi, groet verdriet
Verholenlike, ende groten rouwe."
Doen pensde die ridder metter mouwe[2]):
„Dat was min vader, in twifels niet;

[1]) HS. en J.: ridden. [2]) J.: mouwen.

Ende om dat hi van mire moder sciet,
Dreef hi rouwe ende mesbaer.
Nu willic hem margen volgen daer,
Ende proven daer mijn geluc."
Doen si gesproken hadden . I . stuc
Gingen si slapen tot dat[1] es dach.
Doene die riddere verbaren sach,
Stont hi op ende nam orlof,
Ende ruemde also des ridders hof,
Ende reet henen in den foreeste.
Omtrent middach hi vereeste
Enen man onder der sonnen,
Die uten castele was ontronnen,
Die mager was ende cranc:
Enen bard toter herten lanc;
Hine hadde cleder, coisen[2] no scoen,
Ende quam dor dat wout gevloen.
Doe vragede hem die riddere gereet,
Wanen hi quame also bereet.
Die ander seide: „In dar niet beiden,
Dat ic u geseide die waerheiden:
Ic wane, datmen mi volget naer.
Ic lach gevaen in pinen swaer
In enen casteel, die staet daer voren;
Eric quam in desen toren,
Wasic een riddere, dat secgic u."
— „Ay live[3]) vrient, berecht mi nu
Oft gi cont, dor u oetmoede;
Ic sal u geven van minen goede."
— „Ay here, des haddic grote noet,
In at in tween dagen broet,
Ende in hebbe oec gene have,
Daermen mi om tetene gave.
Nu vraget mi, here." Doe vraechdi:
„Wat lande staet hier vore bi?"
— „Here, daer staet Mauregaert,
Alse gi uten foreeste vart,
Een casteel, daer toe behoren

---

[1]) HS.: das. [2]) J.: cousen. [3]) J.: lieve.

Vif gebrodere ute vercoren,
Die menegen doen sinen fijn.
Dit foreest daer wi in sijn
Es .XL. milen lanc int riden;
Ende moet ember vorden[1]) casteel liden,
Die dore dwout wille varen.
Maer comans sijn daer vri, twaren;
Maer ridderen van aventuren
En mogen daer vore niet geduren.
Hier leget een conincrike[2]) voren,
Daer Arturs ridderen menegen toren
Den coninc hier vore hebben gedaen:
Hine conste niet wel wederstaen,
Vonden si daer in ondadege man
Ende die hem[3]) niet beteren wilde dan,
Sine velden sine ondaet gereet.
Om dese dinc maecte, Godweet,
Die coninc desen casteel vordane,
Om Arturs liede te wederstane.
Dus leget daer menech gevaen,
Die nembermer waent ontgaen;
Ic lach daer gevaen wel .VII. jaer."
Doe sprac die riddere daer naer:
„Live[4]) vrient, nu merct mi ane:
Sagedi daer iemane van mire gedane,
Van minen done, van minen wesen?"
Die ander besagene ende seide na desen:
„Jaet here, ic segt u sekerlijc,
In sach noit gene so gelijc,
Van allen maniren, van allen leden;
Maer hi es van merre outheden.
Hi leget oec daer in gevaen;
Maer int irsten litemenne[5]) gaen
Achter hove gespannen wel.
Om dat hi conste alrehande spel
Hi meesterese alle vander zale,
Hi can oec alrehande tale.

---

1) HS.: vanden. 2) J.: con*ic*rike. 3) HS.: hē, J.: hen.
4) J.: Lieve. 5) l. lietmenne?

Maer sider heme[1]) daer sere mesfel:
Daer hi speelde scaecs spel
— Om dattene een[2]) ridder versprac daer —
Nam hi .I. vinde ende warpen daernaer,
Dat hem een tant viel uten monde;
Doe dedene di[3]) here nemen ter stonde
Ende dede hem binden[4]) sine hande,
Vor sinen buec, met enen bande.
Den kerchodere dedi oec ongemac:
Hi slogene, dat hem di[5]) halsknoc brac.
Om dit heeft hi gevancnesse swaer,
Ende dat hi et, wetet vor waer,
Moet hi opt deerde nemen metten monde,
Gelijc ere beesten oft enen honde.
Aldus gedaen es nu sijn leven;
God moet hem troest ende hulpe geven!"
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„Nu bevelic mi onser vrouwen
Ende onsen here, al tenenegader[6]),
Op[7]) aventure oft dit es min vader,
Ic blive daer doet ofte gevaen,
Oft ic salne verloessen saen."
Hi gaf den riddere een broet taerwijn[8])
Ende .V. besande[9]) van goude fijn.
Doe danctem die gene derre eren,
Ende riet hem sere dat weder keren:
„Want die casteel es alte fel,
Ic weet dat te voren wel,
Al lager Artur vore .VII. jaer,
Hine wonne niet, wet vor waer.
Ende weltijt datter een comt voren,
Soe salmer blasen enen horen;
Dan sal daer een riddere ut comen,
Ende al worde dien dlijf genomen
Soe comt die ander, dan di[10]) derde,
Dan die vierde, genen verde.

---

[1]) J.: hem. [2]) J.: Om dattene ridder. [3]) J.: die. [4]) HS.: bidden. [5]) J.: die. [6]) J.: tenengader. [7]) J.: Opt. [8]) Taerwijn, de door Verdam verbeterde lezing van J.'s taetwijn. [9]) J.: besante. [10]) J.: die.

Ende sagen sire u enen doet slaen,
Soe soudense u alle bestaen,
Die ten castele toe behoren:
So haddi ember dlijf verloren.
Ende naden virden comt altoes uut
Die here gereden, die over luut
Die starcste es van allen desen:
Vore hem ne mach nieman genesen."
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„Ic bevele u onser vrouwen:
Ic vare ten castelewaerd sonder waen."
— „God moet u behoden!" sprac dander saen.
Dus reet henen die riddere vri,
Tote dat was den avonde bi.
Doe sach hi int wout ende nam goem,
Waer crayen screiden op enen boem.
Hine wiste wat bediden mach.
Doe sach hi waer een ridder lach,
Sere gewont ende mesmaect,
Alse die hem ter doetwaerd maect;
Dies waren di [1]) crayen blide.
Een perdekijn stont bi sire side,
Dat mager was ende cranc.
Doe beette die riddere eer iet lanc,
Ende ginc bi den riddere staen,
Ende vrachde, wiet [2]) hem hadde gedaen.
— „Here, dat ic dus was geslegen
Es drie dage. Ic hebbe gelegen
In groter noet. Nu biddic u,
Dat gi mi biecht ende moneget [3]) nu.
Ende a[l]sic [4]) doet ben, graeft mi dan
Met uwen swerde, edel man,
Want ic sal onlange leven:
Mijn herte begint mi begeven."
Doe hoerdi sine biechte daer,
Ende beval heme daer naer
— Ware dat hi mochte leven —
Dat hi der quaetheit soude begeven.

---

[1]) J.: die. [2]) HS.: wijt. [3]) HS.: meneget. [4]) HS.: asic. J.: alsic.

Doen nam hi eerde ende monechden nu.
Daer na vrachdi [1]) hem, secgic u,
Van der passagen. Hi seide daer:
— „Ic wasere onthouden .XXX. jaer,
Ende doe ic quam te minen ouden dagen,
Dat ic nember wapine mochte dragen,
Dedemen mi den steen wachten.
In dese weke, in ere nachten,
Ontgingen mi drie gevangen man;
Dat teechmen algader an [2]),
Dat icse ute hadde laten gaen;
Doe gingense mi algader slaen
Die heren van dien castele.
Desen loen hebbics te dele;
Sine achten op Gode niet .I. blase,
Si slachten alle Judase.
Dat heeft menech riddere becocht.
Ic biddu, here, dat gijs u wocht."
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„Live vrint, bi mire trouwen,
Gi hebt lange gevast: gi had noet,
Dat gi aet; ic hebbe hier broet
Ende wijn, dien ic met mi hebbe bracht:
Men gaeft mi daer ic lach tnacht;
Mijn waerd seide mi, dat ics soude
Te doene hebben in desen woude.
Nu et, ic sal u dan ten stonden,
Hier verbinden uwe wonden,
Ende met u bliven tot margen vroe."
Hi hadde over hem enen viersteen doe,
Daer hi vier ute sloech. Int wout
Ginc hi doe rapen droge hout
Ende maecte een vier, ende leiden daer
Biden vire, ende verbant daernaer
Sine wonden, ende dedene [3]) eten,
Ende dede hem sijns leets daer vergeten.
Omtrent middernacht geen vier vernam[e]n [4]),

---

[1]) J.: vraechdi. [2]) J.: dat teechmen [mi] algader an. Zie het Glossarium op *Aentiën*. [3]) J.: deden. [4]) HS.: vernam̄; J.: vernamen.

Drie scekers, ende vaste derward quamen.
Si hadden gode orsse bescreden;
Si quamen vaste derward gereden.
Die riddere heefse scire vernomen
Ende es te sinen [1]) orsse comen,
Ende es daer op gesprongen saen.
Doen riep en scekere: „Laet staen, laet staen!
Gine moget ons niet ontgaen;
Het es al onse, sonder waen,
Dat wi hier vinden; in wils niet helen:
Wi rovent al ende oec stelen.
Maer wildijt met gemake geven,
Soe [2]) mogedi behouden dleven."
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„So mocht mi min lijf sere rouwen,
Dat ic nie ridder was gedaen,
Soude mi .I. dief, .I. morden[er]e [3]) dus saen
Ontreigen [4]) oft nemen min goet:
Ic hadde liver waerdi verwoet!
Ic ben allene, ende gi sijt drie:
Oftic u enen voet ontvlie [5]),
Soe motic heden werden gescint!
Alse gi wilt, soe begint."
Dus gingen si den riddere ane,
Ende hi began op hen te slane,
Ende slogere twee ter neder,
Dat si nembermer op stonden weder.
Die derde waende doe ontflien,
Maer en mochte hem niet gescien:
Sijn ors was hem te snel,
Ende sine slage waren te fel;
Hi slogene doet ende nam trosside,
Ende gaeft genen riddere tien tide,
Die ginder gewont was biden vire;
Hi dankets hem herde scire.
Dander rossiden vinc hi ter stede,

---

[1]) HS.: sine. [2]) J.: So. [3]) J.: mordene[re]; het is echter duidelijk, dat in het HS. tusschen de *n* en *e* het gewone teeken ' (*er*) vergeten is.
[4]) J.: „lees: Ontcrigen?" [5]) J.: ontflie.

Ende gafse den riddere beide mede.
Dus warense toten dage al daer.
Des ander dages, wet vor waer,
Sijn si gesceden in corter stont,
Ende die riddere, dire was gewont,
Voer wech, daer hi mochte genesen.
Die riddere metter mouwen voer na desen
Vaste vord tote omden middach,
So verre, dat hi den casteel sach,
Die van grauwen stene was op gewrocht,
Dat menech heeft dire becocht.
Doe bat hi, dor sine oetmode,
Onsen here, dat hine behoede.
Hi ginc van sinen perde goet
Ende hergordet metter spoet,
Ende nam ware an sine sake,
Oft hem enege dinc gebrake.
Doe sat hi weder in sijn gereide:
Gode nam hi in sijn geleide,
Ende es biden castele comen.
Daer heeft hi enen horen vernomen,
Die daer harde lude blies,
Die menegen bracht heeft int verlies.
Doe quam een ridder ut gereden,
Wel gewapent van allen leden,
Ende riep opten riddere saen:
„Vaste! geeft u op gevaen,
Ende segt mi oft gi igeren vernaemt
Van Waleweine, al daer gi quaemt.
Bestaet hi u iet, oft sidi
Ute Arturs lande, berecht mi; gi,
Sidi van danen, dat segt mi saen,
Sone moechdi metten live niet ontgaen."
Doe seide die riddere metter mouwen:
„In berechs[1]) u niet, bi mire trouwen;
Maer als gi wilt, begint den strijt."
Die ander seide: „Hets meer dan tijt."
Si reden te gadere met haesten groet,

[1]) J.: berechts.

Elc hadde een spere starc ter noet.
Hi stac den riddere vanden castele ter vaerd,
Dat hi keerde die vote opwaerd;
Hi brac een arm ende een been.
Daer binnen quam daer noch een
Ute gevlogen alse een drake,
Die sinen broder gerne wrake.
Den riddere metter mouwen hi stac
Dat sijn spere te stucken brac;
Ende die riddere stakene weder
Dor scilt, dor halsberch, dor leder,
Dat tspere ten scouderen ut quam.
Dies werd daer binnen menech gram.
Hi trac ut sijn spere al roet
Entie ander viel neder doet.
Doe keerdi achterwaerd danen hi quam,
Daer hi een scone plein vernam.
Doe quam die derde broder al dare,
Alse oft hi uten sinne ware.
Si onderhurten hen ende staken,
Dat haer speren beide braken.
Si gingen metten swaerden slaen;
Die riddere metter mouwen sach saen,
Waer die virde riddere ut quam.
Tors ende te voet hi vernam
Hem volgende menegen man.
Doen hi dit sach, ginc hi an
Den riddere, die vore hem hilt,
Ende slogene doet met gewilt.
Doe pensde die riddere metter mouwe:
„Mi es beter, bi mire trouwe,
Dat ic kere te woude ward."
Dus keerdi omme metter vard.
Ende die vierde broder, Godweet,
Volgede hem na int wout gereet.
Ende alst die swerte werd geware,
Keerdi uten wege daernare,
Om dat hi wilde dattene tier stonden
Van die hem volchden nine vonden.
Ende die ander riep hem dicke an:
„Keert u omme, valsch man!

Gi moet becopen u ondaet!"
Ende alse die swerte riddere verstaet,
Dat hi verre gnoech in es gereden,
Keerdi hem omme daer ter steden.
Deen reet opten anderen saen,
Ende gingen hen met swerden onderslaen;
Si slogen altenen slach in slach.
En quam noit man daer hi sach
So fellen strijt tuscen hen .II.,
Alsi herden daer al in een.
Wat holpt dat ict lanc make?
Daer geviel also die sake,
Dat vanden caste[le] die here groet,
Ter eerden viel, verslegen doet.
Die ziele voer daerse hadde verdient:
Dus helpt God sinen vrient.
Die swerte riddere beette ter stede,
Ende ontwapende sanders ridders lede,
Ende dede sine selfs wapine uut,
Ende wapende hem al over luut
Met des ridders wapine, die daer lach,
Ende nam sijn ors, dat hi daer sach,
Ende sater op, ende leitde [1]) in sijn hant
Dors, dat hi daer brachte int lant;
Ende reet gewapent in dier gebare,
Oft die here van daer binnen ware,
Ende reet toten castele metter vard.
Doens die portenere geware ward,
Waendi, dat sijn here hadde gewesen,
Ende ontede die porten alle mettesen.
Hi reet in, ende riep over luut:
„Vastelike, trect uut, trect uut!
Blieft ieman nu hier inne,
Ic slane int hoeft toten kinne."
Si vloen alle met groten gare:
Si waenden dat hi uten sinne ware [2]).
Si maecten hen buten opt velt,
Manne ende wive met gewelt,

---

[1]) J.: leetde. [2]) J.: gere: were.

Dore die vrese vanden live.
Hi sloet die porten alle vive;
Doe nam hi den portier biden hare
Ende warpene in die gracht daer nare,
Daer hi scire in verdranc.
Doe ginc die riddere eer iet lanc
Daer hi den kerker vonden heeft,
Daer menech[1]) in clagede dat hi leeft.
Doen hi dese clage horde,
Sprac hi te hen dese worde:
„Comt ute, die hier ligt gevaen:
Ic sal u allen verloessen saen."
Dus dedise alle boven comen.
Daer heeft hi sinen vader vernomen,
Dien hi blidelike ontfinc;
Ende hi vertelde hen al die dinc:
Wien hi daer vore heeft verslagen,
Ende wie[2]) daer dlijf heeft ontragen
Vanden heren van daer binnen;
Si warens blide in allen sinnen.
Si vonden daer nu spisen gnoech:
Broet ende wijn vele ende int gevoech.
Si aten, si dronken, ende waren blide,
Dies mogen si danken nu ter tide
Gode ende onser soeter vrouwen,
Enten riddere metter mouwen.
Si vonden cleder gnoech[3]) ende gewaden
Inden casteel, die si an daden.
Elkerlijc nam sijn gevoech
Van dat hi wilde: daer was gnoech.
Die ridder metter mouwen ende sijn vader
Deilden[4]) menech soete word te gader.
Daer was menech mager ende cranc,
Dat dede hen des kerkers bedwanc.
Sine mochten gaen no riden,
Dit dede den riddere daer ontbiden:

---

[1]) J.: menich. [2]) HS. en J.: wi. [3]) J.: genoech.
[4]) J.: deelden.

Hine wilde hen daer niet ontvaren[1]),
Vore dat si bat vercomen waren.
— Die gene, daer ic hier vore af seide,
Die haren here opter heide
Volgeden, daer hi reet int wout,
Si sochtene harde menechfout
Eer sine igeren vinden conden.
Te lest hebsine doet vonden;
Doe ginc hen irst rouwe in hant.
Si namen den lichame daer tehant
Ende vordene ten castele ward,
Met groten sere. Ende in die vard
Vonden si die ander . II . verslegen.
Die hebbense met vor hen gedregen
Toter porten. Ende int begin
Ripen si: „Vaste, ontoet! laet in!"
Maer dat was pine jegen spoet:
Die porte hen nieman daer ontoet.
Si bleven licgende dien nacht
Vore die porte optie gracht.
Doe sprac ene vrouwe[2]) vort an:
„Hier reet heden in een man,
Die ane hadde mins heren wapen;
Hine liet daer binnen wijf no k[n]apen[3]),
Hine jaget al ut metter spoet,
Gelijc ofte[4]) hi ware verwoet."
Doen drogense alle over een das,
Dattie gene die riddere was,
Die haren here sloech te doet.
Des margens, doen di dach ontscoet,
Wapendensi hen ende hoetden al dare,
Dat hi hen daer niet ontvare.
Si sinden boden ende vermaenden,
Daer si hulpe ende troest bewaenden.
Dit litense[5]) haren vrienden weten.
Aldus werd die casteel beseten
Met wel . V[c]. man ter were,

---

[1]) J.: ontfaren. [2]) HS. en J : vrouwen. [3]) HS.: kapen
[4]) J: oft. [5]) J.: lietense

Die sweren te wrekene haren here,
Eer si van daer sceden meer,
Si selen den riddere hebben eer,
Al souden sire licgen .VII. jaer!
Maer die van binnen, wet vor waer,
Senden hen buten selke quarele,
Die drie man dor vlogen inden rivele.
Dus wordense scire[1]) achter gedreven,
Want menech man verloes daer dleven.
Men warp met bliden menegen steen;
Dus trocken si achter al in een,
Ende dorsten narre comen niet.
Ic laetse bliven in dit verdriet,
Ende sal u tellen vanden coninc Arture,
Wat hem gevel in dese ure.

X.

HOE DIE CONINC ARTUR BELEGEN ES ENDE CLARETTE VAN SPAENGEN; ENDE VANDEN RIDDERE METTER MOWEN[2]).

Die[3]) aventure telt ons te hant,
Dattie coninc van Irlant
In Bertangen quam, Godweet,
Ende stichte roef ende brant gereet;
Ende die coninc en hebs goet geval,
Hi sal sijn lant verlisen al.
Die coninc sinde om sine barone,
Hem te beradene van desen done;
Ende tirst dat si versament waren,
Quam een bode oec in gevaren
Van Spangen[4]), ende brachte niemare,

---

[1]) J.: sere. [2]) J.: mouwen. [3]) J.: Daventure. [4]) Lezing van J.; HS., blijkbaar door verschrijving: *brachte*.

Dat Clarette beseten ware
In enen casteel, ende hadde verloren
Vele dat haer toe soude horen.
Die bode vrachde daer met rouwe
Om sijn here metter witter mouwen [1]):
„Die coninc van Arragoen
Wilse winnen ende onder doen,
Om dat sine te manne nine wilde,
Doen si nam den riddere milde.
Hi wilse winnen ende tere amiën
Houden met crachte, sonder vriën."
Alse dit die coninc Artur vernam,
Was hire omme tornech ende gram,
Ende hi seide toten bode daer naer:
Sijn here es gevaren „in weet waer [2]);"
Maer hi soude scire weder comen,
Tenen campe, die hi hadde genom[e]n [3]).
Doe seide die knape: „Na dat staet,
Here, heft si an [u] enen toverlaet."
Die coninc ontseit hem algader
Ende seide: al waer hi Claretten vader,
Hi soude bescermen sijns selfs lant
Eert quame in eens anders hant.
Her Walewein stont den coninc bi
Ende seide: „Here, en horet nieman dan gi,
Ic soude u verspreken, sonder wanc,
Gine wistes mi heden danc.
Gi gedinct onlange, sonder waen,
Dattie riddere dor u heeft gedaen.
Nu willic haren lachter verweren;
Ende die mine vrienscap begeren,
Ic bidde hen dies, dor genaden,
Dat si [4]) Claretten staen in staden:
Levic, en blieft niet onverdient.
Laet sien! hebbic hier enegen vrient?"
Doe geloefdent hem daer te dier stonde
Si . XII . vander tavelronde.

---

[1]) J.: mouwe. [2]) J.: Sijn here es gevaren, hine weet waer. [3]) HS.: **genom̄**. J.: genomen. [4]) J.: hi.

Doe seide die coninc Artur: „Gi heren,
Seldi mi dus laten onteren
Den coninc, die op mi hier comt?
Mine ziele mote sijn verdomt!
Ic ontseoge u allen u leen al bloet."
Doe so antwerde hem Lanceloet:
„Godsat hebhi, dies hem ontsiet!
Dor dit gedreich en blivewi niet.
Wi selen den coninc vollech verdriven
(Ofte machlicht daer ontliven)
Die Claretten wille ontarven.
Ende eer gi ons sout oec darven,
Gevallet dat wi wouden keren,
Gi sout eer onse goet meren
Eer gi ons darvet, Godeweet."
Alse die coninc Artur dit weet,
Dat si daerward ember varen,
Bat hi hen vrindelijc [1]) daer naren,
Dat si saen keren weder te lande
Ende helpen hem weren sine viande.
Hi gelovet sinen oem al daer,
Ende voren wech saen daer naer
Tote Claretten in Spangelant,
Die waende haer lijf verlisen thant.
Daer quam Perchevael ende Walewein,
Ende Lanceloet ende mijn her Ywain [2]),
Daer was Erec ende Duvengael [3]),
Ende Ecgravein ende Lynvael,
Daer was die hertoge Maggelwijn
Ende Gosengoes, die geselle sijn,
Ende mijn here her Gariët,
Ende Keyadijn oec, dat wet.
Dese . XII . quamen daer,
Ende bestonden den coninc daer naer:
Si reden int here met harre conroet
Ende slogen daer menegen doet.
Clarette verkinde haers oems scilt,
Ende Lanceloets mede, die daer hilt;

---

¹) J.: vriendelijc. ²) J.: Ywein. ³) HS.: Du*n*engael.

Doen deetsi saen ute varen
Die ridders, die daer binnen waren,
Ende bestondense van over ene side.
Dus slogen si daer inden stride
Menegen riddere te doet.
Walewein, Perchevael ende Lanceloet,
Ende die heren vander tavelronden,
Doetden daer vele te dien stonden.
Des conincs liede gingen vlien
Ende hi ward gevaen mettien,
Ende inden casteel gevoerd daernaer.
Doen die scoffelture was leden daer,
Quamen die heren ter borch gegaen,
Ende Clarette heefse wel ontfaen.
Doe vrachde Clarette, die scone vrowe [1]),
Om haren man metter mouwen:
Si was tornech ende sere gram,
Dat hi met hen niet en quam.
Doen antwerden die heren daer ter stont:
Hi ware allettel ongesont
Ende soude te hare comen na desen,
Alse hi ware noch bat genesen.
Si dede die heren wel te gemake
Ende besette haer lant na die sake,
Ende voer metten heren te Bertangen ward,
Ende voerden met hen [2]) in die vard
Den coninc gevaen van Arragoen,
Hine wister wat jegen doen.
Dus quamen si ten coninc Arture,
Die nu hadde cranke aventure:
Die coninc van Yrlant entie sine
Hadden hem gedaen grote pine:
Si hadden sire liede gewont een deel
Ende af gewonnen menegen casteel.
Nu waren comen die vander tavelronden,
Dies Artur blide was tien stonden.
Sander dages wilde die coninc van Irlant [3])
Stichten beide roef ende brant

---

[1]) J.: vrouwe. [2]) J.: hem. [3]) J.: Yrlant.

Vore Carlioen, ende winnen di[1]) stede,
Alsi daer vore die andere dede.
Maer hine conde, wet dat wel:
Die coninc was hem nu te fel,
Ende verweerde hem metten heren.
— Nu willic weder ten riddere keren,
Die men heet metter mouwe,
Die nu dreef harden groten[2]) rouwe,
Om dat[3]) hi te campe niet mach comen
Te tide dien hi hadde genomen:
Hi moet den coninc nu verligen
Ofte sinen vader bedrigen,
Die noch niet was hercomen
Vander pinen, die hi hadde genomen
Inden kerk[er]en[4]), daer hi lach.
Die sone maecte groet geclach
Om sinen camp. Doe seide di vader:
„Live sone, wi waren verloren algader,
Wildi ons ontfaren nu."
— „Vader, neen ic, dat secgic u,
Ic sal hier bliven tottien tiden,
Dat gi moget vechten ende striden,
Ende dese ridders haer cracht gewinnen,
Dan blivic langer niet hier binnen.
Nochtan scamic mi sere daer of
Dat ic breke[5]) des conincs gelof."
Doen die heren waren genesen
Soe dat si stridens mochten gewesen,
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„Elc sta anderen bi met trouwen;
Ende wapenwi ons ende riden uut,
Ende maken ter porten groet geluut."
Dus reden si ten porten saen
Ende hebben di porten wide ontaen.
Die andere quamen jegen gereet;
Ic secge u, datmen daer sere street.
Die swerte riddere ende sijn vader,

---

1) J.: die. 2) HS. en J.: harden grote. 3) HS. dat *ontbreekt*. 4) *Kerkeren*. Aldus de door Verdam verbeterde lezing van het HS., dat *kerken* heeft.
5) HS.: breken.

Dorebraken die [scaren][1]) tenegader.
Si voren vore onder hen tween;
Die[2]) andere volhden hen al in een.
Si hilden hen te gader wel.
Daer werd die strijt groet ende fel;
Si hadden jegen Gode mesdaen,
Daerombe moest over hen gaen.
Si maecten daer in enen scaert,
Si wonnen daer menech goet pard;
Daerne dorste nieman gaen te voet,
Van al dien die hen bestoet.
Die[3]) vifte broder bleef daer doet.
Si scoffierden al dat conroet,
Ende vele verdranker in die rivire.
Doe keerden si in die veste scire,
Ende gingen eten, ende waren blide.
Elc hadde een ors oft een rosside,
Ende wapine gnoech tharen wille.
Dien nacht bleven si daer al stille,
Ende sander dages wilden si varen:
Si baden Gode, dat hise wil sparen.
Dus reden si henen in dat wout;
Daer waren ridders starc ende stout.
Nu hord, wat hen gescide daer naer:
Rechte doen si quamen aldaer,
Daer die riddere die scakeren doet sloech
— Dies ic u hier voren gewoech —
Sagen sise alle . III . comen gereden,
Ende elc hadde enen duvel bescreden,
Die soe groet was int opsien,
Dat hem elc ontsach van dien:
Si waren pecsward alle drie,
Ende blakende ogen hadden sie.
Die riddere metter mouwen sach wel,
Dat dit was duvels spel.
Die riddere manese met diren woerden
Wie si waren, ende waertoe si horden.

---

[1]) *Scaren* naar analogie van vs. 1963 en 2088 door mij ingevoegd; J.: [viande]. [2]) J.: De. [3]) J.: Di.

— „Wi sijn die scakers," seiden si,
„Die gi versloecht rechte hier bi,
Ende dit sijn duvle die ons dragen;
Ende waren onse lichamen begraven,
Het soude ons lichten onse pine."
Die riddere seide: „In dese carine
En litic u niet in genen saken,
Wistics u waer met quite maken
Van desen duvlen, die u dragen,
Soe dat gi ten joncsten dagen
Comen mocht daer God es."
Doe seide daer een: „Des sijt gewes,
Haddewi .VII. jaer, alombeganc,
Onser gelijc messen sanc,
Wi souden comen te hemelrike."
Doen sprac die riddere: „Sekerlike,
Dit gelovic u, dat ic na desen
.VII. jaer .III. messen doen[1] lesen,
Alle dage", gelovede hi daer.
Doen voer hi int wout daer naer,
Ende dede die lichamen daer ter eerden,
Die si groven met haren swerden.
Mettesen worden scieden[2] si daer.
Si dancten den riddere sere daer naer.
Die riddere ende sijn geselscap[3] reet vord
Ende quamen gereden tot ere port,
Die harde sierlike stoet.
Een portere quam in haer gemoet
Ende nodese met hem te bliven nu.
Si dadent gerne, dat secgic u.
Si reden naer na dese sake.
Si waren daer herde wel te gemake;
Men gaf elken dat hi begeert.
Doe vrachde hen daer die werd,
Oft si quamen den coninc Arture
In staden te stane nu ter ure:
„Hi heves te doene herde wel:
Die coninc van Yrlant es hem fel,

---

1) J., overbodig: [sal] doen lesen. 2) J.: sceden. 3) J.: geselschap.

Ende wel .VII. lansheren
Wille[n][1]) verdriven ende onteren."
Doen dit die riddere verstoet,
Was hijs drove in sinen moet
Ende pensde, hi soude derward varen
Metten genen, die met hem waren.
Hi bat den waerd daer ter uren,
Dat hi hem dade maken newe asemuren.
Dus maectemen elken sijn gevoech
Van sinen tekene, dat hi droech.
Die swerte riddere dede na dit
In al sine wapine .I. mouwe wit.
Doe betaelden si haren werd
Van dat si tsijns hadden verteert.
Ende die riddere en liet achter niet,
Van dat hi den .III. scakeren behiet,
Hine dede alle dage, sijt seker das,
Drie messen lesen, waer hi was.
Doe namen si orlof ende reden ter vard
Tes conincs[2]) Arturs lande ward,
Die belegen was tier stont,
Ende dede allen sinen lieden cont,
Dat hi sander dages wilt striden.
Ende Galyas, die te dien[3]) tiden
Tsinen campe was comen doe,
Hi sprac den coninc Artur toe:
„Her coninc, gi sijt een versworen man,
Daer ombe comt u dese scade an;
Ende een versworen[4]) man es zegeloes;
Mi donke, also sidi altoes.
Gi hebt verloren uwe trouwe,
Want gi mi den riddere metter mouwe
Ontsteken hebt, soe dat hi
Te campe nine comt jegen mi,
Tsinen dage, die leden es."
Die coninc eerdem so sere des,
En haddijt dor die coninginne gelaten,
Hi had gewroken so utermaten,

[1]) HS. en J.: Wille. [2]) J.: Te sconincs. [3]) J.: tien.
[4]) J.: verswoeren.

Hi had bec[oo]ht metten live, Godweet.
Die coninc antwerde hem gereet:
„Ic hebbe desen camp op mi genomen,
Maer hi sal noch volcomen:
Ic magen versten, des sijt vroet,
Alse lange alst mi donct goet,
Ende ic sal u camps noch versaden,
Also mote mi God beraden!"
Daerna esmen slapen gegaen.
Ende smargens esmen op gestaen,
Ende gereiden hen ende voren uut.
Daer was van blasene groet geluut:
Perchevael ende Walewein,
Lanceloet, Erec ende Ywain [1]),
Reden vore inden strijt,
Ende die vander tafelronde tier tijt
Voren met, ende menech man.
Dus voren si den coninc an
Van Yrlant, dise weder stoet.
Daer mochtmen [2]) sien die daer was goet!
Daer ward gebroken menech spere
In beiden siden inder were.
Men sagere menegen tumelen neder,
Die nembermer op ne stont weder.
Daer dogeden grote pine tien stonden
Die heren vander tavelronden [3]):
Si moesten van pinen achterkeren
Dat selden gesciet was den heren.
Maer der andere was te vele, vorwaer.
Dus duret toter nonen daer.
Die vrowen, die ten torren lagen,
Begonste des strijts qualijc behagen.
Mettien hebben si vernomen scire
Ene witte mouwe in ene banire.
Doen Clarette die mouwe sach,
Riepsi, al dat si ropen mach:
„Weerd u, gi heren! Op mine trouwe,

---

[1]) J.: Ywein. [2]) Ten onrechte beweert J., dat de lezing van het HS.: „Daer *moetmen*" luidt, hetgeen hij verbetert in: „Dus mochtmen." [3]) J.: tafelronden.

Hier comt die riddere metter mouwe,
Mijn vrient, mijn live man,
Met menegen riddere, di hem volcht an!"
Dit horden die daer neder waren,
Ende worden geware der scaren:
Doe waren si blide ende onversaecht,
Maer den anderen des qualijc behaecht,
Doe si die ridders sagen comen
Ende die mouwe horden nomen;
Dat was qualijc haer gevoech.
Mettien die riddere daer in sloech,
Ende alle, die met hem waren.
Si gingen vresselike gebaren:
Si vochten soe sere ongespard
Ende maecten daer so groten scard,
Dattie coninc van Yrlant
Selve moeste gaen in hant,
Ende liet hem den riddere vaen.
Doe was dat striden scire gedaen:
Wie dat mochte ontflien, vor waer,
Vloe enwech ende liten daer
Haren coninc ende ridders een deel,
Diemen gevaen voerde inden casteel.
Dus nam inde daer dat striden.
Daer sachmen menegen man verbliden
Omden riddere metter mouwen:
So dadent vrowen ende joncfrouwen.
Clarette was blide als te voren,
Si heeft vergeten al haren toren,
Die daer nu sach haren man,
Die daer den heren tellen began
Sijn aventuren, die sijn gesciet
— Hine liets een twint achter niet —
Ende vanden castele te Mauregard,
Daer noit riddere in was gespard,
Ende daer lagen dese ridders alle gevaen.
Alse die coninc dit hadde verstaen,
Ende dat hi sinen vader heeft vonden,
Men sach nie in genen stonden
Den coninc soe blide, dat wetic wale,
Ende die heren altemale.

Die coninc goetde sinen vader
Ende die met hem quamen algader.
Nu latic bliven hier van desen
Ende sal u van Galias lesen.

XI.

HOE DIE RIDDERE METTER MOUWE ENDE GALYAS ENEN CAMP VOCHTEN.

Daventure seget nu vord,
Alse Galyas hevet verhord,
Dattie riddere comen es
Metter mouwen, quam hi na des
Vore den coninc, ende seide ter steden:
„Ic hebbe verhaelt van valscheden
Desen riddere, die minen pant nam,
Ende tsinen dage niet en quam."
Die coninc seide: „Arger puten soene,
Keye, u oem, die es gewone,
Dat hi noit wel seide no dede;
Mi donct gi sijt van sire sede.
Ic hebbe tote noch verdaget den camp,
Gi sultene nu hebben, sonder scamp:
Gi sult wel weten wat gi jaecht;
Dat u die riddere dus verdraecht
Van uwer ondaet, ende swiget stille,
Dat doet hi dor minen wille."
Doe seide die riddere metter mouwen:
„Dat doe ic, here, bi mire trouwen!
Doettene mi margen hebben te crite,
Ic maecs alder werelt quite,
Oft ic blivere selve in doet."
Daer was spel ende bliscap groet.
Clarette dede haren man verstaen,
Hoe oec haer saken waren vergaen
Altemale, ende al haer doen
Vanden coninc van Arragoen,

Ende dat hi daer oec lage gevaen.
Die riddere dankes Gode saen.
Des ander dages, bi mire trowen,
Quam die riddere metter mouwen
Toten coninc in die zale,
Ende sprac: „Here, u gedinct wale,
Dat mi Galyas hevet versproken;
Canic, ic werder af gewroken.
Nu biddic u, dat gine doet comen
Ten campe, dien hi heeft genomen."
Die coninc seide: „Bi Gode, dat si!"
Galyas, Keys maech, ontboet hi,
Ende seide, dat hi hem scire gereide
Ten campewaerd, sonder beide.
Galyas was blide des
Ende wapende hem, sijt wes,
Ende trac ute te velde daer,
Met sinen magen, wet vor waer.
Ende die swerte riddere mede
Wapende daer wel sine lede.
Die coninc ende menech met gewelt
Brachtene daer Galyas helt.
Doen sprac die marscalc daer of:
„Elc voldoe hier sijn belof
Van dat hi sculdech es te doene."
Die ridders waren starc ende coene
Ende reden te gadere met crachte,
Ende braken beide haer scachte.
Si trocken haer swerde doe ter tijt:
Si hadden enen fellen strijt
Ene lange wile vanden dage,
Ende slogen ongevoge slage
Optie helme, ende optie malgen,
Datter menech moeste falgen.
Doe seide ten riddere metter mouwe
Galyas: „Wildi mi houden trouwe,
Ic late u min geselle wesen,
Soe mogedi vander doet genesen;
Ende betert minen oem oec mede."
Die riddere metter mouwen sede:
„Dies en sal God nember gehingen,

Ende gine moges oec niet volbringen;
Maer weerd u wel, gi hebbets te doene!"
Die dach was gegaen over none,
Ende die riddere scaemde hem das,
Dat so lange geduerde Galias,
Ende slogene soe met gewelt,
Dat hi in onmacht viel opt velt.
Hem liep dbloet uten monde;
Hi lach in onmacht lange stonde;
Maer die riddere en wilden doe niet slaen:
Hi waender lachter an ontfaen.
Doen die coninginne dit gesach,
Dat Galyas dus stille lach,
Die haer maech ende haer ridder was,
Si was harde drove das;
Ende Lancelote bat si doe herde sere,
Dat hi toten riddere kere,
Ende hi hem bidde, dat hi haer geve
Galyase, haren neve:
Wille hi daer vore gout of have,
Men saels hem gnoech geven daer ave.
Doe ginc die coninc ende Lanceloet,
Ende seiden hem wat hem ontboet
Die coninginne. — „Op rechte trouwe!
Ontbiet mi dit", sprac hi, „min vrowe [1])
Die mi irst min wapine gaf?
In prise haer have niet een caf
Vore hare vrinscap ende haer houde:
Si mach mi gebiden wat si woude,
Ic gevene haer gerne, dat secgic u."
Men hief Galyas op daer nu,
Dit met pinen gespreken conde,
Ende si blevens beide optie stonde
Van alder sonen, van alder saken,
Inder coninginnen uutspraken [2]).
Galias dede hem genesen.
Nu selewi swigen van desen,
Ende vanden coningen spreken mede,
Die gevaen lagen bede.

---

[1]) J.: vrouwe. [2]) Lezing van J.; HS.: met spraken.

XII.

HOE PERCHEVAEL ENDE LANCELOET ENDE WALEWEIN ENTIE METTER MOUWEN WORDEN GEVAEN, ENDE HOSE YWEIN METTEN LYBARDE VERLOESTE [1]).

Daventure doet ons becant,
Dattie coninc van Yrlant
Moeste daer werden Arturs man,
Ende nembermer [2]) oec vort an
Jegen hem soude mesdoen,
In en gerehande ocsoen.
Die coninc van Yrlant drovede sere,
Ende dit verdriet, min no mere,
Teech hi an, ende sinen rouwe,
Den riddere metter witter mouwe.
Hi pensde, hi souts hem gerne wreken,
Condi, met enegen treken.
Doen hi sekerheit hadde gedaen
Ende varen soude, bat hi saen
Den coninc, dat hine dade geleden,
Dat hi coenlijc mach henen sceden.
Artur seide: „Dit willic wale."
Hi hiet Waleweine ende Perchevale,
Ende den riddere metter mouwen,
Ende Lancelote, dat sine met trouwen
Voren souden tote optie zee.
Dus voren si, no min no mee,
Al gewapent metten coninc
Toter zee, in warre dinc,
Daer si menech scep vernamen,
Die haer here te hulpen quamen;
Maer doen si hadden vernomen,
Dat haer here jegen hen es comen,

---

[1]) J.: verloest. [2]) J.: nembermeer.

Waren si blide ende hebbene ontfaen;
Ende hi es te scepe gegaen,
Ende hi bat den heren dat si bleven
(Hi soude hen scone gichten geven)
Dien nacht met hem, ende smergens vroe
Varen daer si willen toe.
Si waenden dat trowe hadde gewesen,
Ende bleven daer; ende binnen desen
Eert dach was, waren si mee
Dan .XX. milen binnen der zee.
Ende doen si slapen waren gegaen,
Haddense haer wapine af gedaen.
Des margens sagen si wel, vor waer,
Dat si waren bedrogen daer.
Die riddere metter mouwen, twaren,
Hadde sinen vader met hem doen varen,
Want hine was geen tijt blide,
Hine haddene bi sire side.
Nu sijn si in groten toren comen:
Men [1]) hefse alle op genomen,
Hen ne doech dreigen no vechten,
Sine mogen hen selven niet berechten.
Dus heeft hise in Yrlant bracht;
Over dach ende over nacht
Sindise [2]) ten inde van sinen rike,
Gevaen harde jamberlike
In een gevancnesse, dat was swaer:
Een dach dochte hen .VII. jaer;
Ende borre ende broet gaf men hen daer,
Ende anders niet, wet vor waer.
Nu heeft Artur groten toren,
Dat hi sine ridders hevet verloren;
Hine conster niet vernemen of.
Om van hen te weten hilt hi hof,
Maer hine vernam van hen niet:
Dies [3]) haddi rouwe ende verdriet.
Doe swoer daer sere min her Ywein:
Hi soude riden berch ende plein,

[1]) HS.: Met. [2]) J.: Sendise. [3]) J.: Des.

Ende hine rest oec nembermeer,
Hine salre af vernemen eer.
Nu hadde Ywein enen lybard,
Hi was wel .IIII. ridders waerd:
Waer dat hijs hadde te done
Dien voerde met hem die ridder cone.
Dus heeft Ywein orlof genomen,
Ende es in Yrlant irstwaerf comen,
Ende wandelde daer in, verre ende vord,
Soe lange, dat hi heeft verhord,
Dattie ridders gevaen lagen,
Daer si groet verdriet dragen,
In enen casteel binnen daermee,
Daer mense mach winnen nembermee.
Nu hord wat Ywein nu doet,
Alse hi dese niemare verstoet:
Hi dede enen grauwen roc an
Boven sine wapine, die edel man,
Ende twee ruwe wanten ende enen hoet,
Die breet[1]) was ende lelijc stoet,
Ende enen staf in sine hant,
Ende ginc gelijc enen triwant,
Die noit riddere hadde gesien.
Sijn ors wisselde hi mettien
Om een cranc mager pard;
Cleder ende al halp[2]) hem sijn waerd.
Hi hadde alrande wapine, groet ende smal,
Maer sijn grise roc bedecket al.
Doe ginc [hi][3]) met sinen libaerde na das,
Daer hem die casteel gewiset was.
Daer vore stont ene gode stat:
Her Ywein gin[c] daer in na dat
Ende speelde met sinen lybaerde daer
Om sticken broets, wet vorwaer:
Hi dede sinen lybaert springen
Ende tumelen oec na dien dingen.
Dus[4]) was hi drie dage int stat geheel;

---

[1]) HS.: broet. [2]) J.: hulp. [3]) HS. en J.: hi *ontbreekt*. [4]) J: Daer.

Doe vernamment inden casteel,
Ende ontboden heren Yweine daer naer,
Dat hi met sinen lybarde quame daer:
Men sout hem gelden, sonder waen,
Dus es hi derward gegaen,
Ende speelde daer van sinen spele,
Maer men boet hem lettel no vele,
Maer si hilden met hem haer sceren.
Hi bat, dat sijs souden ontberen,
Ende sine woudens laten niet.
Ende alse her Ywein dit siet,
Dattie nacht daer ontstoet [1]),
Warp hi af sinen breden hoet
Ende sinen grisen roc ter vard,
Ende trac ute sijn gode swaerd,
Ende troeste sinen lybaert mede
(Die wel kinde sine sede)
Ende hi ginc staen vor die dore,
Ende slogene doet, dire quam vore.
Sijn lybaerd [2]) scoretse toten voten:
Hi gincse met sinen clauwen groten.
Wat holpt [3]) dat ict maecte lanc?
Si doetdese [4]) alle, sonder wanc,
Die daer waren inder vesten.
Dus quam hem sijn dinc ten besten [5]).
Hi lite [6]) ut sine vriende daernaer,
Die lagen in gevancnesse swaer,
Ende vertelde hen altemale
Hoe hi gewonnen heeft die zale.
Si waren blide, si gingen eten,
Sine hadden in langen goeds ontbeten.
Dien nacht bleven si daer.
Des ander dages, doent was claer,
Wapenden si hen, dor die noet,
Metten wapinen [van] die daer doet [7])
Lagen, ende daden haer cleder an,

---

[1]) Ontstoet, de door Verdam verbeterde lezing van het HS. dat *ontscoet* luidt. Zie het Mned. Wrdb. op *Ontscieten* V. 1214 Aanm. [2]) J.: lybaert. [3]) J.: helpt. [4]) HS.: doetdene. [5]) J.: dus quam sijn dinc ten besten. [6]) l. liet? [7]) HS. en J.: Metten wapinen die daer doet, Lagen.

Ende hare paerde reden si dan
Ende voren enwech, in dire gebaren,
Alse oft si vanden castele waren.
Ende doen die heren int stat quam[e]n [1]),
Ende die vander stat den lybaerd [2]) vernamen,
Volgende den heren, si pensden van desen,
Dat baraet mochte wesen.
Ende die stat ward in roren daer
Ende volgeden den ridders naer;
Maer die libard deetse wederkeren
Achterward, met groten onneren,
Ende die ridders slogen oec mede:
Si doetden daer menegen van der stede,
Dus vochten si. Dore die noet
Moesten si gaen in enen boet,
Want die comoenge vander stat
Quam op hen, ende om dat
Huerden si desen verman,
Dat hise voerde Bertangen an.
Si geloefden hem grote rijchede.
En wildijs niet doen, si souden ter stede
Worpen over boerd gereet.
Alse die dit hord ende weet,
Seidi, hi soud gerne anegaen.
Sijn seil trac hi op doe saen
Ende es gesceept diepe int zee.
Dies was den anderen te mode wee.
Nu salic swigen hier van desen,
Ende vans ridders moder metter mowen [3]) lesen.

---

1) HS.: quam̄, J.: quamen. 2) J.: lybart. 3) J.: mouwen.

XIII.

HOE TRIDDERS VADER METTER MOUWEN SIJN WIJF WAN ENDE TROUDE.

Die aventure seit ons nu dat,
Dat dese ridders quamen an . I . stat
Verdreven, eer sijs iet wisten,
Met hagele ende met donkeren misten[1]).
Si sagen daer ene scone port
Ende menegen tor weder ende vord.
Doe seide tridders vader metter mouwe
Toten heren: „Bi mire trouwe,
Ic ben des nu worden vroder,
Dat hier woent mins soens moder."
Doe spraken te hem die ander heren;
„Soe laet[2]) ons in die stat keren,
Ende laet ons spreken an der vrowen,
Oft si uwen vader wilt trouwen
Ende u getrout kint maken dan,
Want si es noch sonder man."
Nu hadde die vrouwe gesworen,
Dat hare nembermer man quame voren,
Dans ridders vader, wats gesciet,
Diemen metter mouwen hiet.
Die heren sijn comen tot bider stat[3]).
Doe vernamen si scire na dat
Hoe die stat was belegen:
Si sagen daer menege tente beslegen,
Si sagen daer menege banire
Ende tekene oec menegertire.
Daer lach die coninc van Cornuwalgen,
Die daer niet ne waende falgen,
Hine soude die vrowe hebben te wive
Ende houdense te sinen[4]) live,

---

[1]) J.: miste. [2]) HS.: laets. [3]) J., blijkbaar als drukfout: tat. [4]) HS.: sine.

Die hi beseten hadde daer binnen,
Waerd met storme, waerd met minnen.
Daer was nu vrede gegeven der stat,
Ende ic mac[h] u secgen dor wat:
Die vrowe wilt hare beraden:
Om te scuwene merre scaden,
Si wilde gerne di stat opgeven,
Om te behoudene haer liede leven.
Nu es haer soene comen daer voren
Met goden ridders ut vercoren.
Die van binnen in alre wise
Waenden dat si brachten spise,
Doen[1]) si tscep comen sagen.
Soe waenden oec di buten lagen.
Si waren[er][2]) van onvervard,
Ende quamen vaste ter zee ward.
Om dat daer vrede was genomen
Sijn si ongewapent comen.
Menech quam daer, die ongemate
Was, gegaen metten drossate.
Doen min her Ywein sach die scaren,
Die metten drossate com[e]n[3]) waren,
Bat hi sinen gesellen daer naer,
Dat si[ne] liten gewerden daer:
Hi soutse bescermen alle wale.
Si volgeden alle sire tale.
Doe ginc Ywein, in dire gebare
Oft hi meester scipman ware,
Opten cant vanden scepe staen;
Ende die drossate hi riep saen,
Dat men sijn recht gave ter vaerde.
Doe sprac Ywein metten lybaerde:
„Wat rechte wildi hebben dan,
Dat wi hier sijn comen an?
In hebbe[4]) horen secgen hier te voren,
Dat te desen castele soude horen.

---

1) J.: Daer. 2) J.: warer, HS.: waren, met weglating van het gewone teeken: ’. 3) HS.: com̄; J.: comen. 4) Lezing van J.; HS.: Ic hebben.

Wat heren leget hier vore nu?
Berecht mi des, dies[1]) biddic u."
Hi sprac: „Hier lege[t][2]) vor dese stat
Die coninc van Cornuwalge, die dat
Heeft gesworen, bi sire trouwe,
Dat hi winnen sal die vrouwe,
Ende hebben oec tenen wive,
Ende bliven hier here tsinen live.
Nu betaelt mi metter spoet,
Eer gijt met scanden doet."
— „Wat tolle siewi sculdech dan?"
— „Die heilecht," seide die ander man,
„Moetti geven ende niet min."
Her Ywein sprac: „Ic sal mi hier in
Gaen beraden met minen gesellen."
Doen ginct hen her Ywein vertellen
Ende seide: „Wi selen trecken uut
Ende maken een herde groet geluut,
Oft onser .C. ware hier in
(Elc trec sijn swaerd int begin)
Ende in onsen halsberch bloet mede.
Ic sal minen lybaert ter stede
Ute sinden vore ons, Godweet!"
Men scoet planken ut gereet.
Si maken alle groet geluut,
Entie lybaert spranc vore uut.
Doen worden si alle sere vervard.
Hi gegreep thans dat paerd
Ende tract metten man ter neder.
Alle die daer waren keerden weder,
Ende gingen vlien, wat si conden.
Si waenden wel dattien stonden
Dat scip vol gewapende liede[3]) ware[4]),
Doen si dese so horden gebaren.
Ywein riep sinen lybaert weder:
„Du heves gnoech geten, com hier neder."

---

[1]) J.: des. [2]) Lezing van J.; HS.: lege. [3]) Volgens J. luidt het HS.: lude. [4]) HS. waren.

Hi quam saen. Doen wilden si
Ten castelewaerd, die stont daer bi.
Daer stont ene porte ter havenen ward,
Daer waerd voren si metter vard.
Daer lagen ridders boven, dat secgic u,
Die den lybaert kinden nu:
Si haddene gesien in Arturs lant,
Hi was herde wide becant.
Si groetten die ridders int begin
Ende seiden: „Gi heren, laet ons in!
Wi sijn uwer vrouwen vrinde."
Den ridders dochte, si haddent siende
Alsi der heren tekine vernamen.
Si litense in, [in] Gods namen [1]),
Ende hebben die porte wide ontaen,
Ende hebbense herde wel ontfaen.
Ende hierenbinnen sijn [2]) comen nu
Des conincs liede, dat secgic u,
Al gewapent, wel .M. man,
Om den scepe te stridene an,
Die haren drossate hadden verloren:
Si hadden om hem groten toren.
Si vondene daer verbeten opt sant.
Doe si quamen opter zee cant,
Ende sijs daer niet en vonden,
Keerden si weder alle tien stonden.
Dese latic aldus hier bliven.
Men ginc daer boven bliscap driven:
Alle die porters vander stede
Quamen te castelewaerd gerede
Om die ridders te si[e]ne [3]) vermaert,
Ende oec mede omden lybart [4]).
Die riddere metter witter mouwen
Groette hoveschlijc sire vrouwen,
Sire moder. Doe sijt vernam
Dat haer sone was, die daer quam,
Was sijs soe bliden [5]), sonder waen,

---

[1]) HS.: Si litense in Gods namen. [2]) HS.: *sien*. Vgl. voor de verwarring tusschen *sijn* en *sien* in Middeleeuwsche HSS. de volgende noot. [3]) HS. en J.: sine. [4]) J.: libaert. [5]) J.: blide. Zie het Glossarium op *Een*.

Dat si en wiste wat anegaen.
Doe seitsi: „Willecome, live soene!
Des sidi harde selden gewone
Dicke te comene daer gi mi saget.
Haddi oec langer iet gedaget,
Ic wane ic hadde min goet verloren,
Ende mijn lijf als te voren."
Daerna sach si sinen vader
(Doe sise willecome hiet algader)
Dine wan an haren live.
Hine was geboren noit van wive,
Die merre bliscap hadde int herte!
Doen vergat si alle smerte;
Sine scaemde haer niet ende tard vord,
Ende seide een herde soete word:
„Willecome, live man,
Die desen riddere an mi wan!
Dat gi dus lange hebt gemerd,
Dies was min herte sere verert."
Daer was bliscap groet gedreven;
En mochte niet lichte sijn bescreven,
Die feeste die daer was, met trowen[1]).
Doe nam die riddere metter mouwen
Sire moder besiden tenen rade,
Ende hiet hare, dat si wel dade
Ende si troude sinen vader:
Si souts te bat varen algader.
Si seide dat sijt gerne dade,
Na dien dat hijs hare bade:
Ende om te meerne sine ere,
Soe wilt sine nemen tenen here.
Hi seit sinen gesellen doe,
Dies blide waren ende vroe.
Men ontboet di[2]) heren van der port,
Ende dede enen pape comen vort,
Ende troude daer die scone vrowe[3])
Des ridders vader metter mouwe.
Daer was bliscap menechfout[4]).

---

[1]) J.: trouwen. [2]) J.: die. [3]) J.: vrouwe. [4]) J.: menichfout.

Si gaven selver ende gout
Dies begeerden, ende ander goet,
Alsmen noch ten brullochten doet.
Daer was die riddere gemaect here,
Die lange hadde geweest met sere.
Doen dedi een teken maken mede,
Dat hi ware here van der stede,
Ende hi wilde bevreden sijn lant,
Hem en gebrake spere ende brant.
Aldus waren si in die stede.
Des ander dages ginc ut di [1]) vrede.
Die van binnen staken haer baniren
Toten tennen in allen maniren,
Alse die hadden enen neuwen here.
Doe werd die coninc buten kere,
Ende wilde weten die niemare,
Wat heren datter binnen ware.
Doe sinde die coninc enen ridder daer,
Die bloets hoets quam so naer,
Ende met sinen scilde averrecht,
Dit was een teken van vrede echt.
Doen dit sagen die van binnen,
Quamen [si] hem spreken toten tinnen.
Die daer buten hilt [2]) sprac te hant,
Oft si rumen wilden dat lant,
Ende opgeven harre vrouwen [3]).
Doe sprac die riddere metter mouwen:
„Opdat gi ons niet wilt ontflien,
Wi selen u cortelike vorsien,
Oft God wilt, tuwer onnere:
Mijn vrowe heeft genomen .I. here,
Die u sal gematen wel;
Al ware u here noch alse fel,
U here sal hier nu vele verlisen;
Maer woude hi enen kempe kisen,
Die desen twist ende desen strijt
Dar becorten in een crijt
Jegen enen van hier binnen,

[1]) J.: die. [2]) J.: helt. [3]) J.: vrouwe.

Mogene uwe here verwinnen,
Hebbe dit lant ende dese stede;
Ende blijft onse kempe[1]) boven mede,
Soe rume u here mire vrowen lant.
Vaerd! secget uwen here te hant."
Die riddere seide: „Gi segt herde wel",
Ende keerde ombe ten coninc fel,
Ende seide hem dat hi hadde gehort,
Hine liets achter niet een word.
— „Heeft die vrowe enen here vercoren?
Ic hadde mi liver dlijf verloren!
Ende wet oec wel, so willic dan
Vechten jegen den selven man,
Dise te wive heeft genomen
[(Gaet mi te vernoye oft te vromen)][2])
Die daer nu es comen binnen.
Sal hi die stat entie vrowe[3]) winnen,
Sonder slach ende sonder stoet,
Soe ware min ongeval alte groet,
Die hier so lange hebbe gelegen.
Hi come mi te crite jegen:
Ic dodene daer ofte hi mi!
Die verwint, hi hebse vri."
Daer was menech, diet hem ontriet,
Maer hine wouts laten niet,
Ende es hem derder ten torre gereden.
Doe sagen die van boven neden:
Die vrowe[4]) stont oec ten tinnen an,
Ende sach den coninc vore hare dan,
Die niet leliker mochte wesen:
Sijn voerhoeft was hem gelesen,
Die ogen clene gelijc der ratten,
Men sach nie nese soe platten,
Hi hadde lange hangende oren,
Sine tande waren hem gelu voren,
Hi hadde den mont ongemicke
Wijt, ende die lippe dicke.

---

[1]) J.: here. [2]) Vs. 3699 is naar analogie van verschillende plaatsen in de Middeleeuwsche letterkunde en m. n. van vs. 1887 door mij ingevoegd; J.: „God die moete hem verdomen!" [3]) J.: vrouwe. [4]) J.: vrouwe.

Hi behagede der vrowen[1]) qualijc sere
Jegen haren man, in allen kere.
Dus es die coninc comen daer
Ende riep opwaerd, ende seide daernaer:
„Gi heren, mijn bode seide tot mi
Van enen campe, dien nu gi
Vechten wilt[2]) man jegen man.
Soe willic selve vechten dan
Jegen den genen, die mi min lief
Nemen wilt. Alse enen dief
Moet men mi hangen nu hier bi,
In salne doden, oft hi mi!"
Dit horde die riddere metter mouwen
Ende seide: „Her coninc, bi mire trouwen,
Hi en blives heden achter,
Noch min vrouwe inden lachter!"
Dus werd daer die camp genomen,
Dat daer leet was hen somen,
Die daer binnen waren gestaen,
Ende wilden den camp vor hem angaen;
Maer tridders vader metter mouwe
Seide doe: „Bi mire trouwe,
Ic salne selve vechten, secgic u
— Danc moetti alle hebben nu! —
Want die coninc wils gehingen niet,
Dat ieman vechte, wats gesciet,
Dan die selve man, Godweet,
Die sridders vader metter mouwen heet."
Aldus werd daer die camp genomen.
Die coninc es tsinen lieden comen,
Ende vertelde hen allen sonder scamp,
Dat hi genomen heeft enen camp
Ende gesworen daer enen eet:
Welc harre dat ondergeet,
Dat hi rume lant ende stede;
„Ende die den camp verwinnet mede,
Hem sal bliven die vrowe scone
Ende al haer lant mede te lone."

---

[1]) J.: vrouwen. [2]) HS.: wils.

Doe dede die coninc gebieden
Int here al sinen lieden,
Dat si hen bereiden te desen,
Want die camp hi soude wesen
Des ander dages, dat secgic u.
Maer selke rieden den coninc nu,
Dat hi quite scoude dese dinge;
„Want camp te vechtene onderlinge
Dat es aventuerlijc herde sere:
Ende laet hen[1]) dlant, dat radewi mere."
Doen antwerde hen die coninc:
Hine liet[2]) achter om gene dinc
Die hem mochte daer af gescien
[Hine wille hem selve berechten van dien][3]).
Die van binnen, dat wetic wale,
Hadden onder hen oec menege tale.
Des ridders vrouwe weende sere:
Si hadde vrese om sine ere.
Wat soude hier af lange tale?
Naden etene wetic wale,
Datmen es daer slapen gegaen.
Ende sander dages es op gestaen
Des ridders vader metter mouwen,
Ende beval hem onser vrouwen.
Daerna ginc hi messe horen
Met menegen riddere wel geboren.
Ende doen die messe was gedaen
Ontbeet hi, ende ginc hem wapinen saen
Met goeden wapinen sonder lac.
Men gaf hem alles dat hem gebrac.
Perchevael ende gene heren,
Die menegen strijt verwonnen met eren,
Elc wiesdem sine behindechede,
Ende porden met hem uter stede.
Dus quamen si gereden opt velt
Al daer die coninc gewapent helt,
Alse die gereet was ten stride.

---

[1]) J.: hem. [2]) J.: liete. [3]) Na vs. 3772 ontbreekt het rijmvers in het HS. en bij J.

Si namen haer speren in wederside
Ende elc liet op anderen lopen.
Deen wilt den anderen doen becopen,
Dat si tornech waren ende gram.
Doen dus elc op anderen quam,
Braken si haer speren ontwee
Oft riet ware, no min no mee.
Deen geraecte den anderen wel.
Gene joeste die was fel:
Met pinen blevense int gereide,
Si waren soe in dole beide.
Si vingen tharen swerden saen,
Ende gingen daer met nide slaen
Optie helme ende optie maelgen,
Datter menech moeste faelgen.
Die scilde waren af geslagen.
Die coninc began den riddere vragen,
Oft hi hem op wilde geven,
Behouden sijn lijf ende sijn leven:
Hi soudene hoveschelike vaen,
Anders ne mochti niet ontgaen.
Doe seide die riddere van daer binnen:
„Soe moettijs andersins beginnen
Dan gi tot noch hebt gedaen.
Ic blive eer doet eer gevaen!
Gi moet u andersins berechten:
Laet u scelden, ende laet ons vechten."
Doe gingen si hen echt onderslaen
Alsi te voren hadden gedaen.
Hare slage waren ongehier:
Haer helme bornen alse vier.
Maer die daer dreef den meesten rouwe,
Dat was van binnen di scone vrowe[1]):
Si was in vare om haren here,
Ende om haer lant ende hare ere.
Die coninc sach die scone vrouwe,
Die hi minde met goder trouwe:
Hi dochte dat sine mochte haten,

---

[1]) J.: die scone vrouwe.

Dat hi niet en conde gematen
Den riddere, daer hi jegen vacht;
Daer af gewan hi grote cracht
Ende omhaelde[1]) daer sijn paert,
Ende reet opten riddere metter vaerd,
Ende die riddere op hem weder,
Dat hare peerde vielen neder,
Ende si vlogen uten gereide.
Si sprongen weder op beide
Ende onderslogen [hen] soe te voet,
Datmen sach dat rode bloet
Nedervallen inden rinc.
Die ene baden vor den coninc,
Dat hi bliven moeste int ere;
Die andere baden vor haren here,
Die daer jegen den coninc vacht,
Dat hem God verlene cracht.
Die riddere metter witter mouwe
Bat vore hem; ende sijn vrouwe
Ende die heren allegader
Baden Gode, onsen vader[2]),
Dattie riddere moeste verwinnen.
Doe sloech die riddere hirenbinnen
Den coninc soe sere, dat hi boech,
Ende sijn swaerd ontwee vloech.
Doen die riddere dit vernam,
Was hi tornech ende gram,
Dat hi sijn swaerd hadde verloren.
„Twi wasic," seithi, „ie geboren?
In gecreech nie geval,
Noch nembermer[3]) hebben ne sal."
Doen die coninc dit heeft vernomen,
Es hi stoutelijc op hem comen,
Ende ginc hem an met groten slagen.
Die riddere pinsde: „Ic moet al wagen:
Oft al gewonnen, oft al verloren!"
Daerne die coninc heeft vercoren
Scoet hi op hem, ende dochte

---

[1]) Lees met Verdam, *Tekstkritiek* bl. 33 vlg.: o*nt*haelde. [2]) Het HS. en J. hebben vs. 3853 vlg. in omgekeerde volgorde. [3]) J.: nembermeer.

Sijn swaerd te nemene oft hi mochte.
Den coninc hi daer soe bevinc
In sinen arm: om dese dinc
Worstelden si lange ende hadden strijt.
Daer na ontwranc, des seker sijt,
Die[1]) riddere den coninc sijn swaerd.
Doe vloe die coninc achterwaerd,
Ende was utermatene erre,
Ende vrachde[2]) den riddere van verre
Oft hi wilt spreken om die sone.
Doe sprac die riddere alse die cone,
Dat hi der sonen nine begeert:
„Maer besiet dat gi hebt een swaerd,
Want wildi striden, in doe u niet
Gine hebt een swaerd, wats gesciet."
Doe riep die coninc om een swaerd,
Dat hem was gegeven ter vaerd.
Doe seide die riddere metter mowen:
„Bi Sente Mariën, onser vrowen!
Nu benic seker ende gewes,
Dat dit min here min vader es:
Hine was noit dorper no corliaen,
Die dese coenheit heeft gedaen!
Mijn herte es mi daeraf verhoget,
Dat hem geviel dese doget."
Doe vochten si noch lange ende sture.
Doe[3]) sprac noch ter selver ure
Die coninc, oft hi versoenen woude,
Ende vallen vor hem optie[4]) moude,
Ende werden nu vord met[5]) sijn man,
Eer hi hem meer scanden doet an,
Ende ontfa van hem lant ende stat,
Ende sijn wijf si sine na dat.
Des balch hem die riddere sere
Ende seide: „Bi Gode onsen here,
Ic soude eer doet bliven dan!"
Doe ginc hi hem van irst an,
Met groten slagen soe onsochte:

---

[1]) J.: Den. [2]) J.: vraechde. [3]) HS.: Die. [4]) J.: Opdie. [5]) J.: vort mer.

Die coninc weerdem dat hi mochte,
Ende sloech weder harde gedichte.
Dus was anstelijc dat gevichte,
Soe dat hen beiden trode bloet
Ten nese enten monde ut woet.
Tridders vader metter mouwe
Pensde: mocht hi winnen die vrowe[1]),
Soe[2]) soudi hebben lant ende stat.
Doe sloech die ridder den coninc na dat
Enen slach groet ende fel,
Dat hi daer in onmacht vel,
Ende hadde verloren sine cracht.
Die riddere was wel bedacht,
Ende dede hem af den helm ter stede,
Ende sine coyfie oec mede,
Ende maecte hem sijn hoeft bloet,
Maer hine[3]) slogene clein no groet,
Om dat hi lach in onmacht daer.
Doe hi verquam, wet vor waer,
Ende al bloet van[t] sijn hoet,
Ende den riddere, die boven hem stoet,
Met enen swaerde te slane gereet,
Doe gaf hi hem dor meerre leet,
Ende wilde werden tridders man
Van gode ende van live vort an,
Om dat hine te live late daer.
Hi boet hem sine hande daer naer.
Die riddere pensde om dese dinc:
„Sloechstu doet den coninc,
Die hem verwonnen geeft ende tachter,
Daer ware scande ende oec lachter."
Doe quamen die heren in wederside,
Ende wilden horen nu te tide,
Wat die twee seiden daer.
Die coninc swoer vor hen daer naer,
Dat hi nembermer, daer hi weet,
Den riddere en dade scade no leet;
Ende quame ieman, di[4]) hem wilde deren,

---

[1]) J.: vrouwe. [2]) J., blijkbaar als drukfout: Sou. [3]) J.: hi. [4]) J.: die.

Hi sout na sine macht weren.
Dit dochte daer elken man gnoech.
Daer was menech die therte loech
Vanden genen van daer binnen.
Dus sciden si daer alle met minnen.
Die coninc voer doe tsinen lande,
Ende hadde bejaget scade ende scande;
Ende die van binnen tharen castele,
Met bliscapen ende groten rivele.
Si hadden bliscap ende spel:
Haer saken waren vergaen wel.
Si dancten onsen here daer of.
Die vrowe geboet te houden hof:
Si geboet alle di hilden leen,
Borge, lant ofte steen,
Dat si te hove quamen nu.
Daer quam menech, dat secgic u.
Die feeste was groet diemer dreef:
Dat seide die gene, dise screef,
Datmen selden heeft gesien
Soe grote feeste igeren gescien.
Die vrouwe [1]) maecte haren lieden
Cont, ende dede daer gebieden [2]),
Dat si hilden nu vord an
Den riddere, die den camp verwan,
Over haren gerechten here,
Ende doen hem waerdecheit ende ere.
Si waren dies scire beraden,
Ende seiden dat sijt gerne daden:
Hi hadder menegen maech int lant,
Ende wasere wilen wel becant.
Noch vercondechde die vrowe meer,
Des si nine wisten eer:
Dat haren sone soude bliven
Therscap, na harre beider live,
Vanden gode dies si was vrowe;
Ende dat was die riddere metter mouwe.
Wat mochticker vele af dieden?

---

[1]) HS.: vrouwen. [2]) J.: ende dede gebieden.

Thof teginc ende si scieden:
Elc wilde te sinen keren.
Walewein ende die andere heren,
Wilden keren tote Arture,
Ende daden gereiden scone atsemure,
Ende porden daerna te Bertangen waerd.
Die vrowe voer met in die vaerd
Ende menech hoge baroen.
Si vonden den coninc te Karlioen,
Ende met hem hoger liede vele.
Van selker bliscap, van selken spele,
Heeft men selden gehord,
Doen die heren quamen vord.
Die coninc dancte Gode van den gevalle,
Dat sine ridders quamen alle.
Daer werd bliscap sonder letten.
Die hadde gesien Claretten,
Hoe blide si was van haren here,
Hine hads vergeten nembermere.
Si waren alle blide van sinne:
Coninc, ridders ende coninginne.
Die ridders vertelden den coninc saen,
Dat si meer ne waren ontgaen
En [1]) had her Ywein gedaen ende mede
Sijn lybaert [2]), die daer wonder dede.
Si vertrocken al, ende litens [3]) niet,
Dwonder dat hen was gesciet
Vans ridders vader metter mouwe:
Hoe hi wan die scone vrouwe
Opten coninc van Cornuwaelge.
Nu wisten si alle, sonder falge,
Des ridders moder ende vader,
Dat hem Galias [4]) verweet algader.
Hem es sijn dinc ten besten gevallen,
Alsoe moet comen oec ons allen!

[Amen.]

---

[1]) Lezing van J.; HS.: Ende. [2]) J.: liebart. [3]) J.: lietens. [4]) J.: Galyas.

GLOSSARIUM.

A.

Abijt, znw. o. 1894, 1902, *kleed, kleeding*, hier bepaald. *kloosterkleed.*

Acharme, tusschenw. 964, *wee (mij) arme.*

Achemeren, **Aetsemeren**, zw. ww. tr. 18, *tooien, sieren.* Zie Mnl. Wdb. I, 8.

Achemure, **Asemure**, **Atsemure**, znw. vr. 3081, 3990, *(ridder)uitrusting.*

Achten, zw. ww. intr. 790 met den 2den nv., 2597 met **op**: *geven om, zich bekreunen om.*

Achtende, telw. bnw. 695, *achtste.*

Achter, 1) voorz. 2482, **achter hove**, *door... heen, in.*
2) bijw. 3939, **hem tachter geven**: *zich overwonnen verklaren.*

Achterbliven, st. ww. intr. 3736, *het onderspit delven.*

Achterdriven, st. ww. tr. 2830, *terugdrijven* (n.l. *den vijand*).

Achtergaen, st. ww. intr. 1390, *wijken.*

Achterkeren, zw. ww. intr. 3138, *wijken.* (Zie ook: **Achtertien**, **Achtertrecken** met dezelfde beteekenis).

Achterlaten, st. ww. tr. 3088, *verzuimen*; 3181, *achterwege laten*; 3693, met den 2den nv. **hine liets achter niet een word**: *verzwijgen.*

Achtertien, st. ww. intr. 1961, *wijken, achteruitgaan.*

Achtertrecken, st. ww. intr. 2833, *wijken.* Zie voor de st. en zw. vervoeging het simplex **Trecken**.

Achtervolgen, zw. ww intr. 1620, *vijandelijk volgen, vervolgen.*

Achterwaert, **Achterward** bijw. 1595, 2686, *naar achteren, terug.*

Achterwaren, zw. ww. tr. 1207, *verzorgen.* Zie ook: **Ware**.

Aengaen, st. ww. 1) tr. 293, 1880, *ondernemen, beginnen.*
2) intr. 1408, **die nacht ginc hen an doe**: *overvallen*; 3867, 3908 **enen —**: *aanvallen.* Zie Gloss. Ferguut.

Aencomen, st. ww. intr. 3101, **mi comt aen**: *overkomen.*

Aenliggen, st. ww. intr. 368, 1758, **enen — met beden**: *aanhouden* of *aandringen (op iets) bij iemand.*

Aenmerken, **Anemerken**, zw. ww. tr. 2472, *met aandacht beschouwen.*

Aenroepen, st. ww. tr. 2710, *toeroepen.*

Aensichte, **Ansichte**, znw. o. 889, *gelaat.*

Aentiën, st. ww. tr. 1261, *beschuldigen van*, 2569, *wijten aan*; 3310, *verwijten*.
In 2569 verbetert J. het HS aldus: Datteechmen [mi] algader aen ... In het volgende: Dat icse ute hadde laten gaen, ligt dit m. i. echter reeds opgesloten. Zie Mnl. Wdb. I. 164.

Aenvaren, st. ww. intr. 3129, *aanvallen*.

Aenvoeren, zw. ww. tr. 3459, (*iemand ergens*) *naar toe brengen*.

Aenvolgen, zw. ww. intr. 3151, enen —: *iemand volgen, deel van iemands gevolg uitmaken*.

Aenwerpen, st. ww. tr. 570, *snel omwerpen*.

Aerde, zie Erde.

Aetsemeren, zie Achemeren.

Afdoen, onreg. ww. tr. 1406, die brucgen afdoen: *op- of afbreken*. Vgl. 1590, die brucge, die ..tebroken was en 1589, die brucgen maken, met de tegenovergestelde beteekenis: *slaan*.

Afcomen, st. onreg. ww. intr. 1002, met den 2den nv. *ophouden*, (*zijn houding*) *laten varen*. Vgl. het aan vs. 1002 voorafgaande begeven, dat ongeveer hetzelfde beteekent.

Afscoren, zw. ww. tr. 876, *afrukken*.

Afslaen, st. ww. tr. 1442, 2375, *dooden*.

Afsteken, st. ww. tr. 774. 1946, *afsteken* n. l. met een *speer* .. van het *paard, uit het zadel lichten*.

Afvliegen, st. ww. intr. 897, sijn arm vloech af: *van den romp gescheiden worden*.

Al, 1) onbep. vnw. A in het mv. bijvoeg. 33, 98, 299, 396, enz., *alle;* 408, 735 enz. onverbogen. Zie Van Helten, Mnl. Spraakkunst § 347 *b.* en Mnl. Wdb. I. 310 vg. B. zelfst. 1756, als te voren: *bovenal*. Zie Mnl. Wdb. I. 316, vg.
2) bijw. 947, 955, 1906, in verbind. met een bnw.: *geheel en al*. Ook in de herhaald. voorkomende uitdrukking: al bloet, meestal zonder eenige beteekenis, louter terwille van rijm of maat gebezigd; 2721, 3001, al in een: *aan één stuk, zonder ophouden;* 3048, al ombeganc: *ten einde toe*. Zie Mnl. Wdb. I. 323. vg.
3) voorz. 582, *langs*. Zie Mnl. Wdb. I. 326.
4) voegw. 1014, (*ook*) *indien*. Zie Mnl. Wdb. I. 327.

Aldore, Aldure, bijw. 1252, *naar alle richtingen*. Vgl. 1820: al die lande dure.

Aldusgedaen, bnw. 2500, *zoodanig*. Zie Mnl. Wdb. I. 332

Algader, 1) bijw. Ook Allegadere, 856, 908, 1250, *geheel en al, te zamen*.
2) znw. vnw. o. 219, 628, 1331, *alles te zamen*.

Alrehande, bnw. 2483, *allerlei*. Zie Mnl. Wdb. op Hant III. 98².

Als(e), 1) voegw. 246, 1998, 3795, 3882 alse die..., *gelijk iemand, die...;* 121, 339 enz., *wanneer*
2) bijw. 1110, noch alse: *nog eens zoo, dubbel*.

Also(e), bijw. b. v. 1445, also en, *zoo waar .. indien niet*.

Altegader, bijw. 1327, *geheel en al*

Altemale, bijw. 830, *te eenen male*.

Altenen, bijw. (verzwegen is: male) 2718, *voortdurend*. Vgl. Al in een.

Altenen(e)gader, bijw. 2504, *allen te zamen*.

Amiê, znw. vr. 2858 vlg. Hi wilse .. tere amiên, Houden met crachte, sonder vriên: *geliefde*, hier, ook krachtens het vooraf g.: Omdat sine te manne nine wilde, blijkbaar in de beteekenis van: *bijzit*.

Amijs, znw. m. 1190 vlg. Ic vare gerne met u .. In dien dat ic behoude min ere: In hadde noit man no amijs: *minnaar*, wellicht eveneens in minder gunstigen zin.

Anden, zw. ww. tr. 779, 807, mi an(de)t: *ergeren*. Zie Mnl. Wdb. I, 406 vlg.

Anemerken, zie **Aenmerken**.

Ansichte, zie **Aensichte**.

Anstelijc, zie **Anxtelijc**.

Anxt(e), znw. m. (en vr.) 1308, in anxte: *vrees, angst*.

Anxtelijc, **Anstelijc**, bnw. 3912, *angstaanjagend*.

Arbeit, znw. m. 693 *leed, verdriet* of *inspanning*. Zie Mnl. Wdb. I, 441 vg.

Arch, 1) znw. o. 1140, 2146, 3202, *nadeel, leed*.
2) bnw. 1140, 3202, *slecht, boosaardig*.

Aren znw. m. 976, *arend*. Zie Mnl. Wdb. I. 452.

Asemure, **Atsemure** zie **Achemure**.

Aventure, **Avonture**, znw. vr. 1093, *lotgevallen;* 496, aventure secgen, en in den eersten regel van ieder hoofdstuk: *verhaal*; 1173, der aventuren geniten: *zijn lot afwachten;* 1607 en 2505, op aventure of(t): *omdat de kans bestaat, dat*; *op goed geluk af, dat;* 1674 en 2456, riddere van aventure: *avonturen zoekende*, dus: *dolende ridder*. Zie Mnl. Wdb. I. 489 vg.

Aventuerlijc, bnw. 3768, *hachelijk, gevaarlijk*.

Averecht, bijw. 3666, *achterste voren*.

B.

Banderside, (d. i. Be ander side) bijw. 1025, *anderzijds*. Zie Mnl. Wdb. I. 553.

Baniere, **Banire**, znw. vr. 3145, 3494, *vaan*.

Baraet, znw. o. 1865, 3447, *bedrog, verraad*. Zie: Mnl. Wdb. I. 573.

Baren, zw. ww. intr. 225, *zich vertoonen*; 2417 *aanbreken*, van den dag gezegd. Vgl Verbaren.

Bat zie **Bet**.

Bedacht, deelw. bnw. 3922, wel bedacht sijn met den 2den nv. *handelen na rijp overleg*.

Bedachticheit, **Bedachtecheit**, znw. vr. 696, *bedachtzaamheid*.

Bede, znw. vr. 2166 enen ene — bidden, 2170 — geven, 2256 en 2281 — doen: *verzoek*.

Bedechte, zie Bedichte.

Bederven, st. ww. intr. 763, bi den Here die nie bedarf: *sterven, te niet gaan*, dus: *bij den Heer, die eeuwig en onsterfelijk is.*

Bedi, Bedie, 1) bijw. b. v. 783, *bijgevolg.*
2) voegw. b. v. 1530, *omdat, want.* Zie V. Helten, Mnl. Spraakkunst § 351 *b*, en *Opm.*

Bedichte, Bedechte, bijw. 888, 1146, *zonder ophouden*

Bedie, zie Bedi.

Bedi(e)den, zw. ww. tr. 2538 *beteekenen, beduiden.*

Bedwanc, znw. o. 685, 933, 2783, *invloed, macht.*

Bedwingen, st. ww. tr. 604, *onder zijn macht brengen, overmeesteren.*

Been, znw. o. 770, die been opwaerd keren: *onderste boven op den grond geworpen worden, in het zand bijten;* 1152, hi was te trage op sine been: *bewoog zich te langzaam* (vgl. ons: *vlug ter been zijn*).

Begaden, zw. ww. tr. 618 iron., lett. *in orde brengen*, hier: *toetakelen.* Vgl. de ironische uitdr.: *iemand opknappen, ergens van opfrisschen* e. d. Zie ook: Bereit.

Begaen, st. onreg. ww. tr. 431, enen —: *iemand in zijn macht krijgen.*

Begeren, zw. ww. tr. 475, met den 2den nv.: *begeeren*; 2104 enen —: *verlangen naar iemand(s komst).*

Begeven, 1) st. ww. tr. A. met een zaak als onderwerp. 2555, Mijn herte begint mi begeven: *in den steek laten*, dus: *de moed ontzinkt mij.* B. met een pers. als onderw. 1473, 1683, 2296, 2559, met den 2den nv.: *ophouden met, aflaten van.* Vgl. Afcomen.
2) wederk. Hem begeven in het deelw. Begeven: 1785, 1786, 1822 *van de wereld afgezonderd* (als *kluizenaar*, hier bepaald. als *kloosterling*). Zie Mnl. Wdb. I 702, 1e al.

Begin, znw. o. 3555, 3580, int begin: *bij den aanvang, aanstonds.*

Beginnen, onreg. ww. tr. 1258, 2555, 3143, met een inf. zonder te: *beginnen te* .. Zie V. Helten, Mnl. Spraakkunst § 146 *c.*

Behagen, zw. ww. intr. *a*) onpers. 1054, hoes hem behagede nu: *hoe het hem te moede was, hoe hij zich gevoelde*; 3143, 3155, qualijc behagen met den 3den nv.: *slecht aanstaan* of *bevallen. b*) pers. 3722, hi behagede der vrouwen qualijc sere: *viel allerminst in den smaak.*

Behendelike, Behindelike, bijw. 1508, *handig, slim.*

Behendicheit, Behindecheit, znw. vr. 3791, *kunstvaardigheid, kunstgreep.*

Beheten, st. ww. tr. 1618, 3089, *beloven, toezeggen*, in vs. 1618 bijna in den zin van *dreigen.* Vgl. nog somtijds in den volksmond het ww. *beloven.*

Behindecheit, zie Behendicheit.

Behindelike, zie Behendelike.

Behoeven, zw. ww. intr. 734, *noodig hebben.*

Behouden, deelw. 3814: *met behoud van, behoudens.* Zie Gloss. Ferguut.

Beide, znw. vr. 3235, sonder beide: *zonder uitstel, onverwijld.*

Beide, onbep. telw. b. v. 73, 77, 1776, beide .. ende, *zoowel* (*het een*) .. *als* (*het ander*). Zie Mnl. Wdb. I. 765.

Beiden, zw. ww. intr. 119, 1409, 2162, 2430, *toeven, wachten*; 948, — na enen en 2108, met den 2den nv. v. d. pers.: *wachten op iemand.*

Bejach, znw. o. 1463, 2027, (*krijgs*)*buit, winst.*

Bejagen, zw. ww. tr. 1134, (*door zijn optreden*) *uitwerken, bewerken*; 2032 den prijs —: *verwerven*; 3954, scade —: *zich berokkenen.*

Becant zie Bekent.

Bekennen, Bekinnen, zw. ww. tr. 439, enen doen — van: *inlichten aangaande;* 682, 706, 845 *leeren kennen*, derhalve: *weten* of *zien.*

Bekent, Becant, A. bnw. 3302, becant doen: *bekend maken, kond doen.* B. deelw. 3579, becant sijn: *bekend zijn.* Zie V. Helten, Mnl. Spraakkunst § 201.

Bekeren (Hem —), zw. ww. wederk. 999, *zich ergens heen begeven.*

Bekinnen zie Bekennen.

Beclagen (Hem —), zw. ww. wederk. 709 — over enen: (*zich be-*) *klagen over iemand*(*s gedrag*).

Becomen, onreg. st. ww. intr. 2142, *tot zich zelf komen* (na een *onmacht* of *schrik*). Vgl. Her- en Vercomen.

Becopen, onreg. zw. ww. tr. 791, 2643 (dire becopen), 979, 2576, *ontgelden, boeten voor.* Vgl. Copen.

Becorten, zw. ww. tr. 631, 809 (sc. in een crijt): *door een tweegevecht beëindigen, duelleeren.*

Belgen, st. ww. 1) intr. 426, — te... waerd: *toornig worden op.*
2) wederk. Hem belgen: 428, 784 — op enen, 1003, 1137, met den 2den nv., 2279, *zich toornig maken op* of *over.*

Beliggen, st. ww. tr. 3094, *belegeren.*

Belof, znw. o. 1561, sijn belof volbrengen van enen en 3245, sijn belof voldoen: *zijn woord houden* (*tegenover iemand*).

Beneven, voorz. 1053, *ter zijde van, naast.*

Bepensen (Hem —), Bepinsen, zw. ww. wederk. 795, 1213, *met zich zelf te rade gaan, bij zich zelf overleggen.*

Beraden, st. ww. 1) tr. 648, 2845, enen —: *iemand met raad bijstaan*; 3119, also mote mi God beraden: *God moge mij genadig zijn!*
2) wederk. Hem beraden 3504, *met zich zelf te rade gaan.*

Berch, znw. m. 3367, berch ende plein riden: *hoogte en vlakte, door dik en dun rijden.* Vgl. Hi reet velt ende maras (zie Maras).

Berechten, zw. ww. 1) tr. 1366, enen doen —: *recht verschaffen*; 3537, met den 2den nv.: *inlichten.*
2) wederk. Hem berechten, 1421, 3351, 3821, *zich verdedigen.*

Bereit, Bereet, deelw. bnw. 2429, lett. *gereed, in orde*, hier iron.: *toegetakeld.*

Bernen, st. en zw. ww. intr. 3826, *glinsteren, flikkeren.* Zie Mnl. Wdb. I. 949.

Beroepen, Beropen, st. en zw. ww. tr. 1828, een tornoy —: *uitroepen.* Vgl. Criëren; 2199, een hof —: *bijeenroepen.*

Besant, zie Bisant.

Bescieten, Besciten, st. ww. onpers. 1568, 1871 *baten.* Zie Mnl. Wdb. I. 998. Bedr. 3 en Onz. 2.

Bescriden, st. ww. tr. 1969, 2598, 3027, *bestijgen, berijden.* Zie Gloss. Ferguut.

Bescudden, zw. ww. tr. 145, 155, 235. 304, 305, 306, *beschermen, verdedigen.* Zie Gloss. Ferguut.

Besetten, zw. ww. tr. 2947, *in bezit nemen* (n. l. door *troepen*), hier bepaald. *een bezetting leggen.*

Besiden, bijw. 3632, enen besiden nemen: *ter zijde, afzonderlijk.*

Besien, st. onreg. ww. tr. 148, 3884, besiet oft (dat gi): *zorg dragen, opletten;* 1879, *overwegen.*

Besitten, st. ww. tr. 2821, 2849, belegeren. Vgl. Beliggen.

Bestaen, st. ww. 1) intr. 1721, mi bestaet het lant: *toebehooren, toekomen*; 2662 bestaet hi u?: *in den bloede bestaan* of *aangaan.* 2) tr. 1435, wat wildi bestaen? *beginnen, ondernemen*; 2271, wonder bestaen: *verrichten*; 2390, 2523; 2919, 2926 enen —: *aandurven, aanvallen.*

Besteken, st. ww. onpers. 255, bestaect (d.i. bestac het) mi: *zich geprikkeld gevoelen tot ..*

Beswiken, st. ww. tr. 634 enen —: *in den steek laten.* Vgl. Begeven.

Bet, Bat, bijw. comp. bij wel, 212, 648, 710, 2072 (Bat), *beter;* 1180, mi es te bet: *baten.* Vgl. 1188, dat haer beter si, ende si enz.; 3635 te bat varen: *voordeel hebben.* Zie Mnl. Wdb. I. 1132 vg.

Beten zie Nederbeten.

Beteren, zw. ww. tr. 295, 393, 407, 944, 1091, 1094, met den 3den nv. v. d. pers. (en den 4den v. d. zaak), *schadeloosstelling geven voor*; alleen met den 4den nv. v. d. zaak: *herstellen, goed maken.* (Vgl. ons: *zijn leven beteren*).

Bevaen, st. onreg. ww. tr. 1507, enen met sire tale bevaen: *omvatten* in fig. zin: *verstrikken.*

Bevaen, deelw. 1541, met gepense .. bevaen: *vervuld van, verdiept in*; 2186, met kinde bevaen: *zwanger.* Zie Mnl. Wdb. I. 1174[14] vg.

Bevelen, st. ww. tr. 108, enen Gode —: *aanbevelen in de genade Gods* dus: *vaarwel zeggen*, evenzoo 2531, 3782 enen onser vrouwen — en 868 vg. — alden heilegen van hemelrike; 337, 457, 526, met den 3den nv. v. d. pers. en (of) den 4den v. d. zaak: *iemand iets opdragen, bevelen.*

Bevreden, zw. ww. tr. 3654, *beschermen, bevrijden.*

Bewanen, zw. ww. tr. 2819, troest bewanen: *verwachten, vermoeden* (n. l. *te zullen vinden*).

Bi, 1) voorz. b. v. 61, 1632 *door toedoen van.* Voor bi .. trouwen. Vgl. Trouwe. Zie Mnl. Wdb. I. 1230 vg.
2) bijw. b. v. 26, 117, 218, 355, 449, 2535 *dichtbij, nabij.* Zie Mnl. Wdb. I. 1230 vg.

Bidden, st. ww. tr. 82, 145, 154, 365, 467, 636, *verzoeken*; 235, 331, 659, met den 2den nv. v. d. zaak: *vragen om*; 366, 489 vg.: bidden over enen: *iemands voorspraak zijn.*

Biechte, znw. vr. 2556, biechte horen: *biecht aanhooren*. Zie Mnl. Wdb. I. 1241.

Biechten, zw. ww. tr. 2551, enen —: *de biecht afnemen*.

Bieden, st. ww. tr. 291, 452, *aanbieden*; 510, goeden dach bieden: *goeden dag wenschen;* 2317, den hanscoe bieden: *uitdagen*.

Binden, st. ww. tr. 1048, wonden binden: *verbinden*; 2492, (die) hande —: *vastbinden*. (Vgl. Spannen).

Binnen, 1) voorz. b. v. 1369, binnen dien dat: *terwijl*. Zie Hier-(en)binnen; 3339, binnen der zee: *in zee*.

2) bijw. b. v. 1391, 2827, 3668, die van binnen: *de belegerden*, tegenover 2828, hen buten: *de belegeraars*. In denzelfden geest 2925, die daer binnen waren.

Bisant, Besant, znw. m. 1914, hondert besante groet, 2509 — van goude fijn: *Bijzantijnsche munt* van *goud* of *zilver*. Hier is wellicht ook in het eerste geval (door de toevoeg. „groet") een *gouden* munt bedoeld. Zie Mnl. Wdb. I. 1269.

Blaken, zw. ww. intr. 596, blakende roet: *vuurrood;* 3031, *fonkelen*.

Blame, znw. vr. 2310, *smaad, hoon*.

Blaren, zw. ww. intr. 2098, *wapperen*. Zie Mnl. Wdb. I. 1287.

Blase, znw. vr. 2574, niet een blase: (*zelfs*) *geen blaasje*, *niets*. Vgl. Haer, Caf, Twint e. d.

Blasen, st. ww. 1) tr. 1118, 1130, 1132, 1142, *blazen op* (*een hoorn*).

2) intr. 2654, enen hoern .. die daer harde lude blies: *geluid geven* (doordien erop geblazen wordt), *geblazen worden*).

Blijf, znw. o. 718, Dat was soeren ende een blijf: *iets waar niets van inkomt, iets ongerijmds;* 1684, sonder blijf: *zonder mankeeren, zonder twijfel*.

Bliven, st. ww. intr. 358, 1642, die tale of die word laten bliven van: *het verhaal achterwege laten, staken*. (Vgl. 443 hierof latic die redene staen); 649 (doet) bliven: *in een* (*dooden*) *toestand blijven;* 3687, boven bliven: *overwinnen*. Voor het deelw. bleven vgl. *Tijdschr*. 28, 1 noot.

Blixemen, Blixenen, zw. ww. onpers. 842, *blixemen*.

Blode, bnw. 351, *laf*.

Blodelike, bijw. 550, *met schroom, niet zonder schromen*.

Bloet, znw. o. 132, 1741, *bloed*.

Bloet, bnw. en bijv., Bloetheit. Zie; Bloot, Blootheit.

Bloot, Bloet, 1) bnw. 563, bloet van .. *beroofd van;* 1706, Ende gaet van mi henen al bloet: *geheel beroofd* (hier is al bloet dus geen invoeging ter wille van rijm of maat); 2094, ten bloten velde: *in het open veld*.

2) bijw. in de herhaald. zonder eenige beteek. gebezigde uitdr. al bloet; verder: in 1816, 3556, bloet: *uitsluitend, alleen, louter*.

Blootheit, Bloetheid, d. i. Blodeheit, znw vr. 995, *lafheid*.

Boetscap zie Bootscap.

Bogescote, znw. vr. 1404, ere bogescote wijt: *een boogschotafstand ver*.

Bont, znw o. 1776, beide grau ende oec bont, *gevlekt pelswerk.* Vgl. Grau. Zie Mnl. Wdb. op Bont I, 1361 vg. en vergelijk voor 1776 met name de in het Wdb. aangehaalde uitdrukking: bont ende grau draghen als *teeken van adellijke geboorte.*

Bootscap, Boetscap, znw. vr. 75, 414, *tijding.*

Borch, znw. vr. 370, 1402, 1407, 1658, enz. *kasteel, burcht;* 3962, *stad, vlek.*

Borge, znw. m. 2327, *degene die borg blijft;* 2335, den riddere .. en eyschemen borge no trouwe: borge kan hier zoowel *de persoon die borg staat* als de *borgstelling* zijn.

Borne, Borre, znw m. vr. en o. 3358, borre ende broet: *(bron)-water en brood.* Zie Mnl. Wdb. I. 1382 vg.

Bovier, znw. m. 2318, *koeherder, veehoeder.*

Brant, znw. m. 2841, brant (ende roef stichten): *brand;* 3655, (spere ende) brant: *zwaard.*

Breidelen, zw. ww. tr. 168, *van teugels voorzien, optuigen* (van *paarden*).

Breken, st. ww. 1) tr. 1115, die onsede breken: *bedwingen, vertijdelen.*
2) intr. 1361, haer dochte therte breken: *breken.*

Bringen, zw. onr. ww. tr. 164, 167, 739, *brengen.* Zie voor het deelw. bracht: V. Helten § 219. *a; Tijdschr.* 28, 11 vgg.

Broeder, Broder, znw. m. 322, 487, enz., *broeder;* 1863, 1865 *kloosterbroeder.*

Brugge, Brucge, znw. vr. 1405, 1589 *brug.*

Brulocht, Brullocht, znw. vr 3649, *huweiijksfeest en -plechtigheid.* Zie Mnl. Wdb. I. 1465.

Buec, zie Buuc.

Bugen, st. ww. intr. 815, 3857, ter eerden —: *vooroverhellen* of *vallen.*

Buten, 1) voorz. 1490, buten sinen rade: *zonder* (*buiten .. om*); 3661, buten kere: *uit het spoor, buiten zich zelf* (*van toorn*). Zie Mnl. Wdb. I. 1481.
2) bijw. 2748 hem buten maken: *de vlucht nemen, zich uit de voeten maken;* 2828, si buten (= die van buten): *de belegeraars.* (Zie Binnen); 3670 *buiten.* Zie Mnl. Wdb. I. 1482.

Buuc, Buec, znw. m. 2493, *buik, lijf, romp,*

C zie K.

D.

Dach, znw. m. 841, 845, 2815 *dag, daglicht, ochtend;* 1900, des ander dages harde vroe, *den volgenden morgen;* 2564, tsinen ouden dagen comen: *op leeftijd komen.* (Vgl. ons: *de oude dag*); 3108, 3201, tsinen dage comen (van het tweegevecht gezegd): *op den bepaalden termijn in het krijt treden.*

Dachvaert, Dachvaerd, znw. vr. 2363, *dagreize.*

Daer, bijw. 416, *daarheen.*

Daerna, Daernaer, bijw. 409 417, 457, 495, 594, 825 enz. *daarna. vervolgens.*

Dagen, zw. ww. intr. 340, 1413, 3613, *verblijven, toeven;* 1258, alst began dagen: *dag worden.*

Dal, znw. o. en m. 720, 2354, *beemd, vallei.*

Dan, bijw. 630, *vervolgens;* 1437, van dan (hetz. als danen, vgl. Wanen): *vandaar.*

Danc, znw. m. 2875, enen — weten: *dankbaar zijn, bedanken*; 2211 danc heb: *dank zij.*

Danken, zw. ww. intr. 469, 1970, met den 2den nv. v. d. zaak: *danken voor.*

Darven, zie Derven.

Deel, znw. o. en m. 594, 1388, 2383, 2956, 3170, met den genit. partit: *een aantal;* 1461, te dele vallen: *te beurt vallen;* 2573, desen loen hebbics te dele: *dat is mijn belooning ervoor.*

Deilen, zie Delen.

Decken, zw. ww. tr. 565, *bedekken;* 2160, die word —: *in bedekte termen spreken.*

Delen, **Deilen**, zw. ww. tr. 794, (kiest) ic sal u deilen een spel —: *voor een keuze stellen*; 1890 waendi deilen ende kisen: lett. *verdeelen en (dan) kiezen* n.l. *wat u het beste aanstaat* dus: *denkt ge dat ge maar kunt doen waar ge pleizier in hebt?* Zie Mnl. Wdb. II. 111 vg.

Derdalf, telw. 1328, derdalf (d. i. derdehalf) hondert: *tweehonderd vijftig.* (Vs. 627 spreekt echter in hetzelfde verband van tweehondert).

Dere, znw. vr. 1501, enen — doen: *nadeel, letsel.*

Deren, zw. ww. tr. 1160, 1283, *benadeelen, letsel toebrengen.*

Derschen, st. en zw. ww. intr. 212, *dorschen.* Zie Mnl. Wdb. II. 131.

Dertiende, **Dertienste**, telw. 699.

Derven, **Darven**, zw. ww. tr. 2897, *afstand doen van.*

Dieden, zw. ww. 1) intr. 1716, *baten.*
2) tr. 3985, wat mocht icker vele af dieden? *redeneeren.* (Vgl. 44, wat soude daeraf lange tale en 2722, wat holpt dat ict lanc make?)

Dienen, zw. ww. intr. 43, 486, 1235, 1240 (ten etene) en 2133, dienen vor ene(n): *tafeldienen.*

Dienst, znw. m. 41 *kerkdienst;* 1815, *dienstbewijs.*

Diere, **Dire**, 1) bnw. 17, 34, 163, *kostbaar;* 1953, enen diren coep copen. Vgl. 2e dire becopen.
2) bijw. 791, 1325, 2643, dire becopen: *zwaar boeten voor;* 2172, dire bevelen: *op het hart drukken.*

Dies, 1) bijw. b. v. 525, *derhalve;* 878, *daarom, dientengevolge.*
2) aanwijz. vnw. 967, dies en gelovic niet en 2400, dies es menech dach, voor: dat *geloof ik niet*, dat *is lang geleden.* Zie Van Helten § 350 *a.*

Dicke, bijw. 502, 1579, 1637, 1913, 2269, 2270, 3612, *dikwijls.*

Dinc, znw. vr. en o. 96, na dese dinc: *hierna;* 2379, door dese dinc: *dientengevolge.* In 2226, hoe hem sine dinge sijn vergaen en 3429, 4019 enen comt (valt) sijn dinc ten besten is dinc eveneens niet veel meer dan *het, 't.*

Doch, 1) bijw. b. v. 350 *toch*.
2) voegw. b. v. 1396, *nochtans*.

Doe(n), 1) bijw. 7, 21, 80, 82, enz. *toen, op dat oogenblik.*
2) voegw. 41, 68, 89, 92, enz. *toen, op het oogenblik, dat.*

Doen, st. onreg. ww. 1) hulpww. b. v. 145, 162, 356, in verbind. met een ww.: *laten, doen ...*
2) tr. 159, riddere doen: *tot ridder slaan;* 494, die tafle van daer doen: *wegnemen.* Zie verder op Dere, Herberge, Lachter e. a. znw., die in verbinding met doen de handeling van het ww. te kennen geven; 1127, wine hadden wat doen van desen: *niets te maken hebben met;* 2585, 3072, 3264, 3372, te doene hebben, met den 2den nv. v. d. zaak: *behoefte hebben aan, noodig hebben.* Zie Mnl. Wdb. II. 247[10] (Het gerund. te doene).

Doen, znw. o. 929, te sinen doene hebben, *tot zijn beschikking;* 2474, van minen done: *wijze van doen, optreden* (vgl. ons: *voor mijn doen*); 2845, hem te beradene van desen done: *aan gelegenheden;* 3220 al haer doen: *toestand.*

Doer zie Dore.

Doet, Doetwonde, Doetwont zie: Doot, Dootwonde, Dootwont.

Dogen, 1) zw. ww. tr. 619, 721 *lijden, verduren.*
2) onr. ww. intr. praet. praes. 3350, *baten.* Zie Mnl. Wdb. II. 258 vg.

Doget, znw. vr. 672, 695, *deugzaamheid;* 1771, *al wat goed en voortreffelijk is;* 3896, dat hem geviel dese doget: *genade, gunst.*

Dole, znw. m. 3806, in dole sijn: *in geestverbijstering verkeeren.*

Donken, zie Dunken.

Doot, Doet, bnw. b. v. 67, 71, *dood.*

Doot, Doet, znw. vr. en m. 754, 1640, toter doet: *ten doode toe, doodelijk;* 2541, hem ter doet waerd maken: *zich voorbereiden om te sterven;* 2928 te doet slaen: *doodslaan.*

Dootwonde, Doetwonde, znw. vr. 1036, *doodelijke wonde.*

Dootwont, Doetwont, bnw. 1014 *doodelijk gewond.* Zie Gloss. Ferguut.

Dore, Dor, Doer, Dure, 1) voorz. 150, 1129, 2120, 2257, 2270, *om, ter wille van;* 540, *door .. heen.*
2) bijw. 1820, *door .. heen.*

Dorebreken, st. ww. tr. 2999 [die scaren] dorebreken: *verbreken, vaneen doen wijken.* Vgl. Dereriden.

Dorehouwen, Dorhouwen, st. ww. tr. 15, ende op blau sindael dorhouwen: *bewerkt of opgelegd.*

Doreliden, st. ww. intr. 906, *passeeren.*

Dereriden, Dorriden, st. ww. intr. 1963. 2088 *al rijdende verbreken* (sc. die scaren).

Dorhouwen, zie: Dorehouwen.

Dorper(e), znw. m. 1636, 2216, dorper (ende corliaen): *laagstaand persoon* (in *stand* doch vooral in *beschaving*).

Dorperheit, znw. vr. 747, 2296, *laagheid, onedel gedrag* of *onedele gedachten.*

Dorren, st. onr. ww. praet. praes. 550, 990, 2430, *durven.*

Dorriden, zie Doreriden.

Dorven, st. onr. ww. praet. praes. 999, *behoeven*, ook *mogen.*

Dragen, st. ww. tr. 689 (vrucht dragen), 680 blome dragen: *vruchten dragen*, *bloeien.* 708, zonder uitgedrukt object; 1979 vlg. uten gereide dragen: *uit het zadel steken* of *lichten.*

Drake, znw. m. 928, 2676, *draak.*

Draven, zw. ww. intr. 91, dravende part, *renpaard* (door een *ijlbode* bereden).

Driven, st. ww. tr. 3599 bliscap —: *bedrijven, toonen.*

Droemen, zie Dromen.

Droeve, Drove, bnw. 65, 1242, *droef.*

Droeven, Droven, zw. ww. intr. 3308 *droevig zijn.*

Dromen, Droemen, zw. ww. intr. 975, 976, met den 3den n.v. v. d. pers. mi droemt: *droomen van.*

Drossate, znw. m. 3519, 3521, 3529, *drost*, hier bepaald. *rechterlijk ambtenaar* (die *tol* komt eischen). Mnl. Wdb. II. 440.

Drove, Droven, zie Droeve, Droeven.

Du, pers. vnw. 2e pers. enkv. 253 (*verachtelijk*), 3571 (*gemeenzaam*): *jij, je.*

Duchten, zw. ww. tr. 1157, 1315, *vreezen.*

Dulde, bnw. 749, *onaanzienlijk, gering.* Zie Mnl. Wdb. II, 457 vlg. en vgl. met name de aldaar opgegeven tijdschriftartikelen. J. leest het woord als dulle. Ons HS. echter bevestigt de veronderstelling in het Woordenboek uitgesproken, dat dulde, meermalen door afschrijvers met dul verward, nog wel op andere dan de aldaar genoemde plaatsen zal worden teruggevonden.

Dunken, Donken, zw. onr. ww. intr. *a*) onpers. 994, 1077, 1361, 1397, 1480, *dunken, toeschijnen; b*) pers. 1282, hi dochs hen werd: *hij scheen het hun waardig.*

Dure, zie Dore.

Duren, zw. ww. intr. 1735, *standhouden, volhouden.* Zie ook Geduren.

Dwaen, st. onr. ww. tr. 42, 481, *wasschen.*

Dwingen, st. ww. tr. 383, *bedwingen, onderwerpen.*

E.

Echt, bijw. 648, 1602, 3667, 3823, *opnieuw, voor de tweede maal.* In vs 1602 bepaald. (*nog eens*) *vroeger.*

Edel, bnw. 99, 279, 381, 386, 1023, enz. vóór coninc, vrouwe enz. gevoegd. Vgl. ook Vri.

Een, 1) onbep. lidw. Zie m. n. 565 vg: met enen rise, *met takken* en 817: oft ware een vilt: *gelijk vilt*, als voorbeeld van de

vele gevallen, waarin het Middelnederlandsch in het gebruik van het lidw. een bij stofnamen van het huidige taalgebruik afwijkt (zie Mnl. Wdb. II. 532[3] vg.); verzwakt tot en in: 633, niet en twint en 1712, en pennewaerd; na selc in: 1581, si soude hem selc een spel doen leren (zie Mnl. Wdb. II. 531).

2) onbep. vnw. 420 Een, swerd met ere mouwen wit: *iemand, een persoon, (met een) zwart(e wapenrusting en) met een witte mouw;* verzwakt in 3605, was sijs so bliden (waar J. het HS. m. i. ten onrechte in blide heeft veranderd). Zie: Mnl. Wdb. II. 535 vg.

3) telw. 171, 419, 471, 744, een die, dat, met den overtr. trap en 1032, 2195 die [b. v, scoenste] een: *één der...* Zie: Mnl. Wdb. II. 526. In vs. 917 vg. waar het HS. luidt: Daer sijnre hondert doet in bleven, Jegen enen dire ontgingen, verbetert J., naar het mij voorkomt ten onrechte, een .. ontginc (: dinc), want uit den samenhang blijkt, dat enen hier *pluralis* is met de beteekenis van een *distributief*: *tegenover iedere honderd .. even zoovele malen één*, lat. *centeni .. singuli*. Zie verder: Al in een, Altenengader e. d. en m. n. Mnl. Wdb. II. 529 *k*.

4) voorz. zie En (2).

Eer, 1). voorz. 666, 2545, 2755, eer iet lanc: *eerlang, weldra*; 956, eer drie dage: *vóór dat er drie dagen verloopen zijn.*

2) bijw. 3820, eer .. eer: *liever .. dan.*

3) voegw. 1448, eer dat: *alvorens.*

Eerde zie Erde.

Eerst, Irst bijw. 1394, 1471, 2846, tirst dat: *zoodra*; 1572, tirsten *allereerst*; 1635, tirst: *het eerst.*

Eerste, Irste, telw. 1373, *eerste.*

Eerstwerven, Irstwaerf, bijw. 3375, *voor de eerste maal.*

Eet, znw. m. 1111, sinen — voldoen: *zijn gelofte nakomen*; 1874, bi eede sweren: *onder eede bezweren.*

Eikijn, Eyken, bnw. 1950, *van eikenhout.*

El, bijw. 114, 1186, 1795, (niemen el), 2103 (el negenen): *anders*. Zie ook Els en Mnl. Wdb. II. 608 (El, vnw.).

Elfste, Ellefste, telw. 698, *elfde.*

Elc, vnw. *a*) bijvoeg. 1920, *elk*; *b*) zelfst. 2991, elc sta anderen bi: *iedereen.*

Ellefste, zie Elfste.

Ellendich, Ellendech, bnw. 567, 1040, *rampzalig.*

Elre, bijw. 75, *elders.*

Els, bijw. 329, Sine doet u els dan goet: *niet anders dan, niets dan.* Zie Mnl. Wdb. II. 620.

Ember zie Emmer.

Emmer, Ember. bijw. 1922, *steeds, altijd*; 653, 1854, 1891, 2306, 2453, 2525, *bepaald, in elk geval.* Zie Mnl. Wdb. II. 627. (Emmer, 3).

En, 1) voegw. 1835, *indien*; 1395, 1401, 1466, *indien niet*. In vs. 1689, heeft J. onnoodig de lezing en van het HS. in ende veranderd. Zie Mnl. Wdb. III. 643 d. (Ende 9).
2) voorz. 802, en trowen; *in waarheid, waarlijk*; 436, 1749, 1780 enwech: *weg*. Zie Mnl. Wdb. III. 632. (En 4).
3) bijw. En .. ne b. v. 6, 114, 152 enz: *niet*. Zie Mnl. Wdb. III. 633.
4) onbep. lidw. zie: Een.

Ende, Inde, znw. o. en m. 146, tenden rade (*ten einde raad*) en 2364, tenden dwout: *aan het einde van* —; 754, int inde: *ten slotte*; 1167, 1839, sinen inde kiesen (Zie: Kiesen): *dood*; 3172, inde nemen: *eindigen, ophouden*; 3354, ten inde van sinen rike: *naar de grenzen, den versten uithoek*.

Ende, voegw. b.v. 10, 15, 23, 36, 41 enz.: *en*. Zie ook: Beide, Mnl. Wdb. III. 636 vg. en Gloss. Ferguut.

Enichsins, Enechsins, bijw. 431, 613, *eenigermate, op de een of andere wijze*.

Erde, Eerde, Aerde, znw. vr. 222, 789, 815, 1954, *grond, bodem*; 1286, 3056, ter eerden doen: *begraven, ter aarde bestellen*; 2560, hi nam eerde ..: *aarde* (als *stof*.)

Ere, znw. vr. 1932, enen —.doen: *eer bewijzen*; 2267, enes — dragen: *eer ophouden* misschien — waar het van Keye wordt gezegd — hier in den letterl. zin van: het eereteeken, den *standaard* dragen, welke functie K. inderdaad in den Merlijn, naast die van „drossate" bekleedt.

Eren, zw. ww. intr. 213, *ploegen*.

Erenberch = éremberghe, armberge, znw. vr. 192, *het kleedingstuk dat den arm bedekt, de mouw*, sc. van het (jonk)vrouwenkleed, die, als talisman gedragen, menigen ridder tot grootsche, eervolle daden bezielde. Zie Boekenoogen, *Tijdschr*. 11, 1 vgg.

Erre, bnw. 878, 3879, *toornig, boos, driftig*.

Erren — Hem — zw. ww. wederk. 3109, *zich boos maken, boos worden*

F.

Faelge, znw. vr. 4016 sonder —: *zonder misleiding, voorzeker*.

Faelgen, Falgen, zw. ww. intr. 3255, 3497, 3810, *mankeeren, te kort schieten*.

Feeste, znw. vr. 1245, 2206, 2230, 2243, *feestviering, feestvreugde*.

Fel. bnw. 186, 242, 260, 294, 379, 616, 755, *boosaardig*; 546 799, 924, 1077: tfelle wout sonder genade: *'t woeste en gevaarlijke woud*.

Felheit, znw. vr. 1477, enen — doen: *hoonen*.

Fier, bnw. 674, 1985, *dapper*.

Fifte (voor Vifte) zie Vijfte.

Fijn bnw. 99, edel coninc —: louter ter versterking van edel; 468 van fijnre siden, 2509 van goude fijn: *schoon*, *fijn*.

Fijn, znw. m. 2450, enen sinen fijn doen: *einde* dus: *dooden*.

Foreest, znw. o. 535, 2420, 2447, 2451, *bosch(rijke streek)*, *woud*, *wildernis*. Zie Gloss. Ferguut.

G.

Gader(e), bijw. meestal in verbind. met te soms ook met al(te), alle (zie aldaar); 1608, te gader comen, 1695, 2670, — riden: *op elkaar inrijden*.Zie: Mnl. Wdb. II. 865 vg.

Gare zie Gere.

Garsoen, Gers(s)oen, znw. m. 113, *stalknecht*; 1238, 1336, *schildknaap*, *knecht*.

Gebare, znw. vr. 2736. 3442, 3526, in dire (dier) gebaren (alse) oft: *doende als*, *op die wijze*, *alsof*.

Gebaren, zw. ww. intr. 3569, *geraas maken*, *te keer gaan*.

Gebet, znw. o. 1061, haer gebeden doen: *bidden*.

Gebeteren, zw. ww. tr. 1085 met den 2den nv. *geheel herstellen*. Zie ook Beteren. Vgl. voor dit ge - met perf. beteek. de ww. Gebidden, Gegripen, Gemissen, Gespreken, Getellen e. d.

Gebieden, Gebiden. st. ww. tr. 3291, *aanbieden*.

Gebot, znw. o. 291, enen een — bieden: *aanbieding doen;* 656, 1024, *voorschrift*, *bevel*.

Gebreken, st. ww. intr. 1394, 2649, met een zaak als onderw.: *ontbreken*.

Gebroedere, Gebrodere, znw. m. mv. 2449, *gebroeders*.

Gedane, znw. vr. 2473, *gedaante* m.n. *gelaat*.

Gedenken, Gedinken, zw. onr. ww. 1) onpers. 1019, 3227, *in de gedachte komen (en) in de herinnering blijven*.
2) intr. 2876, *gedachtig zijn*, *in zijn geheugen bewaren*.

Gedichte, bijw. 3911, *hevig*, *zonder ophouden*. Vgl. Bedichte.

Gedienstich, Gedienstech. bnw. 527, *behulpzaam*, *hulpvaardig*.

Gedinken zie Gedenken.

Gedogen, zw. ww. tr. 131, *lijden*.

Gedreich, znw. o. 258, 2893, *bedreigingen*.

Geduren, zw. ww. intr. 1675, *bestand zijn tegen;* 1801, *voortduren;* 3267, *stand houden*. Zie ook Duren.

Geessele zie Gesele.

Gefinen, st. ww. intr. 2101, *ophouden*.

Gegripen, st. ww. tr. 3563, *vastgrijpen*.

Gehengen, Gehingen, zw. ww. tr. 3262, 3746, *toestaan*, *gedoogen*.

Geclach, znw. o. 862, 2977, — maken: *misbaar maken*, *jammeren*.

Gecrigen, st. ww. tr. 3863, *verkrijgen*.

Gelaten, st. ww. 1) tr 2219, sine seden gelaten: *zijn inborst beheerschen*, *verloochenen*.
2) wederk. Hem gelaten, 1234, *zich gedragen*, *zich uiten*.

Gelden, st. ww. tr. 189 *betalen*; 2232, 3408, enen — : *vergelden, beloonen.*

Gelede, Geleden zie Geleide, Geleiden.

Geleide, Gelede, znw. o. 1440, in enes geleide sijn: *zich onder iemands bescherming stellen;* 2651, Gode nam hi in sijn geleide: *hij beval zich in Gods hoede aan.*

Geleiden, Geleden, zw. ww. tr. 3316, enen doen — : *doen uitgeleiden.*

Gelesen, deelw. bnw. 3715, sijn voerhoeft was hem gelesen: *gerimpeld.* Zie: Mnl. Wdb. II. 1226.

Gelijc, 1) bnw. 2499, gelijc ere beesten: *evenals.*
2) onb. vnw. 3049, onser gelijc *voor ieder onzer.*
3) znw. zie Gelike.

Gelijcheit, znw. vr. 1476, enen ene gelijchede doen van... *den schijn aannemen tegenover iemand alsof, zich tegenover iemand betoonen...*

Gelike, Gelijc, 1) znw. m. 6, 2301, (met den 2den nv.), *wederga, evenknie.*
2) znw. vr. o. 30, dire gelike: *op dezelfde wijze;* 2117, die gelike. Zie Mnl. Wdb. II. 1253 Aanm.

Gelof, znw. o. 2987, Dat ic breke des conincs gelof: *de belofte, die de koning ten behoeve van mij deed,* dus: *dat ik maak dat de koning zijn belofte breekt.*

Geloven, zw. ww. 1) intr. 354 met den 2den n.v. Nu geloves mi, *vertrouw op mij, waarlijk.*
2) tr. 408, 1022, 1455, 2884, 2906, 3460, *verzekeren, beloven.*

Gelu, bnw. 3719, *geel.* Zie V. Helten § 41 en 257.

Geluut, znw. o. 124, 3123, 3553, 3560, *geraas, rumoer.*

Gemac, znw. o. 1846, 2058, 2946, enen (wel) te gemake doen: *van het noodige voorzien;* 2608, met gemake: *in der minne.* (Vgl. 822 met gode en 3501, met minne).

Gematen, zw. ww. tr. 3678, enen gematen: *matigen, een toontje lager doen zingen.*

Gemeenlike, Gemeinlike, bijw. 868, *te zamen.*

Gemene, bijw. 482, 600, *tevens;* 1833, 2037, al(le) gemene: *allen, alles te zamen.*

Gemissen, zw. ww. tr. 1251, *missen.*

Gemoet, znw. o. en m. 1200, *tegenwoordigheid;* 1343, 1990, in enes gemoet comen: *iemand in den weg komen.*

Gemoeten, zw. w. tr. 117, 320, 450, *ontmoeten.*

Genade, znw. vr. 385, te genade comen: *genade afsmeeken;* 406, in enes genade comen: *zich aan iemands genade overgeven;* 546, 558, (tfelle) woud sonder genade: *waarvan de bewoners geen barmhartigheid kennen;* 941, 1095, genade hebben met den 2den nv. v. d. pers.: *vergiffenis schenken, mededoogen hebben;* 1322, dor(u) grote genade: *in naam van uwe groote welwillendheid, gunst* (vgl. dor oetmode); 1513, op (mine) genade: *in de hoop op genade.*

Genesen, st. ww. intr. 2529 (vore enen), 3259 (van den doet): *er het leven afbrengen;* 2638, *herstellen.*

Genieten, Geniten, st. ww. tr. 1173, der aventure geniten: *zijn lot afwachten* (lett. *ondergaan, smaken*). Zie Mnl. Wdb. II. 1423 vg.

Georloven, zw. ww. tr. 1450, met den 2den nv. v. d. zaak: *veroorloven, toestaan.*

Gepens, znw. o. 612, 1541 (— van minnen): *liefdesoverpeinzingen;* 771, sijn gepens vergeten: *uit zijn droomerijen ontwaken.*

Geraden, st. ww. tr. 1423, *raad geven.*

Geraken, zw. ww. intr. 1782, geracct comen: (*gelukkig*) *belanden.*

Gere, Gare, znw. m. 1841 *verlangen, begeerte.*

Gerecht, bnw. 683, gerechte minne: *algeheel, volkomen;* 1485, gerechte trouwe: *rechtmatig.*

Gereet, Gerede, 1) bnw. 2361, mijn herberge es u gereet: *tot* (*uwe*) *beschikking;* 3929 vg. doe hi vant ... den riddere ... met enen swerde te slane gereet: *geneigd, bereid, op het punt van.*

2) bijw. 113, 125, 306, 327, 493, 507, 2234, *aanstonds, terstond;* 486, wel ende gereet: *goed en vlug.*

Gereide, znw. o. 1906, 1980, 2650, 3841, *zadel.* Zie Mnl. Wdb. II. 1520 vg.

Gereiden (Hem —) zw. ww. wederk. 79, 84, 2061, *zich gereed* d. i. *reisvaardig maken.*

Gerec, znw. o. 651, tgereke, d. i. te gereke: *in goeden toestand.* Zie Mnl. Wdb. II. 1529.

Gerne, bijw. 151, 158, 183, 189 enz., *met genoegen.*

Gers(s)oen zie Garsoen.

Gescien, zw. ww. intr. 205, 1050, 1087, *gebeuren.*

Gescut(te), znw. o. 1394, *werptuig* (*al wat geworpen* of *geschoten wordt*).

Geseggen, zw. ww. tr. 2431, *ten einde toe vertellen.*

Gesele, Geessele, znw. vr. 127, 599, *geesel.*

Geselle, znw. m. 922, gesellen (van der tafelronden): *leden en wapenbroeders;* 1458, *reisgenoot;* 3258, *krijgsmakker.*

Gesien, st. onr. ww. tr. 3274, *bemerken.*

Gespreken, st. ww. intr. 3294, *spreken.*

Gesterken, zw. ww. tr. 178, God gesterke u in die ere: *doen volharden bij, versterken in.*

Getal, znw. o. 2079, bi getale: *ten getale van..*

Getellen, zw. ww. tr. 1372, *opsommen.*

Getrouwet, Getrout, deelw. bnw. 2179 getroude(n) man: *wettig* en 3484, getrout kind: *geëcht.*

Geval, znw. o. 552, 646 (sijn — proven), 996, 3863, 3999, *wat iemand te beurt valt,* hier bepaald. *geluk.* Vgl. m.n. 734, 2377, goet geval. Zie ook Ongeval.

Gevallen, st. ww. intr. 895, 1915 met eene zaak als onderw. en den 3den v. d. pers. *overkomen;* 1513 gevile dat, 2898 gevallet dat: *voor het geval, gesteld dat;* 2723, *geschieden;* 3896, *te beurt vallen;* 4019 ten besten gevallen: *goed afloopen, tot een goed* (*best*) *einde komen.*

Gevancnisse, Gevancnesse, znw. vr. en o. 2496, *gevangenschap.*

Gevoech, znw. o. 45, 1951, 3082, *dat wat iemand voegt, aanstaat, behaagt;* 2771, int gevoech: *naar behooren;* 2778, sijn gevoech nemen: *wat men noodig heeft.*

Gewaet, znw. o. 1222, 2776, *kleed.*

Gewagen, st ww. intr. 217, met den 2den nv. *ergens van reppen;* 446, *vermelden, melding maken van.*

Geware, bnw. 92, 2706 geware werden, met den 2den nv. v. pers. of den 4den nv. zaak: *opmerken, bemerken.*

Gewelt, Gewilt, znw. vr. m. en o. 531, met groter gewilt: *zeer haastig,* 661, 1592, 1623, 2749, met —: *haastig;* 2699, sloegene doet met —: *met kracht.*

Gewerden, st. ww. intr. 3523, laten —: *laten begaan, vrijheid laten in het nemen van maatregelen.*

Gewerc, Gewerke, znw. o. 1268, des duvels gewerke: *daad, waarbij de duivel in het spel is, duivelswerk.*

Gewesen, st. ww. intr. 1393, 2989, met den 2den nv: *het uithouden, verduren.*

Gewilt zie Gewelt.

Gewinnen, st. ww. tr. 745, 1860, den prijs —: *verkrijgen, behalen*

Gewone, bnw. 3611, gewone sijn met den 2den nv.: *plegen.*

Gewout, znw. vr. (en o.) 867, *macht, kracht.*

Gichte zie Gifte.

Gifte, Gichte, znw. vr. 673, 1551, 1554, 3333, *geschenk.*

Gigant, Gygant, znw. m. 598, 926, *reus.* Zie ook Rese.

Ginder, bijw. 481, 1760, *daar(ginds).*

God, znw. m. 108, enen Gode bevelen: zie Bevelen; 260, 281, 623, 1051, bi Gode: *in —, bij den naam van God,* vgl. 290, 317, 657, 1025, 1365, also helpe —, als elp(e) —, alse hulpe mi God: *zoo waarlijk helpe mij God;* 326, 492, 537, 2360, God(e)weet: *voorwaar,* vaak zonder eenige beteek., louter terwille van maat of rijm; 969, 1711, 2892, Godsat (d.i. Godshat, *Gods haat*) hebben: *vervloekt zijn;* 2574, achten op Gode: zie Achten; 2651 Gode in sijn geleide nemen: zie Geleide; in vs. 822 vg. staat in de uitdr. met Gode leven, gode voor goede: *met vrede leven, het er bij laten.*

Godertiren zie Goedertiere.

Godsat zie God.

Goedertiere, Godertiren, bnw. 1488, *zachtaardig, handelbaar.*

Goeden. zw. ww. tr. 3190, enen —: *begiftigen.*

Goem zie Gome.

Goet, znw. o. 822, met gode d. i. goede: *goedschiks, met vrede.*

Gome, Goem, znw. m. 1631, cranken — nemen met den 2den nv.: *weinig acht slaan op;* 2315, 2536, goem nemen: *waarnemen, opletten.* Zie Mnl. Wdb. III 2055 vg.

Gomen, zw. ww. tr. 953, met den 2den nv.: *zorg dragen voor.*

Gorden. zw. ww. tr. 173, een swaerd —: *aangorden.*

Goudijn, Guldijn 25, *van goud, gouden.*

Gracht, znw. vr. of o. 2805, *(slot)gracht.*

Gram, bnw. 1869, 2861, 2940, tornech ende —: *vergramd, boos.*

Grau, bnw. 1776, *grijs bont;* 2642, 3384, *grijs.*

Graven, st. ww. tr. 1266, 1281, 2552, 3057, *begraven.*

Grijs, bnw. 1784, 2092, 3395, *grauw, grijs.*

Groene, Grone, bnw. 720, 730, *groen.*

Groet zie Groot.

Groeten, Groten, zw. ww. tr. 3425, met sinen clauwen —: iron: *toetakelen.* Vgl. in dezen zin Begaden, Bereit e. d.

Groetheit, zie Grootheit.

Grone zie Groene.

Groot, Groet, bnw. 1269, ionc ende out, groet ende starke: *alles,* waar men groet ende smal (gelijk in vs. 2175) zou wachten; 1495, clein ofte groet: *in eenig opzicht*; 2746, met groten gare: *haastig* (zie ook Gere); 2993, 3553, 3560, groet geluut: *luid rumoer*; 3926 clein no groet: *in geen enkel opzicht.*

Grootheit, Groetheit, znw. vr. 1148, *grootte* d.w.z. *afmeting* of met name *groote afmeting.* In het eerste geval kan men met J. in vs. 1148 vg. Fellon was starc van sire groethede Noit hadde man so starke lede interpungeeren starc: — in het tweede geval echter stel ik voor het leesteeken achter groethede te plaatsen doch dan ook het znw. naen, waarmede Fellon herhaaldelijk wordt aangeduid, niet door dwerg, doch door reus te vertalen.

Groten zie Groeten.

Guldijn zie Goudijn.

H.

Haer, znw. o. 805, 1716, 1871, niet een haer: *(zelfs) geen haar* dus: *niets.* Vgl. Blase, Caf, Twint.

Haestich, Haestech, bnw. 103, 1709, *gehaast.*

Haesticheit, Haestecheit, znw. vr. 53, *spoed.*

Halsberch, znw. m. 818, 875, 1610, 1740, 2681, *harnas.* Zie: Mnl. Wdb. III, 55.

Halscnocke, Halsknoc, znw. m. 2495, *halswervel.*

Halve znw. vr. 300, 345, van.. halven: *van de zijde van, van wege.*

Han[t]sce, Hanscoe, zie: Hantscoe.

Hant, znw. vr. 110, altehant: *aanstonds*; 153, 255, 1031, 1035, 1118, 1514, 2163, 2795, 3563 t(e) hant, thans, te hande(n): *dadelijk* (zie Mnl. Wdb. III, 105[a]); 965, 2794, in hant gaen (onpers.): *overkomen* en 1725, 3165, in hant gaen (intr.): *zich onderwerpen, — overgeven*; 1499, in enes handen gaen: *in handen vallen*; 1519, sine hand vord steken: *de handen omhoog steken (ten teeken van onderwerping).* Zie ook Alrehande en m. n. Mnl. Wdb. III, 86 vgg.

Hantscoe, Hanscoe, Han[t]sce, znw. m. 2317, den — bieden (d. i. *toewerpen*): *uitdagen tot den tweekamp*; 2321, den — nemen: *de uitdaging aannemen.*

Harde, Herde, bijw. 81, 151, 241, 380, 642, 777, 1697, 1824, 1900, enz.: *zeer.*

Harden, Herden, zw. ww. tr. 2721, den strijt —: *volhouden.*

Hare, bijw. 1031, com —: *hierheen, herwaarts.* Zie Mnl. Wdb. III. 152.

Have, znw. vr. 2442, 3289, (*roerend*) *goed, bezit*; 3382, gout oft have.

Hedeneer, bijw. 2294, (*reeds*) *eerder vandaag, zooeven* (*reeds*).

Heerscap, Herscap, znw. o. 3982, *heerschappij.*

Heeten, Heten, st. en zw. ww. 1) tr. 119, 307, 833, 1016, 3633, *bevelen*; 330, 672, *opdragen*; 461, willecome heten: *zeggen*; 2308, *noemen.* 2) intr. 2299, *den naam dragen van . .*

Heide, znw. vr. 1987, (*vlakke*) *veld.*

Heidinesse, Heidenesse, znw. vr. en o. 743, *heidendom, de heidenwereld.*

Heilecht zie: Helft.

Heimelike, Hemelijc, bijw. 2007, *in stilte, in het geheim.*

Helen, st. ww. tr. 2606, *verbergen, verzwijgen.*

Helft, Heilecht, znw. vr. 3547, *helft.* Zie. Mnl. Wdb. III. 298.

Hemelijc zie Heimelike.

Hemelrike, znw. o. 776, onse here van —: *God*; 869, alle heiligen van —: *alle* (*hemelsche*) *heiligen.*

Henen, bijw. 203, — voeren, 531, — riden: *weg, van hier.*

Her zie Here.

Herberge, znw. vr. 188, 452, 512, — bieden, doen: *logis, onderdak* ; 1922, — nemen: *zijn intrek nemen.*

Herde en Herden, zie Harde en Harden.

Here, Her, znw. m. 118, 177, 192, *Heer* (*van adellijke personen*); 2252, Here, Her coninc zie Gloss. Ferg.; 763, bi den Here, 772, lieve here, 1136, bi onsen here: *God.* Vgl. 776, bi Gode, onsen here.

Hergorden, zw. ww. tr. 2647, sijn ors —: *den buikriem van het paard opnieuw aantrekken.*

Hercomen, st. ww. intr. 2974, *bekomen, zich herstellen.*

Hermerijn, znw o. 14, *hermelijnbont.*

Herscap zie Heerscap.

Herte, znw. o. en vr. 248, 707, 736, 746, 1067, 1361, *hart*; ter omschrijving v. d. pers. in 1244, sijn herte en verblijdde niet: *hij* enz. vgl. Lit en Lijf; 2211, *goede inborst*; 2425, een ba[e]rd toter herten lanc: *de plaats van het hart, de hartstreek*; 2555, therte begint mi begeven: *de hartslag, het leven.*

Het, pers. vnw. o. 1357, 2128, als aankondiger van het logisch onderwerp. Zie Mnl. Wdb. III, 408, m. n. de aldaar genoemde tijdschriftartikelen.

Heten zie Heeten.

Hi, pers. vnw. 3e sing. m. 3710, in de uitdr. hem derder: *hij benevens twee anderen, met hun drieën.*

Hier(en)binnen, bijw. 170, 1289, 3588, *inmiddels*.

Hoeden, zw. ww. tr. 228, lambere —: *bewaken, hoeden*; 2816, *verhoeden*.

Hoefslach, Hoveslach, znw. m. 225, *spoor van paardehoeven*.

Hoeft zie Hovet.

Hoep zie Hoop.

Hoet zie Hovet.

Hof, znw. m. en o. 3, 2119, — houden: *hofdag* of *feest*; 1754, 1762, *kloosterhof*; 2482, achter hove: *de grond bij het kasteel behoorende*. Zie Mnl. Wdb. III, 489.

Hoop, Hoep, znw. m. 1952, slaen onder —: *zich midden in den drom, de menigte, storten*.

Horn, Horen, znw. m. 1117, 1144, 2517, 2656, *hoorn* (*blaasinstrument*). Vgl. Blasen.

Houde, znw, vr. 3290, *genegenheid*. Zie Mnl. Wdb. III, 615 (Houde, 3).

Houde, bijw. 1937, also —: *zeer spoedig, aanstonds*. Zie Mnl. Wdb. III, 621.

Houden, st. ww. — 1) tr. 3, 2119, hof —: *houden*; 1330 (sijn lant) — van enen: *in leen hebben*; 1484, trouwe —: *zijn woord gestand doen*; 1493, sijn lant in paise —: *behouden, in een toestand laten*; 3971, — over: *beschouwen als*.

2) wederk. Hem houden, 2261, — ane: *zich vasthouden aan, verlaten op*; 3002, hen te gader houden: *zich te zamen verdedigen*.

3) intr. 773, 1541, 1593, 2698, 2923, 3243, 3670, houden (vore enen): *halt, stand houden*; *stilstaan, zich bevinden*.

Hout, znw. o. 2591, droge—rapen: *hout sprokkelen*.

Hout, bnw. 190, 902, enen—sijn: *genegen*. Zie Mnl. Wdb. III, 650 vg.

Houtijn, bnw. 1907, *van hout*.

Hovesc(h), bnw. 182, *heusch. wellevend*. Zie Mnl. Wdb. III, 683 vg.

Hovescheit, znw. vr. 303, 434, 573, 697, 1294, *beleefde manieren* (*en taal*).

Hoveschelike, bijw. 1524, *op beleefde wijze*.

Hoveslach zie Hoefslach.

Hovet, Hoeft, Hoet, znw. o. 802, 2745, hoofd; 3665, bloetshoets.

I.

Ie, bijw. 745, *ooit*; 1647, ilanc (d.i. ielanc) so mee: *hoe langer hoe meer*. Zie Mnl. Wdb. III, 791 vg.

Iegeren, Igeren bijw. 2660, 2792, *ergens*, Vgl. Iewaer en zie Mnl. Wdb. III, 795.

Ieman, onbep. vnw. 631, 1311, 3947, enz., *iemand*. Zie Mnl. Wdb. III, 797 vg.

Iet, onbep. vnw. en bijw. 191, 355, 801, 1139, 1664, 1986, 2151, *eenigszins. eenigermate*. Zie Mnl. Wdb. III, 799.

Iewaer, Iweren, bijw. 1431, *ergens*. Zie Mnl. Wdb. III, 803 vg.

Igeren zie Iegeren.

Ilanc zie **Ie.**

Inde zie **Ende.**

Inbringen, Innebringen, zw. onr. ww. tr. 433, *veroorzaken, berokkenen*; 1635, *binnenbrengen.*

Inlaten, st. ww. tr. 3581, *binnenlaten.*

Innebringen zie **Inbringen.**

Invaren, st. ww. intr. 2026, (*er op*) *inrijden* (n.l. *in de vijandelijke scharen*), *zich in het gevecht mengen.*

Inwaert, Inwaerd, bijw. 661, — varen, hetzelfde als Invaren.

Irst en **Irstwaerf** zie **Eerst** en **Eerstwerf.**

Iweren zie **Iewaer.**

J.

Ja, bijw. 738 ja hi, 802 en 938 ja ic, 988 ja si: *ja* (*dat zal hij, ik, zij*) *zeker.* Vgl. Neen.

Jaer, znw. o. 680, over jaer: *gedurende het geheele jaar, jaar op jaar.*

Jagen, st. ww. tr. 3208, *bejagen, zoeken te verwerven.*

Jamer, Jamber, znw. m. en o. 980, — ende scade: *zonde en jammer.* Zie Te Winkel, Geschiedenis v. d. Ned. Taal (uitg. Wieder) bl. 68 en Mnl. Wdb. III, 1011 vg.

Jamerlike, Jamberlike, bijw. 1415, — mesbaren: *op deerniswaardige wijze*; 3355, — gevaen: *op ellendige wijze.*

Jegen, 1) voorz. 632, 1026, 1392, *tegen*; 713, jegen spoet: *zonder resultaat, verloren moeite.* (Zie Mnl. Wdb. III, 1025 bovenaan); 782, spreken —: *tot*; 3322, — enen comen: *tegemoet.*
2) bijw. 801, wildire — striden? en 2951, hine wister wat — doen: *tegen*; 2046, enen — riden: *op iemand los- of inrijden.*

Joeste, znw. vr. 1998, 3804, *aanval, strijd, riddergevecht.* Zie Mnl. Wdb. III, 1045.

Jonc, 1) bnw. 3045, ten joncsten (*laatste*) dagen (: dragen): *op den dag des oordeels.*
2) znw. met collect. beteekenis 1269, in de uitdr. jonc ende out: *alles.*

C. K.

Caf, znw. o. 3289, niet een —: (*zelfs*) *geen korenhuls, niets.* Zie Mnl. Wdb. III, 1104.

Camp, znw. m. 2970, te campe comen: *in het strijdperk treden*; 2283, (enen) te campe eyschen: *uitdagen tot den tweekamp*; 2348, 2865, 2971, 3753, den camp nemen: *bepalen, aangaan*; 3115, hi [dese camp] sal noch volcomen: *plaats vinden*; 3116, [den camp] versten: *verdagen*; 3727, enen campe vechten: *duelleeren.*

Cant, znw. m. 3528, opten — vanden scepe: *op den zijkant, rand van het schip* (n.l. die naar den oever is gekeerd).

Canteel, znw. o. 269, *rand*. Zie Mnl. Wdb. III, 1175.

Cappe, znw. vr. 570, *mantelkap*; 1903, 1940, *monnikskap*.

Caproen, znw. m. 2092, *monnikskap*.

Carine, znw. vr. 3041, letterl. *boetedoening* verv.: *geestelijke* of *lichamelijke kwelling, onaangename toestand*. Zie Mnl. Wdb. III, 1202².

Casteel, znw. m. en o. 3535, 3573, *kasteel, vesting*. Zie Te Winkel, Het Kasteel, m.n. hoofdstuk I, II, IV en Mnl. Wdb. III, 1220.

Keer, znw. m. 252, hem keren met enen kere: *met een plotselinge wending* dus: *bruusk, driftig*; 1250, uten — werden: lett. *uit den koers* dus: *buiten zich zelf geraken*; 3723, in allen —: *in alle opzichten*. Zie Mnl. Wdb. III, 1257 vg.

Kennen, Kinnen, zw. ww. tr. 209, 398, *kennen*; 2158, *bemerken, tot de overtuiging komen*. Zie Mnl. Wdb. III, 1310.

Keitijf, Keytijf, znw. m. 402, *nietswaardige*. Zie Mnl. Wdb. III, 1278 (Keitijf bnw.)

Keren, zw. ww. 1) wederk. Hem keren, 252, *zich omwenden*.

2) tr. 1771, enen ter doget —: *leiden* of *opvoeden*.

3) intr. 576, 647, 1216, *terugkeeren*; 2262, sconincs word mogen niet keren: *veranderen*; 2707, uten wege —: *zijwaarts afslaan* (nl. *om iemand op een dwaalspoor te brengen*); 3279, tot enen —: *gaan naar*.

Kerker, Kerke, znw. m. 2756, 2976, *gevangenis*. Voor den vorm kerke, zie Mnl. Wdb. III, 1349 Aanm. en vgl. voor de verwarring in samenstellingen: Kerchodere.

Kerkerhoedere, Kerchodere, znw m. 2494, *gevangenbewaarder*.

Kerstijnheit, Kerstenheit, znw. vr. en o. 742, *Christendom, de Christenwereld*. Zie Mnl. Wdb. III, 1388 (op Kerstijn).

Kiesen, Kisen, st. ww. tr. 794, 1890, deilen ende kisen zie Delen; 1839, sinen inde kisen: (eigenl. *smaken*) *sterven*; 1183, kisen vore: *verkiezen boven*. Zie Mnl. Wdb. III, 1418 vg.

Kinnen zie Kennen.

Kisen zie Kiesen.

Claer, bnw. 14, wit ende —: *vlekkeloos wit*; 40, men sanc... scone ende —: *(glas)helder, zuiver*; 87, 3437 (van den dag): *schitterend van zonneglans, stralend van licht, helder*.

Clagen, zw. ww. tr. 2084, enen —: *beklagen*.

Clein(e), bijw. 1496, — oft groet: *op eenigerlei wijze*; 3926, — no groet: *op geenerlei wijze*.

Clerc, znw. m. 1267, *geestelijke*; 1770, — (ende geleert): *geletterd* d. i. *die lezen en schrijven kan*.

Clinken, st. en zw. ww. intr. 1702, *geluid geven*.

Cloester en Cloestrier zie Clooster en Cloosterier.

Clooster, Cloester, znw. o en m. 1750, 1862, 1916, *klooster*. Vgl. Convent en zie Mnl. Wdb. III, 1577.

Cloosterier, Cloestrier, znw. m. 1984 *kloosterbroeder, kloosterling*.

Cnape, Knape, znw. m. 56, 65, 484, 491, *schildknaap, dienaar*; in 90, 115, 117, 149, 157, m.n. *jonge man, die den leeftijd heeft bereikt om tot ridder te worden geslagen*. Zie Te Winkel, Het Ridderwezen, hoofdstuk II en vgl. het vg. Cnecht.

Cnecht, Knecht, znw. m. 560, 571, 590, 608, 1060, *schildknaap, dienaar*.

Cniegebede, Knigebede, znw. o. 1060, *knielend uitgesproken* (*zeer innig*) *gebed*.

Coelen, Colen, zw. ww. tr. 2295, *tot bedaren brengen* (vgl. ons: *zijn woede koelen*).

Coene, bnw. 687, 821, 860, *onverschrokken;* 883, coene op: *trotsch op*.

Coenheit, znw. vr. 995, *dappere daad*.

Coenlike, bijw. 1161, *dapper;* 3317, *gelijk het een dapper man betaamt*.

Coep zie Coop.

Coyfie, znw. vr. 2096, *ijzeren kapje onder den helm gedragen*. Zie Mnl. Wdb. III 1679.

[Coise] zie Couse.

Colen zie Coelen.

Colve, znw. vr. 1949, *kolf, knots*.

Colvenaer, znw. m. 1943, *knotsdrager, met een kolf gewapende*.

Coman zie Coopman.

Comen, st. onr. ww. intr. 397, te boven —: *overtreffen*; 579, comen an enen: *ontmoeten*. Voor 385, 406, te (in enes) genade comen zie Genade.

Commonie, Comoenge, znw. vr. 3456, die — vanderstat: *de burgerij, bevolking*. Zie Mnl. Wdb. III, 1738.

Connen, onr. ww. praet.-praes. 935, — ane: *afweten van, verstand hebben van*.

Conroot, Conroet, znw. o. en m. 539, 2920, 3011, *troep*. Zie Mnl. Wdb. III, 1803.

Cont, bnw. 523, — doen: *bekend maken*.

Convent, Covent, znw. o. 1759, 1868, 1912, lett. *bijeenkomst*, hier bep. *kloosterbewoners*.

Coop, Coep, znw, m. 800, goden —: *goedkoop, zonder te veel opoffering* (iron. aangezien de „coop" hier bestaat in het gemis van *arm* of *oog*); 1953, diren — copen: *duren handel doen, het zwaar ontgelden*.

Coopman, Coman, znw. m. 2455 (plur. comans): *neringdoende*. Zie Mnl. Wdb. III, 1844.

Copen, zw. onr. ww. tr. 284, die overdaet copen: *bekoopen*; 1953 diren coep — zie Coop.

Core, Cure, znw. vr. 1938, wel ter —: *naar keuze, naar behooren, ter dege*.

Corliaen, znw. m. 2216, 3893, dorper ende —: *ellendeling* (eigenl. *landlooper, vagebond*). Zie Mnl. Wdb. III, 1921.

Couse, [Coise], znw. vr. 2426, (cleder) — (no scoen): *beenbedekking* d. i. *broek of* (*en*) *kousen*. Zie Mnl. Wdb. III, 1998. De vorm coise, dien het HS. vertoont, is waarschijnlijk een verschrijving voor het zelden voorkomende *coitse*.

Covel, Covele, znw. vr. 1784, 2097, *monnikskap.*

Covelare, Covelere, znw. m. 2021, 2044, *hij die een kap draagt, monnik.* Zie Covel (e).

Covent zie Convent.

Cracht, znw. vr. 265, met crachte: *met geweld*; 686, der minnen —: *de machtige invloed der liefde.*

Craeyeren, Criëren, zw. ww. tr. 1800, den tornoy doen —: *doen uitroepen.* Vgl. Beroepen.

Craken, zw. ww. intr. 1697, *een krakend geluid geven.*

Cranc, bnw. 684, *in verzwakten, minderwaardigen toestand*; 1968, 2424, 2544, 2782, 3392, mager ende —: *krachteloos, zwak*; 1631, cranken goem nemen, met den 2den nv.: *weinig aandacht wijden aan*; 2953, cranke aventure hebben: *er slecht aan toe zijn.*

Criëren zie Craeyeren.

Crigen, st. ww. intr. 315, doe ic van hove creech, *zich begeven.* Zie Mnl. Wdb. 2097.

Crijt, znw. o. en m. 2292, 3214, enen te (in enen) crite hebben: *een tweekamp vechten met iemand;* 3683, becorten in enen —: *door het zwaard, het duel, beslechten;* 3705, enen te crite jegen comen: *in het strijdperk treden.*

Crone, znw. vr. 2233, — dragen en 2259, bi mire cronen: *kroon, als teeken van heerscherswaardigheid.*

Cure zie Core.

Curie, znw. vr. 1610, *lederen kolder.* Zie Mnl. Wdb. III, 2218.

L.

Lachen, st. ww. intr. 401, *glimlachen.*

Lachter, znw. m. 314, enen — optiën: *iets schandelijks voor de voeten werpen* (sc. *ten onrechte*), *belasteren;* 423 den — wreken, 1621 enen — doen, 2081 enen in den lachter brengen, 2275 enen — spreken: *schande;* 998 (lachter tegenover ere), 3272 — ontfaen: *oneer;* 2878, den — verweren: *schandelijke aantijgingen laster;* 3737, in den — bliven: *voorgoed geschandvlekt zijn.*

Lachterlike, bijw. 429, *op schandelijke wijze;* 1576, — verspreken: *hoonen.*

Lac, znw. m. en o. 3787, met goeden wapinen sonder —: *onberispelijk* (*zonder mankement*).

Lam, Lamb, znw. o. 228, (mv. lambere): *lam.* Zie V. Helten § 255.

Lant, znw. o. 1498, te lande keren: *huiswaarts* (*naar zijn land terug-*) *keeren*; voor sijn — ontfaen en dlant (=dat lant) rumen zie Ontfaen en Rumen.

Lanthere, Lanshere, znw. m. 3074, *heer van een land, landsheer.*

Leder, znw. o. 2681, dor — steken: *lederen kolder.* Vgl. de opmerking in het Mnl. Wdb. III, 2219 bij Curie, naar aanleiding van Lanc. III vs. 11697 (uitg. Jonckbloet).

Leen, znw. o. 2890, enen sijn — ontseggen en 3961 — houden: *leengoed.*

Leencnecht, Leenknecht, znw. m. 627, *leenman.*

Leet, 1) znw. o. 128, enen — doen: *letsel toebrengen.*

2) bnw. 607, 642, 658, mi es —: *onaangenaam zijn, spijten* (vgl. ons: *met leede* d.i. *spijtige oogen*).

Leeuwe, Leu, znw. m. 1347, *leeuw.* Vgl. Liebaert en Lioen.

Lest, bnw. superl. van Lat, 827, 1163, te(n) lest(en) en 895, int leste: *ten slotte.* Zie Mnl. Wdb. IV, 408

Lettel zie Luttel.

Letten, zw. ww. intr. 829, 1543, sonder lette(n): *zonder dralen, aanstonds*; 1133, 1413, 1559, *toeven, zich ophouden, wachten.* Vgl. Dagen, Merren en Mnl. Wdb. IV, 415 vg.

Leu zie Leeuwe.

Leveren, zw. ww. tr. 528, *overhandigen, verschaffen.*

Lichten, zw. ww. tr. 3040, enen sinc pine —: *verlichten.*

Liden, st. ww. 1) intr. 1310, 2368, 2453, *voorbijgaan*; 2935, 3108, in het deelw. leden: *afgeloopen.*

2) tr. 536, 559, 800, 1078, *doortrekken*; 780, hiermet sone lidijt heden: *daarmede komt gij er niet van af.* Zie Mnl. Wdb. IV, 495 vgg.

Liebaert, Libaert, Lyba(e)rd, Lybaert, znw. m. 3370, 3396, 3402, *leeuw* en niet *luipaard*, blijkens het elders als als synoniem gebezigde leu en lyoen. Zie V. Helten § 70 (blz. 109).

Liede, znw. m. mv. 2221, hoge —: *adel.*

Lief, bnw. znw. 3499, 3730, *geliefde persoon* (in beide gevallen zuiver subjectief), *uitverkorene, aangebedene.*

Liën, zw. ww. tr. 1611, ic lie! uitroep van den overwonnene: *ik beken* (sc. *overwonnen te zijn*), *genade!* 2193, met den 2den nv. v. d. pers.: *iemand erkennen*, hier bepaald. *als zoon*; 2291, 2316, 2319, met den 2den nv. v. d. zaak, *toegeven, bekennen.*

Liggen, st. ww. intr. 68, 1277, *liggen*; 2003, die lach ende wachte: *die aanhoudend wachtte* (vgl. ons: *liggen tobben, zeuren* enz.), *die verlangend uitzag naar ..*; 2401, *logeeren*; 2826, *belegeren.*

Lybaerd, Lybaert zie Liebaert.

Lijf, znw. o. 70, 937, 1167, 1284, 1510 (— ende lede), 2378 en 2665 (metten live ontgaen), 2391 (roven van den live), 2519 (dlijf = dat lijf nemen), 2611, *leven*; evenals lit, lede en herte, somtijds ter omschrijving v. d. pers. bv. 353, te pensene om min lijf: *om mij(n persoon).* Zie Ferg. Gloss. op leven en lijf.

Lioen, Lyoen, znw. m. 849, 871, 874, 928, *leeuw.*

Lit, znw. o. 90, 564, 1149, lede: *lichaam(sbouw)*; 605, datsi beefden met alden leden: *geheel en al, over het geheele lichaam*; ter omschrijv. v. d. pers. b.v. in 923, haer lede ontdragen: *zich redden* en 2729, sanders (= des anders) ridders lede: *de(n) andere(n) ridder.*

Loechgenen zie Logenen.

Loes zie Loos.

Lof, znw. m. en o. 10, van goeden love (*prijs*) en 1587, van meerren love: *voortreffelijk* en *voortreffelijker*; 455, met groten love: *zeer eervol*; 1363, Gode — geven: *loven*; 1755, enen — geven: *prijzen*.

Logenen, Loechgenen, zw. ww. tr. 2315, met den 2den nv. v.d. zaak: *ontkennen*.

Lonen, zw. ww. tr. 197, *beloonen*; 614 met den 2den nv. v. d. zaak, 2260 (God lone u): *vergelden*.

Loon, znw. m. 2232, *belooning*.

Loos, Loes, bnw. 688, *bedrieglijk*, *onbetrouwbaar*.

Lopen. st. ww. intr. 767 vg., 3797 in de uitdr.: laten lopen (sc. dat ors) op enen: *in galop op den vijand aanrijden*.

Luchter, bnw. 872, luchtere arm.: *linkerarm*. Zie Mnl. Wdb. IV, 864.

Lude, bijw. 198, 1803, lude ende (ofte) stille: *op alle manieren, geheel en al*. Vgl. ook Overluut.

Luttel, Lettel, bijw. 1180, *weinig*. Zie Mnl. Wdb. IV, 902 vg.

M.

Machlicht(e), bijw. 2895, *wellicht* (*het kan licht zijn, dat...*) Vgl. Mogen, *kunnen*.

Maech, znw. m. 2328, (*bloed*)*verwant*, Zie Mnl. Wdb. IV, 947 vg.

Mael, znw. (m. vr. en) o. 1509, van dies male, dat... *van het oogenblik af dat...*

Maelge, Malge, znw. vr. 3254, 3809, *malie*, *pantsering*. Zie Mnl. Wdb. IV, 974.

Maerscalc, Marscalc, znw. m. 3244, *stalmeester*. Zie Mnl. Wdb. IV. 1006.

Magedekijn, znw. vr. 310, 332, 1832 (— rene): *jonkvrouw*; 2064 (— soete): *Maria*.

Maisniede zie Meisniede.

Maken, zw. ww. 1) tr. 174, God maec u goet man: *maken tot*.
2) wederk. Hem maken: 254, hem ter doetwaerd —: *gaan sterven* (*zich begeven ten doode*); 2748, hem buten —: *de vlucht nemen* (vgl. ons: *zich uit de voeten maken*).

Malge zie Maelge.

Man, znw. m. 287. 1484, 1503, 1516, 1520, 3304, 3933, enes — werden: *leenman*, vgl. Leencnecht; 1192, man (no amijs): *echtgenoot*.

Manen, zw. ww. tr. 2144 enen — bi sire trouwen, 3034 — met diren woerden: *bezweren*. Zie Mnl. Wdb. IV, 1096.

Maniere, Manire, znw. vr. 1763, van allen maniren: *in alle opzichten*.

Manlijcheit, znw vr. 1532, *manhaftigheid*, *mannelijk optreden*.

Manlike, bijw. 775, *dapper*, *gelijk een* (*dapper*) *man betaamt*.

Maras, znw. m. 2349, velt ende — riden: lett. *drassig land*, dus *door dik en dun*. Zie Gloss. Ferg. en Mnl. Wdb. IV, 1151.

Mare, znw. vr. 1410, *tijding*. Vgl. Nie(u)mare en zie Mnl. Wdb. IV, 1162 (Mare II).

Marc, znw. m. vr. of o. 1671, al waerd (*ware het*) vifhondert marc waerd. waarschijnlijk, evenals dusent marc, om *een groote som gelds* aan te duiden. Zie Mnl. Wdb. IV, 1173 vg.

Marscalc zie Maerscalc.

Mate, znw. vr. 2154, om die — van: *omstreeks, ongeveer* en 2236 in goeder maten: *juist van maat, aangenaam*. Vgl. ook Utermate.

Mede, bijw. 8, 127, 267, 465, 608, *daarenboven, eveneens*. Zie ook Met.

Meer, Mee, 1) bijw. 312 (*niet*)*meer* of *eerder*, 1120 *nog langer*, 1855 *nooit meer;* 1560, eer ic meer come en 2824, eer si meer sceden: *voortaan* en *vervolgens;* 1647, ilanc so mee: *hoe langer hoe meer* (zie Ie); 3323, min no mee: *juist*.
2) onbep. telw. 3338, mee dan: *meer dan*. Vgl. ook Tramere en zie Mnl. Wdb. IV, 1292 (Meer IX).

Meest, bnw. 1667, *machtigst*; 2242, *hoogst* (*in stand en rang*), *aanzienlijkst*.

Meester, znw. m. 1208, *geneesheer;* 3527, meester scipman: *opperstuurman*, hier bepaald. *gezagvoerder*.

Meesteren, zw. ww. tr. 2484 *overtreffen, de loef afsteken*.

Meinen zie Menen.

Meisniede, Maisniede, znw. vr. 456, 2224, *personeel, hofhouding*. Zie Te Winkel, „De bewoners van een kasteel in de dertiende eeuw", in de Geschiedk. Opstellen, uitgeg. ter eere van Dr. H. C. Rogge, blz. 276.

Meltheit zie Miltheit.

Menechfout zie Menichvout.

Menegertire zie Menigertiere.

Menen, Meinen, zw. ww. tr 1564, 2102, *bedoelen*.

Menichvout, Menechfout. 1) bijw. 1076, *menigmaal*.
2) bnw. 240, *menig*(*vuldig*).

Menigertiere, Menegertire, bnw. 3495, *velerlei*.

Menken, Minken, zw. ww. tr. 1617, enen —: (*ver*)*wonden*. Vgl. Verminken.

Mere, bnw. 598, 885, me(e)rre: *grooter;* 2479, *meerder*.

Meren, zw. ww. tr. 2899, *vermeerderen, vergrooten*.

Merken, zw. ww. 1) tr. 1527, *bemerken;* 1538, *opmerken, ontdekken;* 1978, *zien;* 2398, enen sere —: *nauwkeurig opnemen, beschouwen*.
2) intr. 1545, na enen —: *uitzien naar*. Vgl. Spien.

Merren, zw. ww. intr. 3626, *toeven*. Zie Mnl. Wdb. IV. 1464.

Mes – zie Mis –.

Messagier, Messelgier, znw. m. 1819, *boodschapper;* Vgl. 1808, Bode.

Messe zie Misse.

Messelgier zie Messagier.

Met, 1) voorz. 136, 242, 473, 481, 773, 1417, mettien (d.i. met dien): *ter zelfder tijd, aanstonds*.
2) bijw. b.v. 496, 732, *ook, bovendien*.

Middach, znw. m. 2421, *het midden van den dag, twaalf uren*.

Milde, bnw. 2857, *zachtaardig, goed*(*hartig*), *edel*.

Mile, znw. vr. 223, *mijl gaans;* 825, ende lagen ene halve mile aldaer: *de tijdsduur van een halve mijl gaans.*

Miltheit, Meltheit, znw. vr. 690, *zachtaardigheid, goedheid.*

Min, 1) bijw. 3323, min no mee zie Meer (1).
2) onbep. telw. 3548, niet min: *niet minder.*

Minken zie Menken.

Minne, znw. vr. 69, 475, 479, 503, 505, 612, 669, 683, 685, *liefde;* 1123, 3501, met minnen: *in der minne, als goede vrienden, goedschiks* (Vgl. Storm); 1050 Clarette, minne...: *liefste.*

Minste bnw. 598, *kleinste.*

Misbare, Mesbare, znw. m. vr. en o. 156, 2412, *rouw.*

Misbaren, Mesbaren, zw. ww. intr. 1415, *weeklagen.*

Misdoen, Mesdoen, onr. st. ww. intr. 310 (ane enen —), 411, 945 (schijnb. onpers: mi es mesdaen): *slecht behandelen, mishandelen.* Vgl. Mismaken en Misvoeren.

Misfal en Misfuren zie Misval en Misvoeren.

Mislaten, Meslaten (Hem—), st. ww. wederk. 1070, 1080, *rouw drijven.*

Mismaken, Mesmaken, zw. ww. tr. 946, 2540, *mishandelen.* Vgl. Misdoen en Misvoeren.

Misse, Messe, znw. vr. 21, 39, 183, 1937, *mis, (kerk)dienst.* Zie Mnl. Wdb. IV, 1716.

Misval, Mesfal, Mesval, znw. o. 1549, 1626, *ongeluk, ramp.*

Misvallen, Mesvallen, st. ww. intr. 2486, mi misvalt: *mij overkomt een ongeluk, het loopt mij tegen.*

Misvoeren, Mesfuren, zw. ww. tr. 144, 404, 1316, *mishandelen.*

Moede, Mode, bnw. 853, hi hadde(m) mode gevochten: *hij had zich moe gevochten, hij had gestreden totdat hij geheel uitgeput was.*

Moenc zie Monic.

Moet, znw. m. 65, met droven mode: *(gemoeds)stemming, gezindheid;* 2304, hogen moet: *overmoed.*

Moete, znw. vr. 463, met goeder moeten, *op zijn gemak.* Zie Mnl. Wdb. IV, 1823[2].

Moeten, onr. ww. praet.-praes. intr. 663, 1138 (ic mote vervaren!): *mogen.*

Mogen, onr. ww. praet.-praes. intr. 101, 431, 480, 544, 568, 613, 1075, 1457 enz., *kunnen;* 355, 567, 647, *mogen.*

Mogende, deelw. bnw. 731, *bij machte.*

Monigen, Monegen, zw. ww. tr. 2551, 2560, biechten ende —: *het avondmaal toedienen.* Zie Mnl. Wdb. IV. 1889.

Monic, Moenc, znw. m. 1755, 1760, 1908, 1940 enz. *monnik.*

Mordere, znw. m. 2613, *moordenaar, booswicht.*

Moude znw. vr. 1277, *grond;* 3900, vor enen vallen optie —: *zich in het stof werpen, een voetval doen.* Zie Mnl. Wdb. IV, 1985.

Mouwe, Moywe, znw vr. 177, 335, 420, 445, (die riddere metter mouwen) enz. *mouw van een vrouwenkleed.* Zie voor het geven van de mouw als „teken": A. Schultz, „Das höfische Leben im Mittelalter" I. 190 vgg. Vgl. erenberch. De schrijfwijze moywe komt mij voor op verwarring met moye (*moet*) te berusten.

Musaert, Musaerd, znw. m. 427, *sukkel, lafaard.* Zie Mnl. Wdb. IV, 2018.

N.

Nadien, bijw. 3637, nadien dat, *in zooverre als*, *voor het geval dat.*

Naen, znw. m. 579, 587, 603, 616, 931, 952, 959, 1243, *monster*, meeren deels *dwerg*, hier echter wellicht *reus*. Zie Grootheit en Mnl. Wdb. IV, 2095.

Naer, bijw. 254, 3665, *na(der)bij*; 3449, — volgen: *op de hielen volgen.*

Naest, bijw. 1175, mi gaet —: *het gaat mij het meest ter harte.*

Naspreken, st. ww. intr. 2278, enen —: *kwaadspreken van.*

Ne (En), ontkenning bv. 114, 152, 206, enz., al dan niet in verbind. met niet gebezigd. Zie Mnl. Wdb. IV, 2231 vg.

Ne [Ene], enclit. vnw. acc. sing. b.v. 209, kindine (d. i. kinde hi ene) en 429, ic salne...: *hem.*

Neden(e), bijw. 3711, *naar beneden.*

Neder, bnw. 3152, die daer — waren: *de zwakken, die het onderspit moesten delven.*

Nederbeten, zw. ww. intr. 55, *afstijgen*, Zie Mnl. Wdb. I, 1148 vg. (Beten).

Nederwaert, Nederwaerd, bijw. 1742, *naar beneden.*

Neen, bijw. 876, neen hi niet: *neen (hij) zeker niet.* Vgl. Ja.

Negeen, onbep. vnw. zelfst. gebruikt, 821, 826, haer negeen: *geen van hen (beiden)*; 2103, el negeen: *niemand anders.* Zie Mnl Wdb. IV, 2300.

Nember zie Nemmer.

Nemberme(r)e, Nembermer zie Nemmermee.

Nemen, st. ww. tr. 70, 1284 (enen dlijf —), 1331, *berooven van, ontnemen*; 3114, enen camp op hem nemen: *zich verbinden tot*, hier bepaald *ervoor borgstaan, dat het duel zal plaats vinden* (zonder dat men zelf tot één der strijdende partijen behoort); 3639, — tenen here: *kiezen tot.*

Nemmee, bijw. 2157, *niet (nooit) meer.* Zie Mnl. Wdb. IV. 2327.

Nemmer, Nember, bijw. 972, 1201, 2565, *nimmer, niet (nooit) meer.*

Nemmermee, Nemberme(e)r(e), bijw. 204, 328, 409, 421, 999, 1135, 1416, 2623, *niet, nooit meer.* Vgl. Nemmee.

Nese, znw. m. 3717, *neus.*

Newe zie Nieuwe.

Nie, bijw. 6, 319, 536, 2148 enz. *nooit.* Eveneens in 472, 1033, waar wij thans *ooit* zouden bezigen. Zie Mnl. Wdb. IV, 2386.

Niemare zie Nieumare.

Niene, Nine, bijw. 679, 682, 844, 1085, 1359, 1433, 2057, 2382, *in geen enkel opzicht.* Zie Mnl. Wdb. IV, 2392 vg.

Niet, vnw. zelfst. gebruikt 741, al om niet: *te vergeefs.*

Nieumare, meeer gewoon Niemare, znw. vr. 50, 59, 63, 1628, 1826, 2848, 3383, *(nieuws)tijding, bericht.*

Nieuwe, Newe, bnw. 3081, *nieuw.*

Niewer, Niweren, bijw. 1254, *nergens*. Zie Mnl. Wdb. IV, 2431.

Nine zie Niene.

Niweren zie Niewer.

No voegw. 389, 1192, 1646, 2148 enz., *noch*. Zie Mnl. Wdb. IV, 2454.

Noch, 1) bijw. 765, *nogmaals*; 1110, noch alse zie Alse; 3206, tote noch zie Tote.

2) voegw. b.v. 1888, noch.. noch, te vergelijken met No.

Nochtan, bijw. 749, 858, 1027, *niettemin*.

Node, bijw. 549, 1026. 1594, *met tegenzin, ongaarne*.

Noene, None, znw. vr. en m. 820, 3265, over—, *na drie uur in den namiddag*; 3141, toter none: *tot aan den namiddag*. Zie Mnl. Wdb. 2483.

Noepen zie Nopen.

Noet zie Noot.

Noisint zie Nooit.

None zie Noene.

Nooit, bijw. 2184, waar wij *ooit* zouden bezigen; 2188 noisint d. i. nooit sint: *sinds (dat tijdstip) nooit meer*.

Noot, Noet, znw. vr. 639 ,in hadde gene — en 1915 oft hem geviele —: *verlegenheid, benarde toestand*; 1441, om gene —: *dwang*; 1729, en ees gene — (vgl. ons: *geen nood!*): *gevaar*; 1737 en 2671, ter noet: *in geval van nood, indien de noodzakelijkheid het zou eischen*; 2440 (met den 2den nv.) en 2580, noet hebben: *behoefte hebben aan*.

Nopen, Noepen, zw. ww. tr. 2087, sijn ors metten sporen —: *prikkelen, de sporen geven*.

O.

Oem zie Oom

Oetmodecheit, Oetmodelijc en Oetmoet zie Ootmoedicheit, Ootmoedelike en Ootmoet.

Of, Oft, onderschikk. voegw. 405, 577, 779, 992 enz. *indien*. Zie Mnl. Wdb. V, 23 vgg.

Ofte, nevenschikk. tegenstell. voegw. 149, 557, 1116, 1481 enz. *of*. Zie Mnl. Wdb. V, 40 vgg.

Oit zie Ooit.

Occusoen, Oçsoen, znw. vr. m. of o. 1567, *gelegenheid, aanleiding, voorwendsel*. J. meende het HS. dat luidt: en geve noch geen ocsoen, te moeten veranderen in: en gene bede noch geen ocsoen.. De lezing van het HS. komt mij echter voor, zeer wel verdedigbaar te zijn en aldus te kunnen worden vertaald: *Er is nog geen aanleidende oorzaak toe geweest* (indir. rede: „en geve..", als antwoord op de klacht van den mouwenridder. dat Keye's gedrag tegenover hem nog ongewroken bleef). Deze woorden drukken een verontschuldiging uit, waarvan het volgende: En mochte daer besciten (*baten*) niet, het nuttelooze te kennen geeft. Zie Mnl. Wdb. V, 66

Om — zie Omme —.

Omb — zie Onb —.

Ombe — zie Omme —.

Omme, Om, Ombe, 1) voorz. 1802, om . . . wille: *ter wille van;* 792, er ombe: *daardoor, wegens dit;* 1427, geven — en 3391 vg. wisselen —: *in ruil voor.* Zie Mnl. Wdb. V, 87 vgg.
2) bijw. in samenstell. met een ww. Vgl. Ommekeren, Ommesien en zie Mnl. Wdb. V, 103[3].

Ommedat, Omdat, voegw. 3927, *opdat.*

Ommehalen zie Onthalen.

Ommekeren, Ombekeren, zw. ww. tr. 2000, sijn paert —: *de teugels wenden.*

Ommesien, st. ww. intr. 245, *omkijken.*

Ommetrent, Omtrent, 1) bijw. 1660, *in de rondte* of *in den omtrek.*
2) voorz. 2421, *omstreeks.* Zie Mnl. Wdb. V. 182.

Onberaden, Omberaden, bnw. 1223, *slecht toegerust, in berooiden toestand.*

Onblide, Omblide, bnw. 787, — werdic mire lede, bezweringsformule: *ik moge beroofd* (lett. *in treurigen toestand*) *worden van*: dus: *de dood moge mij treffen.*

Ondadich, Ondedech, bnw 1704, 2462, *misdadig.* Vgl Ondaet en zie Mnl. Wdb. V, 295.

Ondaet, znw. vr. 2464, die — vellen: *aan misstanden* (*wandaden*) *een einde maken*; 2712, die — becopen: *voor zijn misdaad boeten*; 3210, enen verdragen van siner —: *iemands wangedrag dulden.*

Ondedech zie Ondadich.

Onder, voorz. 1524, 3000, *tusschen*; 2422, onder der sonnen (vgl. ons: *onder den blooten hemel*); (*recht*) *onder de zon, in het zonnelicht.*

Onderdaen, deelw. bnw. 1505, enen — worden en 1723 — sijn: *onderworpen, ondergeschikt.*

Onderdanich, Onderdanech, bnw. 930, enen — sijn. Vgl. Onderdaen.

Onderdoen st. onr. ww. tr. 2855, enen —: *onderwerpen.*

Onderhorten, Onderhurten (Hem —), zw. ww. wederk. 2690, *tegen elkander aanbotsen, op elkander in rijden.*

Onderslaen, st. ww. 1) wederk. Hem — 1146, 3823, 3843, *elkander slaan.*
2) intr. 1714, *er oplos slaan.*

Onere, Onnere. znw. vr. 764, tonneren d. i. te oneren vergaen: *tot* (*schade en*) *schande zijn, tot iemands nadeel afloopen.*

Ongehiere, Ongehier, bnw. 3825, *woest, vreeselijk* (Vgl. ons: *onguur*). Zie Mnl. Wdb. V, 555.

Ongelettet, Ongelet deelw. bnw. 2069. *zonder belemmering, onverwijld* Vgl. Ongespaert.

Ongemac, znw. o. 2494, — doen: *letsel.*

Ongemate, bnw. 3518, *vermetel.* Zie Mnl. Wdb. II, 1326 (Gemate).

Ongemicke, bijw. 3720, — wijt: *buitengewoon breed.* Zie Mnl. Wdb. II, 1358 (Gemicke).

Ongesont, bnw. 2943, *van streek, gewond.*

Ongespaert, Ongespaerd, deelw. bnw. 3162, *zonder dralen, onverwijld.* Vgl. Sparen.

Ongeval, znw. o. 996, 3703, *ongeluk.* Vgl. Misval.

Ongevoech, znw. o. 2285, *onwelvoeglijke handelwijze, wandaad.*

Ongevoege, Ongevoge, bnw. 3253, *onbehoorlijk, vreeselijk.*

Onlange, bijw. 2554, 2876, *niet lang(meer), nog korten tijd.*

Onmare, bijw. 736, enen — maken: *gehaat* vandaar: *iemand uit de gunst (van een ander) verdringen.*

Onnen, praet.-praes. tr. 738, 972, 1835, met den 3den nv. v. d. pers. en den 2den nv. v. d. zaak: *toestemmen, gunnen.* Zie Mnl. Wdb. V, 837.

Onnere zie Onere.

Onraste, znw. vr. 505, *kommer, zieleleed.* Zie Mnl. Wdb. (op Raste) VI, 1053.

Onsachte, bijw. 266, *op gevoelige wijze, ruw.*

Onsede, znw. m. en vr. 1001 vg., der — begeven: *slechte daden,* dus *ophouden zich te misdragen;* 1115, 2393 vg., die — breken: *aan verkeerde toestanden een einde maken.*

Onsergelijc zie Gelijc.

Onsiene, Onsiende, bijw. 1073, mi staet —, *het gaat mij slecht, ik ben in een treurigen toestand.* Vgl. Siene en zie Mnl. Wdb. V, 927

Ontarven zie Onterven.

Ontbeiden, zw. ww. intr. 243, 245, *wachten* (hier n.l. *met verder te rijden*), *stilstaan.*

Ontberen, st. of zw. ww. intr. 3413, met den 2den nv. v. d. zaak: *achterwege laten, ophouden met.* Zie Mnl. Wdb. V, 967 vg.

Ontbiden, st. ww. intr. 1899, *toeven.*

Ontbieden, st. ww. tr. 418, 1553, 3287, *doen weten;* 2124, 2231, in de hedendaagsche beteekenis: *doen komen.*

Ontbiten, st. ww. tr. 3435, met den 2den nv. v.d. zaak: *nuttigen, proeven van;* 3786, in den zin van ons *ontbijten.*

Ontdoen, Ontoen, onr. ww. tr, 2741, 2801, 2803, *openen, ontsluiten.*

Ontdragen, Ontragen, st. ww. tr. 923, haer lede — en 2767, dlijf —: *wegdragen, in veiligheid brengen, redden.*

Ontdreigen, Ontreigen, zw. ww. tr. 2614, enen sijn goet —: *door dreigen afpersen.*

Onterven, Ontarven, zw. ww. tr. 2896, *van (vaderlijk) erfdeel berooven.*

Ontfaen zie Ontvaen.

Ontfaren zie Ontvaren.

Ontfarmen (Hem —), zw. ww, onpers. wederk. 138, 381, 1323, met den 2den nv. v d. zaak of van: *medelijden hebben met, zich erbarmen over.*

Ontflien zie Ontvlien.

Ontgaen, st. onr. ww. intr. 937 (metten live —), 2568 (enen —): *ontkomen, ontsnappen.*

Onthalen, zw. ww. tr. 3837, *een aanloop nemen.* (Vgl. de noot aldaar). Zie Mnl. Wdb. V, 1070[a].

Onthier, voorz. 1923, — ende: *tot (aan het tijdstip) dat.* Zie Mnl. Wdb. V, 1079 en 1080 (II).

Onthouden, st. ww. tr. 2563, ic wasere onthouden: *in betrekking, in dienst* (*genomen*). Zie Mnl. Wdb. V, 1090[4].

Ontliven, zw. ww. tr. 1448, 2895, *dooden*.

Ontoen zie Ontdoen.

Ontprinden, st. ww. tr. 1949, *ontnemen*. Zie Mnl. Wdb. VI, 649 (Prenden).

Ontragen zie Ontdragen.

Ontraken, zw. ww. intr. 1332, ic was in desen wege ontraect: *verdwalen, afdwalen*. Zie Mnl. Wdb. V, 1184.

Ontreigen zie Ontdreigen.

Ontriden, st. ww. intr. 1654, enen —: *al rijdend, te paard ontvluchten*.

Ontrinnen, st. ww. intr. 2423, *ergens uit-, wegloopen*. Zie Mnl. Wdb. VI, 1437, (Rinnen).

Ontscieten, st. ww. intr. 2815, di dach ontsciet, *breekt aan* (lett. *ontwaken*); 3416, [die] nacht ontsciet, zie de noot aldaar.

Ontseggen, zw. onr. ww. tr. 2868, *weigeren*; 2890, enen sijn leen —: *opzeggen*.

Ontsien, st. onr. ww. 1) tr. 932, enen —: *vreezen*.
2) wederk. Hem ontsien, 2892 met den 2den nv. v. d. zaak en 3029 — van dien: *beducht zijn voor, bang worden*.

Ontsien, deelw. bnw. 865, *geacht, gezien*.

Ontsinken, st. ww. intr. 222, *wegzinken*.

Ontstaen, st. onr. ww. intr. 257, 258, met den 2den of 3den nv. *ontkomen aan*; 3416 (die) nacht ontstoet: (*in*)*vallen*. Zie Mnl. Wdb. V, 1286.

Ontsteken, st. ww. 1) intr. 1360, van minnen onsteken worden: *in liefde ontvlammen*. Zie voor het deelw. ontsteken: Te Winkel, Gesch. der Ned. Taal, bl. 117.
2) tr. 3106, enen (4den nv.) enen (3den nv.) —: *verborgen houden voor*.

Ontstelen, st, ww. intr. 2187, enen —: *zich heimelijk uit de voeten maken voor iemand*.

Ontvaen, Ontfaen, st. ww. tr. 376, 456 (*gastvrij*) *ontvangen, herbergen*: 1504, 1515, sijn lant —: *in leen ontvangen*. Zie Mnl. Wdb. V, 1325.

Ontvaren, Ontfaren, st ww. intr. 1419, 1684, 2817, *ontkomen*: 2980, enen —: *ontloopen, in den steek laten*. Vgl. Ontstelen en Ontvlien.

Ontvlien, Ontflien. st. ww. intr. 1585, 2624, 3674, met den 3den nv. v. d pers. of zaak: *ontvluchten*; 3168, *ontkomen*; 2617, oftic u enen voet ontvlie: *indien een haarbreed voor u uit den weg ga* (*wijk*); 152, hine si van quaetheide ontfloen, *de vlucht nemen na een misdaad te hebben begaan*.

Ontwee, bijw. 817, 3858. *vaneen, door midden*. Zie Mnl. Wdb. V, 1400.

Onversaget, Onversaecht, deelw. bnw. 3154 *onverschrokken*.

Onververvaert, Onververvaerd, deelw. bnw. 865, 3514 (si warer van —): *onbevreesd*. Zie Mnl. Wdb. V, 1504.

Onwetende, deelw. bnw. 751, *onverstandig, in mijn onverstand* of *onkunde*. Vgl. Wetende.

Ooit, Oit, bijw. 911. *altijd*. Zie Mnl. Wdb. V, 1599.

Oom, Oem, znw. m. 1578, 1630, van Keye met betrekking tot Ginevra gezegd en, naar het mij voorkomt, ten onrechte door J. letterlijk vertaald (Gesch. der Ned. Letterkunde — Middeleeuwen II bl. 109). Volgens den Merlijn toch, op welken roman in ons verhaal meermalen wordt gezinspeeld, is Keye Arturs *zoogbroeder* (Merlijn. uitg. J. van Vloten, vs. 10114—26). Oem is hier dus door *aangetrouwd verwant* m. n. *zwager* te vertalen. Vgl Mnl. Wdb. 1609 vgg. en bepaaldelijk 1611[2].

Ootmoedelike, Ootmoedelijc, bijw. 1061, *nederig.*

Ootmoedicheit, Oetmodecheit, znw. vr. 691, *deemoed, goedertierenheid.*

Ootmoet, Oetmoet, znw. m. en vr. 2438, 2644, dor u oetmode: *in naam van uwe goedertierenheid.* Vgl. (Dor) genade.

Op, voorz. 617, 1964, 2086, 3800, op enen (gereden) comen of varen: *naar .. toe, op .. los*; 1472, op haar leven: *op verlies van*, dus: *op straffe des doods;* 2156, optie zee: *aan zee* en 2365 op ene rivire: *aan (den oever van) een rivier*; 2129, op ene(n) comen: (van *bezit*): *versterven op*; 2336, op hem nemen: *borg staan voor;* 2658, op enen roepen: *naar .. toe, toeroepen.* Zie Mnl. Wdb. V, 1639 vg.

Opdat, voegw. 1457, 3674, *indien (slechts).*

Opdoen, st. onr. ww. tr. 51, scoenlaken —: *het tafellaken wegnemen, den maaltijd opheffen.*

Openbare, Oppenbare, Oppenbaer, bijw. 88, 94, 298, 344 (stillekine, niet —), 414, 1827, *hardop, duidelijk hoorbaar, openlijk;* in 459 schijnt het woord nauwelijks eenige beteekenis te hebben: *voorzeker, voorwaar.*

Opgeven, st. ww. 1) tr. 1510, 1670, 1705, *overgeven, afstaan.*
2) wederk. Hem opgeven 2259, *zich overgeven.*

Opleggen, zw. ww. tr. 2313, enen — dat: *ten laste leggen, beschuldigen van*

Oppenbaer, Oppenbare zie Openbare.

Opsien, st. ww. intr. 3028, als znw. gebruikt, groet int —: *aanschouwen,* dus: *groot om (aan) te zien.* Zie Mnl. Wdb. V, 1853.

Opsitten. st. ww. intr. 306, 1274, *op het paard gaan zitten, te paard stijgen.*

Optiën, st. ww. tr. 314, enen lachter —: *blaam aanwrijven.*

Opwaert, Opwaerd, bijw. 769, 2031, 3725, *omhoog, naar boven, opwaarts.*

Opwerken, zw. onr. ww. tr. 2642, *optrekken, opbouwen (een kasteel).*

Ordene, Ordine, znw. m. en vr. 1766, 1875, 1891, 1927, *kloosterorde* Zie Mnl. Wdb. V, 1943.

Orlof, znw. m. 74, Uwen orlof! lett. *(geef mij) uwe toestemming* sc. *om te vertrekken,* dus *vaarwel!* 1521, — bidden en 1523, — geven: eveneens *verlof om te vertrekken;* 435, 513, 529, 1293, — nemen: *afscheid.*

Ors, znw. o. 167, 203, 205, 229, 759, 778, 854, 893, 960, 1219, 1698, 1739, 2601 enz. *ros, paard* m.n. *strijdros;* 2695, torsende te voet; in vs. 160 leest J. met het HS.: Tirst datic riddere ben gedaen Ende ors ent wapene enz., waar ik voorstel te lezen: ent ors d. i.

ende te ors (enen tors doen: *een paard verschaffen*). Zie verder Rosside Perdekijn en Mnl. Wdb. V, 1999.

Oudevader, Oudervader, znw. m. 909, van minen tienden —: *voorvader*, dus: *al reeds tien geslachten lang*. Zie Mnl. Wdb. V, 2042.

Outheit, znw. vr. 2479, van merre outheden (*ouderdom*): *ouder*.

Over, voorz. 680, over jaer zie Jaer; 1036, si vonden over hem .XV. doetwonden: *op hem, op zijn lichaam;* 3353, over dach ende over nacht: *gedurende dag en nacht* (*aan één stuk door*).

Overdaet, znw. vr. 272, 284 (die — copen): *wandaad, vergrijp*. Vgl. Ondaet.

Overgelijc, bnw. 2402, enen (3de nv.) — sijn: *bovenmate gelijk*, d. i. *iemands evenbeeld zijn*.

Overluut, bijw, 1809, 2742, *luidkeels;* 2527 en 2731, met weinig beteekenis: *voorzeker, voorwaar*. Zie voor over — in dezen zin het Mnl. Wdb. V, 2226 vg. (Overluut 2).

Overmoedicheit, Overmodecheit, znw. vr. 781, *hoogmoed*. Vgl. Overmoet.

Overmoet, znw. o. 318, *overmoedigheid, laatdunkendheid*.

Owach, tusschenw. 129, — roepen: *o wee* (*ach*)*!* Vgl. ons: *ach en wee roepen*.

P.

Pais, znw. m. 1494, in paise houden: *in vrede*(*stoestand*).

Pant, znw. o. en m. 797, 2316, *pand;* 1113, te pande geven en 2395 — laten: *als waarborg* of *vergoeding*.

Pape, znw. m. 1267, 3643, *priester*. Zie Mnl. Wdb. VI, 113.

Pardoen, znw. o. 309, *vergeving*.

Pas, znw. m. 1591, sinen — riden: *in galop rijden*. Zie Mnl. Wdb. VI, 169[3].

Passage, znw. vr. 2562, *toegang* n.l. *tot een kasteel* of *den burcht zelf*.

Pecswart, Pecsward, bnw. 3030, *zwart als pek, pikzwart*.

Pennewaerd zie Pennincwert.

Penninc, znw. m. 1858, penninge: *geld*. Zie Mnl. Wdb. VI, 246.

Pennincwert, Pennewaerd, znw. o. en vr. 1712, niet en —: (*zelfs*) *niet de waarde van een penning* d. i. *niets*. Zie Mnl Wdb. VI, 253.

Pense, znw. vr. 698, *gepeins*.

Pensen, zw. ww. 1) tr. 221, 477, 741, 1178, 2392, 2700, *bij zich zelf overleggen, overpeinzen*.
2) intr. 353, 473, 502, 672, — om: *denken aan* of *over*.

Perdekijn znw. o. 2543, *paardje*, door de toevoeg.: dat mager was ende cranc, eenigszins geringschattend. Zie Mnl. Wdb. VI, 303 (Pert).

Perse, Porsse, znw. vr. 1972, *strijdgewoel*. Zie Mnl. Wdb. VI, 286[4].

Pine, znw. vr. 500, 505, 544, 629, 693, 923, 2802 (pine jegen spoet zie Jegen): *moeite, inspanning*; 2955, enen — doen: *last veroorzaken*; 1853, comter mi goet af oft —: (*voordeel of*) *nadeel*; 2433 gevaen in pinen swaer: *ellende, leed*.

Pinen, zw. ww. intr. 179, — om: *streven naar.*

Plain, Playn zie **Plein.**

Plecht zie **Plicht.**

Plegen, st. ww. intr. 970 — te sine: *gewoon zijn;* 1482, met den 2den nv. *zorgen voor.* Vgl. **Plien** en zie Mnl. Wdb. VI, 437.

Plein, Plain, Playn, znw. o. 36, 2111, 2687, *het open veld, de vlakte*; 3367, berch ende — riden zie **Berch.**

Plicht, Plecht, znw. vr. 778, sonder —: *zonder (dat ik mij aan iets) schuld(ig maakte).* Zie Mnl. Wdb. VI, 473[a].

Plien, st. ww. intr. 2389, *gewoon zijn.*

Porren, zw. ww. intr. 3792, 3991, *vertrekken, gaan.* Zie Mnl. Wdb. VI, 574.

Porsse zie **Perse.**

Port, znw. vr. 3642, *stad (haven).*

Porte, znw. vr. 1371, 1373, 2741, 2800, 2803, 3586, *poort.*

Portenare, Portenere, znw. m. 2739, *poortwachter.* Zie ook: **Portier.**

Porter, Portere, znw. m. 3063, 3600, *stadbewoner, poorter.*

Portier, znw. m. 2752, *poortwachter.*

Prayerie, znw. vr. 1924, *beemd, landouw.*

Present, znw. o. 1851, in presente staen: *als de prijs voor den overwinnaar in het tornooi worden uitgeloofd* (de prijs bestaat hier in *de hand eener jonkvrouw*).

Prijs, znw. m. 20, van prise goet: *roemrijk, voortreffelijk*; 724, den — verwerven: *lof, roem, eer*; 1860 en 2066 — gewinnen, 2012, 2032 en 2075 — bejagen: *de uitgeloofde prijs*; 2038, enen den — geven: *den hoogsten lof toezwaaien.*

Proeven, Proven, zw. ww. tr. 552, 646 (sijn geval —), 2414 (sijn geluc —), *wagen, beproeven.*

Pute, znw. vr. 3202, arger puten soene: *zoon van een slechte ontuchtige vrouw* (scheldwoord). Zie Mnl. Wdb. VI, 781.

Q.

Quaet, bnw. 216, 260 (fel ende —), 432, *boosaardig*; 1167, *slecht.*

Quaet, znw. o. 433, *schade, nadeel.*

Quaetheit, znw. vr. 152, *misdaad*; 2559, *slechtheid.*

Quale, znw. vr. 704, 721, *leed, smart.*

Qualike, Qualijc, bijw. 1086, *bezwaarlijk*; 3143, 3155, 3722, — behagen, (met den 2den nv.): *slecht bevallen.* Vgl. b.v. ons: *kwalijk rieken, kwalijk gezind.*

Quareel, znw. o. en m. 1389, 2828, *pijl.* Zie Mnl. Wdb. VI. 847, (**Quareel** 2).

Quite, bnw. 352, 2293, quite sijn, met den 2den nv. v. d. zaak: *ontheven worden van*; 760, 3043, — maken van: *verlossen, bevrijden*, in 760 iron. *berooven van.*

Quiten, zw. ww. tr. 1112, sine trouwe —: *gestand doen, nakomen (zich kwijten van).*

R.

Raden, st. ww. 1) intr. 292, wat raetdijs? *wat is uw meening hierover?* 2) tr. 293, al wat gi raed (willic anegaen): *al wat gij mij aanraadt.*

Raet, znw. m. 547, wat es in uwen rade (vgl. 292, wat raetdijs?): *wat is uw besluit?* 752, 940, bi rade van: *op raad van*; 936, ane enes rade staen: *zich richten naar iemands raadgevingen*; 1490, buten.. rade: *zonder voorkennis van..*; 1920, den raet doen dat..: *het zóó regelen dat.*

Rapen, zw. ww. tr. 2591, *oprapen.*

Recht, znw. o. 779, — nemen (met den 2den nv.): *zich recht verschaffen*, hier bepaald. *zich wreken over iets*; 867, te recht houden: *in orde, in bedwang houden*; 1329, leenknechte horen te minen rechte: *behooren tot mijn rechtsgebied, zijn mij ondergeschikt.*

Rechte, bijw. 785, *juist*; 3037, — hier bi: *hier vlak bij.*

Redene, znw. vr. 443, hier af latic die — staen: *verhaal.* Vgl. Tale, Word en zie Mnl. Wdb. VI, 1150.

Reine, Rene, bnw. 691, 702, 1832 (rene: gemene), *rein*; 747 (rene: ene), *vrij van, onbesmet door.*

Rese, znw. m. 1131, 1200, 1247, 1303, 1370, *reus.* Vgl. ook Gygant en zie Mnl. Wdb. VI, 1297.

Resten, zw. ww. intr. 500 en 2025, *uitrusten*, bepaald. *slapen.*

Riddere, znw. m. 9, 22, 100 enz. met mv. ridders (b.v. in vs. 19) en ridderen (b.v. in 16 en 2456); 302, enen — doen en 1358, — maken: *tot ridder slaan*; 1674, 2456, riddere van aventuren: *dolende ridder.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1330.

Ridderscap, znw. vr. en o. 971, *alle ridders ter wereld, de ridderschap als corporatie*; 410, enen bi ridderscape doen geloven en 1765 1874, sweren bi ridderscape: *bij de waardigheid van ridder.*

Riden, st ww. intr. 870, 2079, 2716, op enen —: *op (den vijand) aanrijden.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1345 vg.

Rijcheit, znw. vr. 3460, *rijkdom.*

Rijs, znw. o 565, als collectief: *takken.*

Rinc, znw. m. 3845, *strijdperk.* Vgl. Crijt.

Rinnen, st. ww. intr. 133, *vloeien.*

Riveel, znw. o. 2829, quarele... die drie man dor vlogen in den rivele: *gevecht.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1467[1]; 3956, met bliscapen ende groten rivele: *feestvreugde.*

Roder zie Roeder.

Roede, znw. vr. m. en o. 25, *staf, als teeken van gezag.*

Roeder, Roder, znw. m. en o. 970, scip ende — van ridderscape: *schip en roer*, dus: *hoofd en leidsman.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1498.

Roef zie Roof..

Roere, Rore, znw. vr. 3448, in roren werden: *in rep en roer*, (d. i. *beweging*) *komen*; zie Mnl. Wdb. op Roeren VI, 1538.

Roof, Roef, znw. m. en o. 2961, — ende brant stichten: *plunderen en brandstichten.*

Rore zie Roèr.

Rosside, znw. o. 2628, 2632, 3015 (ors oft —): *strijdros.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1637.

Rouwe, znw. vr. en m. 138, 232, 380, 694, *verdriet*; 562, 1796, 2412, 2969, — driven: *rouw.*

Rouwen, st. en zw. ww. onpers. intr. 557, *spijten*, 915, enen rouwt sijn leven: lett. *tot last zijn* dus: *er slecht aan toe zijn.* Zie Mnl. Wdb. VI, 1657.

Rumen, zw. ww. tr. 1342, 2419, 3671, dat hof, dwout, dat lant—: *verlaten*, *ontruimen.*

S.

Sachte, Saechte, bijw. 1048, *voorzichtig;* 1488, *zachtaardig.* Vgl. Onsachte en zie Mnl. Wdb. VII, 5.

Saen, bijw, 106, 133, 160, 165, 176, 199, 208, 227, 257, enz. *spoedig*, *terstond*, somtijds alleen ter wille van het rijm. Zie Mnl. Wdb. VII, 40.

Sake, znw. vr. 119, om die saken dat en 1767, bi ere sake: *oorzaak*, *reden;* 1930, sine saken: *omstandigheden*, *toestand;* 2381, boven allen sake: *vóór alles*, *bovenal;* 3042, in genen saken: *in geen geval*, *op generlei wijze.*

Sale, Zale, znw. vr. 54, 111, 1320, 1718 (die boven lagen ter—), 2083 (die ridders vander —), 2115, 2355, 2484 (alle vander —), *de burcht;* 3226, *burchtzaal.* Zie Mnl. Wdb. VII, 92 en Te Winkel, „Het Kasteel".

Samijt, znw. o. en m. 12, *zijden stof.* Het Mnl. Wdb. (VIII, 139) geeft naast de beteekenis *fluweel* die van *zijfluweel.* Volgens Schultz „Das höf. Leben im Mittelalter" I, bl. 219, is *Samit* wèl te onderscheiden van het tegenwoordige *Sammet.* Vgl. bovendien Lanc. II (uitg. Jonckbloet) 14610 vgg. met 26090 vgg. waar [clederen] van samite en [clederen] van siden synoniem blijken te zijn.

Sant, znw. o. 3594, *strand*, *oever.*

Sc... zie Sch...

Schacht, znw. m. 3249, haer schachte breken: *lans*, *speer.* Zie Mnl. Wdb. VII, 196(2).

Schade, znw. m. en vr. 537, 559, 913, 3505, *nadeel;* 658, 1323, *treurige omstandigheid;* 513, — doen: *benadeelen;* 904, dat ware —: *dat zou jammer zijn.*

Schaec, znw. m. en o. 2487, scaecs spel spelen: (*het spel van het*) *schaak*(*bord*) *spelen.* Zie Mnl. Wdb. VII, 219 vg (op Schaec en Schaecspel).

Schaerde, Scaert, Scard, znw. m. 3006, 3163, enen — maken *een kerf maken* d. i. *een bres schieten* (*in de vijandelijke scharen*), *verbreken.*

Schakere, Scekere, znw. m. 2597, 2603, 3024, 3036, *(struik)roover*. Zie Mnl. Wdb. VII, 255.

Schamen (Hem —), zw. ww. wederk. 1548 (— van), 1778, 2077, met den 2den nv. v. d. zaak: *zich schamen over*.

Schamp, znw. m. 3207, 3752, sonder —: *zonder bedrog*, *inderdaad*.

Schande, znw. vr. 256, 1500, *schande*, *oneer*.

Schare, znw. vr. 1942, *menigte*, *drom*.

Scheiden, Sceden, st. en zw. ww. intr. 357, 2114, 3986, *uiteengaan*, *eindigen;* 447, 650, — van enen: *afscheid nemen van*, *iemand verlaten;* 2047, daer moesti van sinen paerde —: *afstand doen van*, *verliezen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 374.

Schekere zie Schakere.

Schenden, Scinden, zw. ww. tr. 1089, 1166, 1661, 1720, *schande aandoen*, *in het verderf storten;* 2618, soe motic werden gescint, *ik mag vervloekt zijn als ik..!* (Vgl. bezweringsformules als: 787, Omblide werdic mire lede..en 911, God hi mote mi nu verwaten..) Vs. 1089 heeft het deelw. gescant, 1661 gescent, 2618 gescint (:begint). Zie V. Helten, § 201.

Schepen, zw. ww. intr. 3466, *scheep gaan*, *zich inschepen*.

Scheren, znw. o. en m. 718, dat was sceren (ende een blijf): *scherts*; 3412, sijn—houden met enen: *iemand bespotten*. Zie Mnl. Wdb. VII, 477.

Schiere, Scire. bijw. 121, 164, 372, 1236, 1946, *weldra*, somtijds evenals saen louter terwille van het rijm gebezigd.

Schiltcnecht, Sciltknecht, znw. m. 644, 949, *schildknaap*.

Schinden zie Schenden.

Schinen, st. ww. intr. 272, *blijken*, *aan het licht komen*; 1305, *schijnen*.

Schip, znw. o. 970, — ende roder zie Roeder: 3528, *schip*, *boot* (vgl. vs. 3455, boet).

Schire zie Schiere.

Schoe, znw. m. 1896, *schoen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 593 vg.

Schoenheit en Schoenlaken zie Schoonheit en Schoonlaken.

Schoffelture, znw. vr. 2935, *hevig gevecht*. Zie Mnl. Wdb. VII, 605.

Schofferen, Scoffieren, zw. ww. tr. 541, 3011, *uiteenjagen en verslaan*.

Schole, znw. vr. 1774, ter — gaen: *onderricht ontvangen*. Zie Mnl. Wdb. VII. 617.

Schoonheit, Scoenheit, znw. vr. 211, *iets fraais*, hier bepaald. *geschenk van een dame aan haren ridder*. Zie Mnl. Wdb. VII, 646[2].

Schoonlaken, Scoenlaken, znw. o. 51, — opdoen: *het tafellaken wegnemen*, *den maaltijd opheffen*.

Schoren, zw. ww. tr. 875, 3424, *(ver)scheuren*. Zie Mnl. Wdb. VII, 471 (op Scheren 1) en 664 (op Schore).

Schout, znw. vr. en m. 189, sine — gelden: *betalen wat men schuldig is*; 1485, bi minen scouden: *door mijn toedoen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 710

Schouwen, zw. ww. tr. 32, *zien*, *aanschouwen*.

S c h r e y e n, zw. ww. intr. 2537, *schreeuwen, krijschen* (van *vogels*).

S c h u w e n, zw. ww. tr. 3505, (*ver*)*mijden*.

S e d e, znw. vr. en m. 184, v a n g o d e r —: *inborst*; 1686, 2371, 3421, *gewoonte*(*n*); 2219, s i n c — (g e) l a t e n: *zijn aard veranderen, verloochenen;* 3205, v a n é n e s s e d e s ij n: *dezelfde* (hier: *kwade*) *praktijken er op na houden als een ander* (vgl. vs. 2575, s l a c h t e n). Vgl. O n s e d e.

S e e r, 1) bnw. 1583, m i e s t h e r t e —: *droevig*.
2) znw. o. en m. 248, 2295, *leed, smart*.

S e g e l o o s, Z e g e l o e s, bnw. 3102, *beroofd van de overwinning, overwonnen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 889 (S e g e).

S e g e n e n, S e i n e n, zw. ww. 1) wederk. H e m s e i n e n, 851, *zich bekruisen*.
2) tr. 1011 (d i e w o n d e n —), 1015 (e n e n —), *het teeken des kruises maken over* .. (om kwaden invloed te weren)

S e g g e n, zw. onr. ww. tr. 330, *mededeelen*; 423 vg. e n e n l a c h t e r —: *kwaad spreken;* 496 vg. a v e n t u r e n —: *verhalen vertellen*.

S e i l, znw. o. 3465, t s e i l o p t r e c k e n: *de zeilen hijschen, uitzeilen*.

S e i n e n zie S e g e n e n.

S e k e r, bnw. 38, 172, 726, 1903, — s ij n, met den 2den nv.: *overtuigd zijn van* (*de waarheid van iets*)*;* 2323, — s ij n v a n e n e n: *iemands belofte van trouw ontvangen*. Vgl. S e k e r e n en S e k e r h e i t en zie Mnl. Wdb. VII, 927.

S e k e r e n, zw. ww. 1) intr. 939, — t e ..: *zich plechtig ertoe verbinden dat* ..
2) tr. 942, h i s e k e r e t h e m: *beloven, verzekeren*.

S e k e r h e i t, znw. vr. 1764 (— n e m e n), 3314 (— d o e n): *plechtige belofte, borgtocht, waarborg*.

S e l c zie S u l c.

S e l e n zie S u l l e n.

S e l f s c (h) o t t e r, znw. m. 1389, *degene die een* s e l f s c h o t (d. i. *een armborst*) *bedient*; Zie Mnl. Wdb. VII, 949 vg. (S e l f s c h o t en S e l f s c h o t t e r).

S e l v e, onb. vnw. *a*) bijvoeg. 301, 968, *de* (*het*)*zelfde;* 447, t e r s e l v e r u r e en 569, m e t t e n s e l v e n (sc. m a l e) d a t: *terzelfder tijd*.
b) zelfst. 302 vg. s i s e l v e: *in eigen persoon, eigenhandig, zelve*.

S e l v e r zie S i l v e r.

S e m. voorz. 158, S e m m i n e t r o u w e! *bij mijn trouw! op mijn woord van eer!* Zie Mnl. Wdb. VII, 964.

S e n zie S i n.

S e n t zie S i n t.

S e r e, bijw. 103, *in hooge mate, zeer*; 236, 756, 1695 vg., 1942, — r i d e n: *snel, in galop*; 757, — r o e p e n: *luid*.

S e r p e n t, znw. o. en m. 928, *slang*.

S i, pers. vnw. 3e pers. mv. 2078 (s i. LX.), 2885 (s i. XII.): *met hun* (*veertigen, twaalven*), *zij, ten getale van* (*veertig, twaalf*).

S i d e, znw. vr. 468, *zijden stof, zijde* (Mnl. Wdb. VII, 1051).

S i d e, znw. vr. 2926, v a n o v e r e n e s i d e: *kant* (Mnl. Wdb. VII, 1046).

S i d e r, 1) bijw. 1778, 2233, *later, sinds dien*.
2) voegw. 1991, — d a t: *van het oogenblik af dat*. Zie Mnl. Wdb. VII, 852 (op S e d e r).

S i d ij n, bnw. 34, *zijden, van zijde*.

Sien, st. ww. intr. 670, — op: *kijken naar.* Zie V. Helten, § 257.

Siene, Siende, bijw. 3583, het — hebben: lett. *het goed of aangenaam hebben*, hier bepaald. *er goed aan toe zijn.* Vgl. Onsiene.

Silver, Selver, znw. o. 1777, 1945, *zilver(geld).* Zie Mnl. Wdb. VII, 1117.

Sin, Sen, znw. m. 350, enen in sinen — doen: *denken aan*; 441, si brachse in selken sinne: *tot zulke gedachten*; 668, hem quam in sinen sinne: *voor den geest*; 692, (— ende wijshede), 752 (mijn domme sin), 2689 en 2747 (uten sinne): *verstand*; 2769, in allen sinnen: *in alle opzichten.*

Sindael, znw. o. 15, 166, *dunne zijden stof.* Zie Schultz „Das höf. Leben" I, 266 en Mnl. Wdb. VII, 1142[2].

Sinxendach, Tsinxendach, znw. m. 5, *Pinksterdag.* Zie Mnl. Wdb. I, 1505 (op Cinxene en Cinxendach) en VII, 1166 (op Sinxene).

Sint, Sent, bijw. 725, *sedert.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1162.

Sintemeer, bijw. 985, — dat, voegw.: *daar, nu eenmaal.*

Sitten, st. ww. intr. 994, hi es geseten van.. op: lett. *zich neerzetten* dus: *komen van (het eene) tot (het andere).*

Slaen, st. ww. 1) tr. 263, — met sporen (sc. dat ors): *het paard de sporen geven, spoorslags rijden*; 814, 848, enen —: *dooden*; 879 *afslaan (het hoofd)*; 2548, *slaan, mishandelen;*
2) intr. 812, 888, 1701, 2621 (slaen op enen), 1958, 3253 (slage slaen) en 2692 (metten swaerden slaen): *aanvallen.* Zie voor het deelw. geslegen: Te Winkel, Gesch. der Ned. Taal. § 39.

Smiten, st. ww. intr. 238, die riddere es na hen gesmiten: lett. *zich werpen* n.l. *in het zadel, op het paard*, dus *ijlings narijden.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 1373.

Snieme(n), bijw. 105, *weldra, spoedig.* Zie Mnl. Wdb. 1418.

Soe, So, 1) bijw. 188, in u herberge soe sijt blide: overtollig voor de vertaling, slechts ter aankondiging van het onderwerp; 333, 1299, so(e) waer (dat) en 2118, in wat lande so: *waar (in welk land) ook*; 937, wildi..so mogedi: *dàn, in dat geval*; 1220, so dede oec..: *aldus*; 1233, so blide: *in zoodanige mate, zóó.*
2) voegw. 1447, soe ic best can, *zoo goed als..*

Soene znw. m. zie Sone 1.

Soene, Sone, znw. vr. 3296, 3881, 3823, *verzoening.*

Soete, bnw. 701, — sprake en 2781, — word: *teeder*; 2064, der maget soeten: *liefelijk* (van Maria). Zie Mnl. Wdb. VII, 1480.

Som, onbep. telw. *a*) onverbogen zelfst. 2019, 2080, som..som: *sommigen ... anderen.*
b) verbogen. 3739, si some: *sommigen van hen.* Zie V. Helten § 373.

Sone, Soene, znw. m. 2176, 2191, 3610, *zoon.*

Sone, znw. vr. zie Soene 2.

Sorge, znw. vr. 1312, — hebben om: *bezorgd zijn voor, vrees (bezorgdheid) koesteren voor.*

Sorcote, Sorcoet, znw. o. 572, *overkleed.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1594 en vgl. m.n. de aldaar genoemde plaats bij Schultz.

Spade, bijw. 179 (vroech ende —), 283, 899, 1143 (hets d. i. het es, was te spade): *laat.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1622.

Spannen, st. w. tr. 2482, gespannen wel: *stevig gebonden* (van een *gevangene* gezegd).

Sparen, zw. ww. 1) intr. 84, 2223, sonder —: *zonder dralen* (Vgl. Letten). 2) tr. 1139, enen —: *ontzien;* 3019, si baden Gode dat hise wil sparen: *behoeden;* 2057, *karig zijn met de aanwending van, zich bekrimpen in.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1628 (op Spaer 2).

Spareware zie Sperware.

Spel, znw. o. 1581, si soude hem selc een spel doen leren: *hem een gevoelige les laten geven*; 1663, *scherts*; 2164, *vreugde;* 2483, *spelletje, tijdverdrijf*; 3033, duvels spel: *duivelswerk*; 3410, van sinen spele spelen: *zijne kunsten vertoonen.* Zie ook op Delen.

Sperware, Spareware, znw. m. 977, *sperwer.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1711.

Spien, zw. ww. intr. 1535, na enen —: *zoeken naar*; 2007, *uitkijken, op verkenning uitgaan, verspieden.* Vgl. Spiere.

Spiere, Spire, znw. m. 1672, *verspieder, spion.*

Spoet, znw. vr. en m. 140, 1668, 2321, 2647, 2810, 3544, metter spoet: *vlug, haastig*; 703, 1184, *voorspoed, geluk;* 713, al jegen — en 2802, pine jegen —: *tegenslag, teleurstelling, vergeefsche moeite.*

Spore. znw. m. 263, met sporen (d. i. *prikkels*) slaen zie Slaen en Mnl. Wdb. VII, 1781 (Spore 2.)

Sprake, znw. vr. 701, *taal, woorden.*

Spreiden, zw. ww. tr. 1181, sijn net —: *strikken spannen, trachten te vangen.*

Stade, znw. vr. 342, alse gijs die — siet: *de gelegenheid er toe*; 2881, 3071, in staden staen: *bijstaan, helpen.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1844.

Staen, st. onr. ww. intr. 288, in enes genade staen zie Genade; 392, 1027 (staen ane enen) en 856 (— ane iet): *afhankelijk zijn van, afhangen van* (vgl. ons: *dat staat aan iemands beleefdheid*); 443, 2603, laten staen: *achterwege laten, ophouden met..;* 936, ane enes rade staen: *zich storen aan..*; 1043, 2866, na(dien) dat (mi) staet: *zooals het (met mij) gesteld is, onder de gegeven omstandigheden;* 1502, mi staet te...: *ik moet.., behoor te..* (vgl. ons: *dat staat te bezien*); 2881, 3071, in staden staen zie Stade. Zie Mnl. Wdb. VII, 1863.

Starc, bnw. 960, 1148, 1275, *krachtig, sterk.*

Starkelike, bijw. 669, *met kracht.*

Stat, znw. vr., en m. 1748, als sinen tijt hevet ende stat: *geschikte gelegenheid.* Zie Mnl. Wdb. VII, 1962.

Stede, znw. vr. 86. 268, 362, 435, 464, daer of nu ter stede: *toen, nu*; 1933, tot dier stede dat: *oogenblik, tijdstip* (Vgl. Stonde en Ure); 183, in elker stede: *op iedere plaats, overal.*

Steen, znw. m. 2566, 3962, *kasteel* (Zie Mnl. Wdb. VII, 2011[5] vg.); 2642 van grauen stene: *steen* (stofnaam). Zie Mnl. Wdb. VII, 2004.

Stegereep, znw. m. en o. 1907, *stijgbeugel*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2032.

Steinen zie Stenen.

Steken, st. ww. tr. 429, van den paerde — en 777 vg. vanden orsse —: *afsteken, afstooten (met een speer)*.

Stellen (Hem —), zw. ww. wederk. 1387, (si) sijn vore die porte gestelt: *zich opstellen, post vatten*.

Stenen, Steinen, zw. ww. tr. 2178, *steenigen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2081 en 2083 (op Stenen 2, en Stenigen).

Stic zie Stuc.

Stillekine, bijw. 344, *in stilte, heimelijk*.

Stonde, znw. vr. en m. 522, 1049, 1255, 2636, *tijd;* 934, nu ten stonden: *op dit oogenblik, nu*.

Storm, znw. m. 3501, met storme: *door bestorming, inneming (van de stad)*.

Stout(e) bnw. 10, 925, 1905, 3021, *dapper*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2246.

Strate znw. vr. 1516 vg., *weg*.

Stuc, Stic, znw. o. 2415, een —: *een poos (een gedeelte* nl. *tijds)*; 2679, te stucken: *aan stukken*; 3401, sticken broets: *brokken brood*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2358.

Sture, bijw. 3897, lange ende —: *hevig*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2380, (Stuur bnw.).

Sulc, Selc, 1) aanw. vnw. A bijvoeg. 441, 750, 913, 2828, *zulk, zoodanig*.
B zelfst. 1367, *een zoodanig man*.
2) onbep. vnw. zelfst. 2032, selc waende: *menigeen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2413 vg.

Sullen, Selen, onr. praet.- praes. 44, wat soude daeraf lange tale (sc. dieden)? 81 ic sout.. node laten, 100 hoe gerne soudic sijn, 1273, 3675, *zullen*; 237 en 1536 (dat) seldi weten, 308, 340, 1094, 2252, *moeten*. Zie Mnl. Wdb. VII, 2423.

Suur, znw. o. 1273. ..te sure maken: *tot een reden van leed maken, betaald zetten*. (Vgl. ons: *iemand het leven zuur maken*).

T.

Taerwijn zie Tarwijn.

Tafelronde, znw. vr. 1956, 3137, die heren van der tafelronden: *de ridderkring van koning Artur*. Zie Te Winkel, Nederl. Letterkunde I, bl. 154, noot 1; Gloss Torec, en de plaatsen, waarnaar het Mnl. Wdb. (VIII, 31) verwijst.

Tale, znw. vr. 44, 377, *verhaal, gesprek*; 215, 1321, 1508, *woorden, bewoordingen*; 1246, 2339, die — laten bliven: *zwijgen*.

Tameer, Tramere, bijw. 2359, *heden*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 860 (op Trameer).

Tanen, zw. ww. tr. 806, *plagen, tergen*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 66.

Tarwijn, Taerwijn, bnw. 2508, een broet taerwijn: *een tarwe brood*, de door Verdam verbeterde lezing van J.'s taetwijn (?). Zie Mnl. Wdb. VIII, 85 (op Tarwe) en 87 (op Tarwijn).

Tas, znw. m. 2071, in den meesten — riden: *in den dichtsten drom.*

Te, voorz. 417, 1195 (spreken te. .), 1813 en 3542, nemen, hebben tenen (d.i. te enen) wive: *tot*; 2001 (te.. waerd), 1298, te enen comen: *naar.. toe;* 1811, te desen tiden: *op dat oogenblik*; 3543, tsinen (d.i. te sinen) live: *gedurende zijn leven, zijn leven lang.* Voor Te sticken, tgereke, tien tiden, tier stede, tier stont, tirst dat, thant en thans, tongemake e.d. zie het met te verbonden woord. Voor Te, voorz. zie Mnl. Wdb. VIII, 106.

Te. bijw. 247. te meer en 425, te wers: (*des*) *te meer* en (*des*) *te min*(*der*); 1859, enen es te wors, met den 2den nv.: *nadeelig zijn* tegenover 1180, mi es te bet: *voordeelig zijn.* Zie voor Te, bijw.: Mnl. Wdb. VIII, 121.

Tebarenteren, zw. ww. tr. 551, *overwinnen, verslaan.* Zie Mnl. Wdb. I, 584 (op Barenteren) en VIII, 124 (op Tebarenteren).

Tebreken, st. ww. tr. 274, *in stukken breken*; 1486, *verbreken*; 1590, *afbreken.* Voor dit te — zie Mnl. Wdb. VIII, 123 (Te).

Tegaen, st. onr. ww. intr. 3986, *een einde nemen.*

Tehant zie Hant.

Teken, znw. o. en vr. 798, 1824, *kenteeken, bewijs,* in 1824 bepaald. *het koningszegel*; 3083, 3495, 3584, *wapenteeken.*

Telch, Telech, znw. o. 690, *tak.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 196 (1).

Tellen, zw. ww. tr. 2836, 2838, 3179, *verhalen, vertellen.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 206.

Telt, znw. m. 2017, sinen vollen — riden: *in gestrekten draf* (*rijden*); Zie Gloss. Ferguut.

Temen, st. ww. intr. 403, met een pers. als onderw. hoe temedi (d.i. temet di): *betamelijk achten,* dus: *hoe waagt ge, hoe durft ge.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 217.

Tenne zie Tinne.

Tente, znw. vr. en o. 3493, (*leger*)*tent.*

Tevoren zie Voren.

Tgereke zie Gerec.

Thans zie Hant.

Tijt, znw. vr. en m. 187, in allen tide: *te allen tijde, altijd*; 196, het es tijt: *de tijd dringt, het is* (*hoog*) *tijd*; 469, 509, 541, tien (d.i. te dien) tiden: *toen, op dat oogenblik* en 1895, tot dier tijt: *tot aan het oogenblik, dat.*

Tinne, Tenne, znw. vr. 3659 (die baniren toten tennen steken), 3669 (enen comen spreken toten tennen) en 3712 (ten tinnen an staen): *het bovenste gedeelte van den burchttoren, trans, kanteel.* Zie Te Winkel, Het Kasteel, bl. 63 vg., Gloss. Torec en Mnl. Wdb. VIII, 366.

Tiran, Tyran(t), znw. m. 1661, 1666, 1693, 1724, *dwingeland.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 369.

Tirst (d.i. Te irst) zie Eerst.

Toe, bijw. 3335, *bovendien.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 385 (laatste al.)

Toeverlaet, Toverlaet, znw. m. 2867, *steun, beschermer.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 502.

Togen, zw. ww. tr. 798, 2214, *laten zien*; 1475, *aan den dag leggen*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 516.

Tol, Tolle, znw. vr. 804, *voorwaarde, waarop men mag passeeren*; 3546 *belasting*.

Tongemake zie **Ongemac**.

Toren, Tor, znw. m. en vr. 2001, 3475, *toren;* 3142, ten torren liggen, vgl. 3712, staen ten tinnen.

Toren, znw. m 391, 2022, 2459 vg., enen — doen: *last, leed, nadeel*; 642, 884, 1078, 2277, 2367, 2435, 3177, *verdriet, schade, ellendige toestand*; 793, — hebben, met den 2den nv.: *onaangename gevolgen ondervinden van*; 1261, *gramschap*.

Tornieren, Torniren, zw. ww. intr. 723, *deelnemen aan het tornooi*.

Tornen, zw. ww. tr. 2113, *in toorn ontsteken over*.

Tornooy, Tornoy, znw. o. en m. 1800 vg. enen — (doen) criëren, 1828 — beropen, 1831, 1852, 1854, 1886, 1934, 1936, 2070, 2114, *steekspel*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 593.

Tote, Tot, 1) voorz. 54, *tot aan*; 97, 339, *naar .. toe, bij*; 1164 (toten tanden toe), 3206 (tote noch), 3322 (tote optie zee): *tot (aan) .. toe*. Zie het Wdb. van Franck—van Wijk op Tot.
2) voegw. 2347, tote [dien] dat: *totdat, tot aan het oogenblik dat*.

Toverlaet zie **Toeverlaet**.

Tramere zie **Tameer**.

Treke, znw. vr. en m. 683, die treken van .. minnen, *kunstgrepen*; 3313, in ongunstigen zin: *list, sluwheid, verraad*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 664.

Trecken, st. en zw. ww. 1) tr. 811, 1141, tswaerd —: *uit (de schede) trekken*; 1170, en treckic te mi waerd niet, *trek ik mij niet aan, neem ik niet voor mijn verantwoording*; 1614, als hi trecte sijn swaerd weder: *uit (de wonde) trekken*.
2) intr. 2019, achterward —: *(terug)wijken*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 667.

Triwant zie **Truwant**.

Troosten, Troesten, zw. ww. tr. 3420, *opwekkend, aanmoedigend toespreken*.

Trouwe, Trowe, znw. vr. 144, 516, 1018, op .. trouwe en 249, 410, 641, 759, 939, 942, bi... tro(u)wen: *op .. woord van eer;* 338, met goeder trouwen: *inderdaad, voorzeker*; 451 (op grote trouwe), 664 (met trouwen) en 1062 (met goder trowen): *vol vertrouwen*; 477 vg. en 3257 (enen — houden), 525 (— geven), 1112 (sine — quiten) en 2335 (— eyscen): *belofte van trouw, gelofte, eed;* 802, en trowen: *waarlijk*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 734.

Trouwen, zw. ww. tr, 3483, *huwen;* 3644, *verloven aan, uithuwelijken*.

Trowe zie **Trouwe**.

Truwant, Triwant, znw. m. 3389, *bedelaar, vagebond*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 753.

Tsinxendach zie **Sinxendach**.

Tumelen, zw. ww. intr. 786, *vallen, tuimelen*; 3404 (hi dede sinen lybart springen ende —): *kunsten maken, kopje duikelen*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 765 en 767 (op Tumen).

Twalefste, Twelefste, telw. 698, 1830, *twaalfde*. Zie Franck–v. Wijk op Twaalf.

Twaren (d. i. Te waren), bijw. 652, 1090, 1233, 2455, 3344, *voorwaar*, evenals Godeweet, al bloet, voorwaer, e.d. vaak alleen ter wille van het rijm gebezigd. In vs. 1218, waar het HS. luidt: Nu waren si waren alle daer te voet, zal het 2de waren (door J. weggelaten) wel een verschrijving voor twaren zijn. Zie Mnl. Wdb. VIII, 287 (op Tewaren).

Twelefste zie Twalefste.

Twentechste zie Twintichste.

Twi (d i. Te wi), bijw. 621, 1604, (*de reden*) *waarom*. Zie *Tijdschr.* 5, 204 vg.

Twint, znw. m. 633, 2108, 3181 (met den 2den nv.); 844, 1974 (niet en, een —): (*zelfs geen*) *oogwenk, niets*. Vgl. Blase, Caf, Haer en zie Kiliaen op Twint, Twijnt, Twent.

Twintichste, Twentechste, telw. 705. Zie Franck–van Wijk op Twintig.

U.

Udewaerd zie Utewaert.

Ure, znw. vr. 447, 634, 1800, 1821, ter (selver) ure, *nu, toen, op dat oogenblik*. Zie het Wdb. van Franck–v. Wijk op Uur.

Ut- zie Ute-.

Ute, Ut, Uut, 1) voorz. 176, *uit*; 2707, uten wege: *op zijde van den weg, buiten den weg*.
2) bijw. 123, daer uut: *daar buiten*. Zie Franck–v. Wijk op Uit.

Utegaen, Utgaen, st. ww. intr. 1391, *uitrukken*; 2570, *ontvluchten*; 3657, *eindigen*.

Utejagen, Utjagen, zw. ww. tr. 2810, *naar buiten jagen*. Zie Mnl. Wdb. III, 1002 (I[1]), op Jagen.

Utelaten, Utlaten, st. ww tr. 3430, *bevrijden, vrijlaten*. Zie Mnl. Wdb. IV, 186[4] (Laten).

Uterinnen, Utrinnen, st. ww. intr. 873, *uit* d. i. *naar buiten stroomen (van bloed)*. Vgl. Utewadenen Rinnen.

Utermaten, Utermatene, bijw. 1235, 1240, 2165, 2355, *bijzonder, buitengewoon*.

Uteschieten, Utscieten, st. ww. tr. 3559, men scoet planken ut (nl. *het schip*): *werpen uit het schip naar den oever, snel uitleggen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 518 (II[6]) op Schieten.

Utespringen, Utspringen, st. ww. intr. 1633, ic wilde hem sine oogen utsprongen (sc. *uit het hoofd*): *uitpuilen*. Zie Mnl. Wdb. VII, 1824 (B[2]), op Springen.

U t e w a d e n, U t w a d e n, st. ww. intr. 3914, *uitstroomen* (*van bloed*). Zie Franck–van Wijk op W a d e n.

U t e w a e r t, U d e w a e r d, bijw. 125, 135, 1977, *naar buiten*.

U u t zie U t e.

V.

V a e n, st. ww. 1) tr. 545, 1097, 1255, 3815, *gevangen nemen*.
2) intr. In vs. 1117 verandert J. het HS. dat luidt: F e l l o n e s t e n h o e r n e g e v a e n m. i. ten onrechte in „g e g a e n". De uitdr. toch in het HS. staat op één lijn met 1145, 1700, 3807, v a e n t e n s w a e r d e en 1384, v a e n t e n w a p i n e: *grijpen naar*, met het hulpw. s ij n vervoegd (vgl. V a r e n). Zie Franck–v. Wijk op V a n g e n, vgl. 1673, v a n g e n (: h a n g e n) en zie voor de vervoeging V. Helten, § 180 (a—c) en 185 Opm. 2.

V a e r, znw. m. 861, 3829, *vrees*. Zie Fr.–v. W. op G e v a a r.

V a e r t, V a e r d, V e r d e, znw. vr. en m. 56, 201, 264, 757, 3530, t e r v a e r d(e) en 529, 555, 1307, m e t t e r v a e r d: *aanstonds*, *terstond*, *in der haast*; 1287. s i e r e v e r d e v a r e n (Vgl. Mnl. Wdb. op S t r a t e): *zijns weegs gaan*; 1289, h a r e — n e m e n en 2404, d o e n h i v a n h i e r s e t t e s i n e —: *zich opmaken*, *op weg begeven*; 1339, a l d a t i c b r a c h t e a n d i e —: *al wat ik op reis had medegenomen*, *wat ik onderweg bij mij had*; 2041 i n e n e s — c o m e n: *in iemands vaarwater komen*, *iemand in den weg komen*; 2521, d a n c o m t d i e v i e r d e g e n e n v e r d e: *dan komt de vierde dien weg* (nl. *gegaan*). Zie Fr.–v. W. op V a e r t.

V a k e n, zw. ww. intr. 1359, C l a r e t t e d i e n i n e v a e c t: lett. *sluimeren*, *dommelen*, dus hier: *die flink uit haar oogen kijkt*, *die scherp toeziet*. Zie Fr.–v. W. op V a a k (I).

V a n, voorz. b. v. 101, v a n u w e r h a n t: *door u persoonlijk*, *eigenhandig*; 152, h i n e s i v a n q u a e t h e i d e o n t v l o e n en 3199, v e r h a l e n v a n v a l s c h e d e n: *wegens*.

V a r e n, st. ww. intr. *a*) met het hulpww. s ij n: 68, 74, 79, 83, 96, 104, 155, 174, 235, 520, 550, enz. *gaan*, *weggaan* (201, w e c h v a r e n).
b) met het hulpww. h e b b e n: 1232, *het maken*, *zich bevinden* (vgl. ons: *vaarwel*; *hoe vaart gij*?) Zie Fr.—v. W. op V a r e n (II).

V a s s a e l, V a s s e e l, znw. m. 1653, *hoorige*, hier geringschattend: *kerel*, *nietswaardige*. Vgl. den overgang van beteekenis van het woord d o r p e r, *plattelandsbewoner* in die van: *ploert*, *ellendeling*. Zie Fr.—v. W. op V a z a l.

V a s t e, bijw. 229, 554, 2597, 2599, 2640, *snel*, *spoorslags*; 1669, v a s t e! b e e t h i e r t e v o e t: *spoedig*, *vlug wat!*

V a s t e l i k e, bijw. 2743, v a s t e l i k e t r e c t u u t!: *Haast u* (vgl. V a s t e).

V e d e, znw. vr. 986, *twist*, *vijandschap*, hier bepaald. *bloedschuld*. Zie Fr.–v. W. op V e e t e.

Vel, znw. o. 875, *huid.* Zie Fr.–v.W. op het woord.

Vele, znw. vr. 3012, *een menigte.* Zie Fr.–v.W. op Veel en V. Helten § 378, m.n. Opm. 4.

Vellen, zw. ww. tr. 1373, 1386, die porten ter neder — en 1973, enen vanden orsse —: *doen vallen.* Zie Fr.–v.W. op Vallen en Vellen.

Vende, Vinde, znw. m. 2489, *pion,* figuur van het schaakspel. Zie Fr.—v.W. op Vinden, m.n. bl. 744.

Ver zie Vrouwe.

Verbaren, zw. ww. intr. 2417, *te voorschijn komen.* (Vgl. Baren), *aanbreken* (van den dag). Voor het praefix ver- zie Fr.–v.W. op Ver- (II).

Verbieden, st. ww. tr. 1020 — dat niet: *verbieden*; 1577, enen dat rijc —: *ontzeggen, verbannen.*

Verbiten st. ww. tr. 3594, *geheel en al door bijten vernielen, doodbijten.* (Vgl. *verscheuren, vernietigen*) en zie Mnl. Wdb. I, 1277² (Biten).

Verdagen, zw. ww. tr 3204, den camp —: *van den eenen dag naar den anderen verschikken, uitstellen* (Vgl. *verzetten, verplaatsen*).

Verde zie Vaert.

Verdecken, zw. ww. tr. 168, *met een dekkleed voorzien.* Zie Mnl. Wdb. II, 108² (Decken).

Verder, Vorder, bijw. 2362, *verder.*

Verdonkeren (Hem —), zw. ww. wederk. 841, die dach verdonkerde hem: *het werd duister.* Zie Mnl. Wdb. II, 285 vg. (Donker en Donkeren).

Verdoort, Verdord, deelw. bnw. 1249, *van streek, buiten zich zelf.* Zie Mnl. Wdb. II, 330 (Doren).

Verdrach, znw. o. 1084, goet —: *lijdzaamheid, vergiffenis.* (Vgl. ons: *verdraagzaamheid*). Zie het vg. Verdragen.

Verdragen, st. ww. tr. 878, dat swaerd —: *opheffen*; 1135 en 3209 (enen —), *dulden, verschoonen.*

Verdriet, znw. o. 619, 1090, 1335, 2407 en 3379 (— dragen): *smart, leed.*

Vereyscen, Verees[c]en, zw. ww. tr. 2421, *bespeuren.* Zie Oudemans, VII op Vreesc(h)en en Vreisc(h)en.

Vererret, Verert,, deelw. bnw. 3627, *terneergeslagen, ontstemd.*

Verhalen, zw. ww. tr. 1315, enen —: *inhalen;* 3199, enen — van valscheden: *aanklagen wegens verraad.*

Verhogen, zw. ww. 1) tr. 673, enen —: *verblijden*; 1911, *blij maken,* met de bijbeteekenis *eer bewijzen.*
2) wederk. Hem verhogen, in het deelw. verhoget: 3895 min herte es mi daeraf verhoget: *zich verheugen.* Zie Mnl. Wdb. III, 507⁴ (Hoge) en Fr.–v.W. op Heug vg.

Verholenlike, bijw. 2408, *heimelijk* Vgl. Helen.

Verhoren, zw. ww. tr 677, 3377, *hooren, vernemen*; 1043, den raet —: *niet hooren* d. i. *in den wind slaan* en 1479, enes gebot —: *ongehoorzaam zijn aan .., niet opvolgen.*

Verkennen, Verkinnen, zw. ww. tr. 2922, enen —: *zien, ontdekken, herkennen* (Vgl. ons: *verkenningstocht, het terrein verkennen*).

Verkiesen, Verkisen, st. **ww. tr. 3870,** enen — : ***het op iemand gemunt hebben.*** Vgl. Kiesen.

Vercomen, st. ww. intr. 592, 826 1039, 2787, 3928, ***bekomen (van schrik, uitputting*** of ***flauwte***). Vgl. Becomen en Hercomen.

Verleven, zw. ww. tr. 1203, den nacht — : ***ten einde leven, ten einde brengen.*** J. verandert hier ten onrechte het HS. (verlevet) in verblevet. Zie Mnl. Wdb. IV, 434 (II) op Leven.

Verliegen, Verligen, st. ww. tr. 2972, enen — : ***tot leugenaar maken.*** Zie Mnl. Wdb. IV, 549 (Liegen).

Verlies, znw. o. 2655, enen int — brengen: ***in het verderf storten.***

Verligen zie Verliegen.

Vermaerd, bnw. 864, ***beroemd.*** Zie Mnl. Wdb. IV, 1158 (Mare bnw.).

Vermenken, Verminken, zw. ww. tr. 1622, 2314, ***(ver)wonden.*** Vgl. Menken.

Vermeten (Hem —), st. ww. wederk. 1198, ***zich verstouten, durven doen***; 1271, ***op overmoedigen toon beweren, durven zeggen.***

Vermeten, deelw. bnw. 1275, ***onverschrokken.*** Zie Fr.-v.W. op Vermetel.

Vermiden, st. en zw. ww. tr. 1843, met den 2den nv. v.d. zaak: ***achterwege laten.*** Zie Mnl. Wdb. IV, 1562 vg. (Miden).

Verminken zie Vermenken.

Vermogen, bnw. 2123, *machtig* ***(en rijk)***. Vgl. Mogen en Mogende.

Vernemen, st. ww. tr. 351, 1411, 1530, ***hooren***; 373, — van enen: ***iemands komst vernemen***; 593, 827, 1319, 1649, ***zien, waarnemen.***

Vernooy, Vernoy, znw. o. 250, — doen: ***leed, verdriet*** of ***pijn***; 1887, enen gaet te vernoye: ***het loopt voor iemand tot schade en schande af.*** Vgl. Mnl. Wdb. IV, 2489 Aanm. (Noyen) en Gloss. Ferg.

Veronrechten, zw. ww. tr. 191, ***onrecht aandoen, wederrechtelijk berooven van . .***

Versaden, zw. ww. tr. 3118, met den 2den nv. ***verzadigen van,*** hier ironisch (des camps): ***iemand meer dan hem lief is van iets voorzien.*** Zie Mnl. Wdb. VII, 171 (Sat).

Versamenen, zw. ww. intr. 2846, ***samenkomen.*** Zie Mnl. Wdb. VII, 127 (Samenen).

Verslaen, st. ww. tr. 1449, ***dooden.*** Vgl. Slaen.

Verspreken, st. ww. tr. 1573, 1576, 1602, 2488, 2874, 3228, ***beschimpen, hoonen.*** Vgl. ons ***zich verspreken, iets verkeerds (iets dat men had moeten zwijgen) zeggen*** en Spreken.

Verstaen, st. ww. tr. 480, 1045, 1558, ***begrijpen, concludeeren***; 1230, 1506, 1837, ***vernemen.***

Versten, zw. ww. tr. 3116, den camp —: ***uitstellen.*** Zie Kluge, Etymologisch Wdb. op Frist.

Versterven, st. ww. intr. 910, — op enen: ***als versterf*** (d.i. ***ouderlijk erfdeel) overgaan op.*** Zie Mnl. Wdb. VII, 2110[7] (Sterven).

Versworen, Versworen, deelw. bnw. 3100, 3102, — man: ***meineedige, iemand die zijn eed breekt.*** Zie Mnl. Wdb. VII, 2530 (Sweren).

Vertrecken, st. en zw. ww. tr. 2340, ***uiteenzetten, verhalen.*** Zie Mnl. Wdb. VIII, 670[6] (Trecken).

Vervaert, Vervard, deelw. bnw. 1306, 2018, 3562, *bevreesd, beangst.* Vgl. Vaer.

Vervaren, zw. ww. 1) intr. 1138, ic mote —: *ik mag ten gronde gaan!* 2) wederk. Hem —, 585, *bang worden.*

Vervolgen, zw. ww. tr. 2324, met den 2den nv. sire clagen —: *voortzetten, werk maken van, rechtsingang verleenen aan.* Zie Fr.—v.W. op Volgen.

Verwaten, zw. ww. tr. 991, enen —: *vervloeken.* Zie Fr.—v.W op het woord.

Verweren (Hem —), zw. ww. wederk. 214 (— vor enen), 836, *zich verdedigen (tegen).* Zie Fr.—v.W. op Weren.

Verwinnen, st. ww. tr. 1500, die scande —: *te boven komen*; 1803, 1831, den tornoy, —: *overwinnaar blijven in het steekspel.*

Verwoet, deelw. bnw. 2320, 2615, *krankzinnig, razend van woede.* Zie Fr.—v.W. op Verwoed en Woede.

Vier, znw. o. 715, tfier (= dat vier) van minnen: *de gloed der liefde*; 2590, 2592, 2593, 2596, *vlammengloed, vuur.* Zie Fr.—v.W. op Vuur.

Viersteen, znw. m. 2589, *vuursteen.*

Vijfde, Vifte, telw. 694, *vijfde.* Zie Fr.—v.W. op Vijf.

Vilt, znw. o. 817, oft ware een —: *vilt,* hier m. n. *stof, die geen weerstand kan bieden.* Zie Een (1) en Fr.-v. Wijk op het woord.

Vinde zie Vende.

Vindelinc zie Vondelinc.

Vingerlijn, znw. o. 1010, *vingerring.* Zie Gloss. Torec en Fr.—v.W. op Vinger.

Vlien, st. ww. intr. 894 (hi hadde gevloen), 1993 (vlien van enen), 2034, 2427, 2746, *vluchten,* Zie Fr.—v.W. op Vlieden.

Vloer, znw. m. 67, *grond, bodem.* Zie Gloss. Ferg.

Voer zie Vore.

Voeren, zw, ww. tr. 600, een swaerd —: *hanteeren.* (vgl. ook: *de pen voeren*). Zie Fr.—v.W. op Voeren I.

Voet, znw. m. 328, enen te — vallen: *een voetval doen*: 2617, oftic u enen voet ontvlie: *een voetstap, een haarbreed wijken*; 2673, die vote opwaerd keren zie Keren. Zie Fr.-v.W. op het woord.

Vogelijn (meer gewoon: Vogelkijn) znw. o. 667, *vogeltje.* Zie Gloss. Ferg. op Vogelijn en Magedijn en Fr.-v.W. op Vogel.

Voget, znw. m. 637, *beschermer.*

Vol, bnw. 2017, sinen vollen telt riden, zie Telt en Fr.—v.W. op het woord.

Voldoen, st. ww. tr. 1111, sinen eet —: *gestand doen, nakomen.*

Voleten, st. ww. tr. 64, *den maaltijd ten einde brengen.* Voor het deelw. (vol)geten zie Te Winkel, Gesch. der Ned. Taal bl. 124. Vgl. ons: *voleindigen, volbrengen.*

Volgen, zw. ww. intr. 206, 209, enen —: *achtervolgen, vervolgen*; 1653, 2432, enen naer —: *op de hielen volgen.*

Volcomen, st. ww. intr. 3115, *ten volle geschieden.* Zie Fr.—v.W. op Volkomen (bnw.).

Vollike, Vollech, bijw. 2894, *aanstonds*. Zie Gloss. Ferg.

Vondelinc, Vindelinc, znw. m. 1772 (tenen — ge vinden), 1779 en 2155 (te — ge dragen), 2180 (te — ge leggen): *vondeling*. Vgl. Fr.–v.W. op het woord en Oudemans VII op het meer gewone Vont.

Voort, Vord, bijw. 49, *langer*; 891 (— ende neder), 1028 (— ende weder), *op en neer, heen en weer, herhaaldelijk, aanhoudend*; 2150, in quam noit so vord, *zóó ver komen, dat* dus: *het mocht mij niet gelukken*; 2640 (vaste vord), 3376 (verre ende vord), *steeds* (*verder*) *voort*. Zie Fr.–v.W. op het woord.

Voortane, Vordane, bijw. 627, 2466, *van nu af aan*.

Voortbringen, Vordbringen, zw. ww. tr. 1248 (daventure brinct ons vord), 2161, *verhalen*. Vgl. Gewagen en Vertrecken.

Voortcomen, Vordcomen, st. ww. intr. *a*) pers. 2150, *slagen*.
b) onpers. 2181, *geschieden*.

Voortspringen, Vordspringen, st. ww. intr. 1096, *te voorschijn komen*.

Voortstriken, Vordstriken, st. ww. intr. 2307, *naar voren gaan* of *treden*. Vgl. ons *neerstrijken* van een zwerm vogels, waarin deze beteekenis van *strijken* (*gaan*) is bewaard. Zie Mnl. Wdb. VII, 2319³ (Striken).

Voortreden, Vordterden, st. ww. intr. 3622, *naar voren treden*. Zie Mnl. Wdb. VIII, 653 en 687 (Treden en Tret).

Vor zie Vore.

Vord — zie Voort —.

Vorder zie Verder.

Vore, Vor, Voer, 1) voorz. 24, 54, 57, 786 en 789 (vor dien dat), *vóór*.
2) bijw. in de met vore — samengestelde ww. Zie Fr.-v.W. op Voor (II).

Voren, bijw. 611, te — bringen: *in herinnering brengen*; 1731 en 2516, — comen: *vóór den geest komen* en *zich vertoonen*; 3487, dat haer nembermer man quame voren, dan..: *dat zij niemand anders zou huwen, dan*; 1079, 1530, 1680, te voren: *voorheen, van te voren, eerder*; 2063, als te voren zie Als; 2366, wet dat te voren: *op den voorgrond, vooraf*. Zie Fr.–v.W. op Voren (II).

Vorerìden, st. ww. intr. 85, *vooraan-, aan het hoofd* (*van een gezelschap*) *rijden*.

Voresetten, zw. ww. tr. 1098, sijn leven —: *op het spel zetten*.

Voresien Vorsien, st. ww. tr. 3675, enen tsiner onneren —: lett. *verzorgen* hier, gelijk Begaden e. d., ironisch: *toetakelen, afstraffen*.

Vorewaert, Vorwert, bijw. 445, *verder*.

Vragen, zw. ww. tr. 230, 580, 2938 vg. — om: *informeeren naar*. Zie Fr.–v.W. op Vraag.

Vrede, znw. m. en vr. 3516, — nemen (*sluiten*) en 3657, die — ginc ut (*eindigen*): *vrede* bepaald. *wapenstilstand*.

Vrese, znw. vr. 1613, — van der doet: *vrees voor*; 1881, 2141, 3775, *angst*. Zie Fr.–v.W. op Vrees.

Vri, bnw. 118, 279, 320, 631, in verbindingen als: edel coninc —, riddere vri, e.d.: *edel, vrijgeboren*; 1516, die straten — houden: *in*

toestand van veiligheid; 2455, comans.. sijn daer —: *vrij van tol* of *belasting*; 911, 3707 (diese verwint hi hebse vri d.i. vri eygen): *in vollen eigendom*. Zie Fr.–v.W. op Vrij.

Vriên, zw. ww. tr. 711, *vleiend verzoeken* of *aanzoeken*; 2859, sonder—: lett. *zonder voorafgaand* (*huwelijks*)*aanzoek* dus: *zonder plichtplegingen*. Zie Fr.–v.W. op Vrijen.

Vriendelike, Vrindelike, bijw. 1459, *als goede vrienden, in der minne*.

Vriendinne, Vrindinne, znw. vr. 333, *iemand die* (*u*) *genegen is*; 2067, *geliefde*. Zie Fr.–v.W. op Vriend.

Vroe, Vroech, bijw. 179, — ende spade: *altijd*; 1409, 1900, 2059, *in de vroegte*.

Vroet, bnw. 809, des sijt —: *zeker van*, vgl. Wis; 2149, 3478, vroder sijn (werden), eveneens met den 2den nv.: *te weten komen, gewaar worden*. Zie Fr.–v.W. op Vroed.

Vrome, bnw. 1836, *dapper*.

Vrome, znw. vr. 1465, lettel vromen hebben: *weinig voordeel* d.i. *schade hebben*; 1887, gaet mi te — oft te vernoye en 1917, *voordeel*. Zie Fr.–v.W. op Vroom.

Vroude, znw. vr. 479, in vrouden sijn: *verheugd* (*in vreugde*) *zijn*. Zie Fr.–v.W. op Vreugde en Vroolijk.

Vrouwe, Vrowe, Ver, znw. vr. b.v. 137, *meesteres, koningin*; 1365, onse —: *Maria*. Zie Fr.–v.W. op Vrouw.

Vrucht, znw. vr. 689, — dragen: *vruchten voortbrengen en afwerpen*.

Vruchten, zw. ww. 1) intr. 698, *bang zijn, vreezen*.
2) tr. 535, 1309, *vreezen voor, angst hebben voor*. Zie Fr.–v.W. op Godsvrucht en Godvruchtig.

W.

Wacharme, tusschenw. 1041, *wee, ach* (*mij*) *arme, helaas!* Vgl. Acharme.

Wachten, zw. ww. 1) intr. 2003 vg., — na enen: *wachten op*.
2) tr. 2566, — den steen: *bewaken* (*als cipier*).
3) wederk. Hem —, 2577, met den 2den nv.: ic biddu, dat gijs u wocht (: becocht): *zich hoeden voor*. Zie Fr.–v.W. op Wacht:

Waert, Waerd, bijw. 202, 229, 263, 364, 756, 1197, 1288, te...waerd *naar.. toe*; 426, bolgedi te mi waerd: *ten opzichte van..;* 1989, waerwaerd dat: *werwaarts, waarheen ook*. Zie Fr.–v.W. op -waarts.

Waert, znw. m. 2357, *heer des huizes, burchtheer*, later met denzelfden overgang van beteekenis tot *herbergier*, als het woord kastelein (châtelain — château). Zie Fr.–v.W. op Waard (II).

Waert, Weerd, Weert, bnw. 1211, enen — hebben: *hoogachten, waardeeren*; 1282. hi dochs hen werd: *waardig*. Zie Fr.–v.W. op Waerd (IV).

Wal, znw. m. en o. 1401, *wal, muur*.

Wale zie Wel.

Wandelen, zw. ww. intr. 1754, *verkeeren;* 3376, *zwerven*. Zie Fr.–v.W. op Wandel.

Wanen, zw. ww. tr. 749, met de onbep. wijs: *meenen te*.. en 1068, 1097, 1142, 1416, *meenen*; 988, Fellon, waent ons genesen: ter omschrijving v. d. gebied. wijs, letterl.: *wil* (d.i. *heb de bedoeling te*. .) *ons genezen*. Zie Fr.–v.W. op Waan.

Want, znw. m. 3386, *wollen handschoen* (tegenover Hantscoe, *ridderhandschoen*). Zie Fr.–v.W. op Want.

Wapenroc znw. m. 165, *wapenrok*. Zie Fr.—v.W. op Wapen.

Ware, znw. vr. 458, ware nemen, met den 2den nv. v. d. pers.: *zorg dragen voor*, *bedienen* en 2648 met an(e): *zorgvuldig nazien*. Vgl. Achterwaren en zie Fr.–v.W. op Waarnemen.

Wat, vragend vnw. o. 852 — wondere, 3536 en 3663 — heren, 3546 — tolle: *welk een*, *wat voor een?* Zie Fr.–v.W. op het woord.

Weder, bijw. 1996, 2350, 3475, — ende vord, vgl. Voort en zie Fr.— v. W. op Weder (II).

Wederside, znw. vr. 3796, 3941, in wederside(n): *aan*, *van weerskanten*. Zie Fr.–v.W. op Weers-.

Wederstaen, st. ww. intr. 2461, *weerstand bieden*.

Wederstoot, Wederstoet, znw. m. 1309, *aanval*; 1494, *tegenstand*.

Weert, Weerd zie Waert 3.

Wegescheide, Wegeschede, znw. vr. 224, *kruisweg*, *punt waar de wegen zich scheiden*. Vgl. Scheiden.

Wel, Wale, bijw. 43, 1055, 1824, 2397, *goed*; 134, wel edele vrouwe: *zéér*; 185 en 705, *wel*. Zie Fr.–v.W. op Wel (II).

Welgedaen. deelw. bnw. 499, *goed gemaakt*, *mooi*, *sierlijk*. Vgl. ons *welgedaan*, waar de beteekenis *vleezig* zich ten koste van *schoon* heeft ontwikkeld. Zie Fr.–v.W. op Zoodanig.

Welc, vragend vnw. zelfst. gebruikt, 226, doe ne wisti welken (nl. *weg van den viersprong*) varen: *welk*. Zie Fr.–v.W. op het woord.

Welctijt, Weltijt, bijw. 785, *wanneer?* 2516, — dat: *telkens wanneer*.

Welna, bijw. 2320, *bijna* (Vgl. ons: *weldra*).

Wellecome, Willecome, bnw. 3610 en 3624 (als *begroeting*), 3617 (— heten): *welkom*. Zie Fr.–v.W. op Welkom.

Weltijt zie Welctijt.

Werden, st. ww. intr. 150, 154, 287, 349, enz. *worden*. Zie Fr.–v.W. op Worden.

Were, znw. vr. 1609 (in der weren), 2822 (ter were), 3133, *verweer*, *verdediging*; 2020, Were! *te wapen!* Zie Fr.–v.W. op Weer (III).

Weren, zw. ww. 1) intr. 1161, *een aanval afslaan* (zonder uitgedrukt object).
2) wederk. Hem —, 1383, *zich verdedigen*.

Werken, zw. ww. 1) intr. 185, 940, *handelen*; 1737, *een* (*bepaalde*) *uitwerking hebben*, *bewerkstelligen*.
2) tr. 1733, 1992, wonder: —: *verrichten*. Zie Fr.—v.W. op Werk (I).

Wers, Wors, bijw. 425, 1859, te —: zie Te, bijw. en Fr.–v.W. op Wars.

Wes zie Wis.

Wesen, st. ww. intr., 1068, *zijn*. Zie V. Helten § 243 (vervoeging van Sijn).

Wesen, znw. o. 1849, *toestand*. Zie Fr.–v.W. op Wezen.

Wet, znw. vr. en m. 2280, hout — ende sede: *handhaaft de wet en de goede orde.*

Weten, praet-praes. 1263, 3980, met den 2den nv. *ergens van afweten*, in 1263 bepaald. *ergens schuld aan hebben*. Zie Fr.–v.W. op het woord.

Wetende, bnw. 1214 (zie de noot), *verstandig, deskundig*. (Vgl. Onwetende).

Wide, bijw. 1810, 2350, — ende side(n): *wijd en zijd, naar alle kanten.*

Wijch, znw. o. 1426, *strijd*. Vgl. de namen *Lodewijk* en *Wiegand* en zie Lexer, Mhd. Wdb. op Wic, Wigant en Wigen (3).

Wijf, znw. o. 69, 352, 438, 567, 719, *vrouw* d. i. *echtgenoote*; 403, scone—: *(jonk)vrouw*; 1136, man no wijf: *niemand*, vgl. 3619, hine was nie geboren van wive. Zie Fr.–v.W. op het woord.

Wijt, bnw. 1403, 1404, *breed.*

Wile, znw. vr. 340, *een tijd, een poos* (vgl. Stuc); 3252, ene lange—: *geruime tijd*. Zie Fr.–v.W. op Wijl en Wijle.

Wilen, bijw. 3978, *vroeger, eertijds*. (Vgl. ons: *wijlen deze of gene*).

Wille, znw. m. 71, 611, 1802, om.. wille: *ter wille van*; 197, tuwen wille: *tot uw dienst* of *beschikking*. Zie Fr.–v.W. op Wil en Willen.

Willecome zie Wellecome.

Winnen, st. ww. tr. 753, 2051, — ane enen: *gedaan krijgen van, bereiken bij* en 3618, 3625, — ane ene, an haren live: *verwekken bij.*

Wis, Wes, bnw. 3237, sijt wes: *zeker, overtuigd van*. Vgl. Vroet en zie Fr.–v.W. op het woord.

Wonder, znw. o. 852, wat wondere waest? *verwonderenswaardig feit*; 1733 en 1992 (— werken), 2111 (— doen): *wonderdaad.*

Woort, Word, znw. o. 701, 1195, 1478, 3623, *woord*; 1642, die — laten bliven: *het verhaal staken, zwijgen van*; Zie Fr.–v.W. op Woord en vgl. Tale.

Wors zie Wers.

Wortelen, zw. ww. intr. 708, *zich vasthechten in*. Zie Fr.–v.W. op Wortel.

Wrake, znw. vr. 2380, — doen op enen: *wraak nemen op*. Zie Fr.—v.W. op Wraak en Wreken.

Wreken, st. ww. 1) wederk. Hem —, 313 (daerof), 428 (met den 2den nv.): *zich wreken over.*
2) tr. 423, den lachter — en 2285, dat ongevoech —: *straffen*; 2305, sinen hogen moet — an enen: *iemand laten lijden onder...*
3) intr. 1502, het stonde u te wrekene: *wraak nemen*

Z. zie S.

Enkele Idiotismen in den Riddere metter Mouwen.

A. West-Vlaamsch.

1. Vele *e*(*e*)'s inplaats van alg.-mnl. *ei*, b.v. rene (: ene), gereet (: sneet en leet), (gereden :) hovescheden, leetden, hemelijc, — hede(n).
2. *-ocht* naast *-acht*, b.v. (op)gewrocht (: becocht), dochte (= dacht) en onsochte (: mochte).
   -ocht i. p. v. *-ucht*, een enkele maal b.v. si dochten (= vreezen).
   of i. p. v *af*, herhaald. rijmende op: belof, gelof, hof.
3. *Geen* rijmen van *au* (ou) en *ou* (oe).
4. Enkele malen *i* i. p. v. *u*, b.v. stic, te sticken.
5. *ow* naast *ouw*, b.v. vrowe, (mouwe :) trowe, mowe.
6. *ar* i. p. v. *er* b.v. anderwerf (l.-warf : bedarf), starkelike, harde (= zeer), ontfarme u; echter steeds *herte*.
7. *rekking van voc. vóór r*, b.v. ter eerden, -waerf en -waerven, begaert (: spaert).
8. Enkele malen *e* i. p. v. *a*, in het p.p.p. van een ww. der 6e kl., b.v. geslegen (: belegen en gelegen).
9. Een enkele maal *o* i. p. v. *u*, b.v. mi donke(t).
10. *Stoet* en *stoden* (: goeden) i. p. v. een enkele maal *stont*.

B. West-Vlaamsch — Limburgsch.

Aanduiding van *volkomen* voc. door *één* letterteeken, b.v. di, live, sidi (= siedi), vord, gehort, hordi, word, hordense, vervard.

C. Oost-Vlaamsch — Limburgsch.

Overgang van *eer-* in *ier-* (verkort tot *ir*), b.v. tirst, irste, irstwaerf.

D. Algemeen Vlaamsch.

1. *e* i. p. v. *i*, b.v. es (: des), gewes (: des), sent (: convent), sen (: ben), plecht (: recht), heidenesse, messe, mes-, selver, lettel, rebbe, melthede, du best enz.
   Vóór *n* + *gutt.* echter *geen e* i. p. v. *i*; integendeel is hier *oorspr. e* tot *i* geworden, b.v. bedinken (: clinken), (ver)minken, gehingen, volbringen, gedinken.
2. Ont- en ge*vloen* i. p. v. ont- en ge*vlouwen*.

E. Vlaamsch — Brabantsch.

i i. p. v. *e* (ook vóór *andere* cons. dan n + gutt), b.v. bekinnen (: minnen), (scilt :) gewelt (l. gewilt), (sin :) bin, willecome, behindelike, behindecheit, inde, scinden, hem bepinsen.

F. (Oost-)Brabantsch.

1. Enkele malen *umlaut van a*, b.v. werd (l. weerd = waard : verteert), ondedig.
2. Enkele malen *uml. v. o*, b.v. mesfueren (: uren), (al)dure (: Arture).
3. *Hoet* (: stoet) en *bloetshoets* naast elders *hovet.*

G. Limburgsch.

Vollech i. p. v. *vollike.*

ERRATA.

Bl. VII, al. 2, reg. 7. waarin zij *lees*: waarin het
Bl. XX, al. 2, reg. 12, onvolledige *lees* : onvolledigs
noot 2, reg. 2, li eontes *lees*: contes
Bl. XXI, al. 2, reg. 2, oorspronkelijke vorm *lees*: oorspronkelijken
noot 2, reg. 2, Marie de Franee' *lees*: France"
Bl. XXVII, reg. 7, den bruiloft *lees* : de

Bl. 27, vs. 780 *lees*: 980
vs. 890 *lees*: 990
Bl. 30, vs. 1195 *lees*: 1095
vs. 1155 *lees*: 1105
Bl. 33. vs. 1214, dese raet wel *lees*: dese raet mi wel
Bl. 40, vs. 1460, Morele. *lees*: Morele
Bl. 80, vs. 2995 *lees*: 2895

Bijlage, noot 31, publ. p. Aug. Sehéler. *lees*: Schéler.

Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VERDAM, Hoogleeraar te Leiden,

MET MEDEWERKING VAN

Prof. Dr. J. TE WINKEL en **Prof. Dr. J. FRANCK.**

1. **A. Beets,** De Disticha Catonis in het middelnederlandsch. 1885. *f* 1.50
2. **J. Bergsma,** De levens van Jezus in het middelnederlandsch. 1895—1898 . . . . „ 4.50
3. **A. van Berkum,** Parthonopeus van Bloys, 1e ged. 1897—1898 „ 3.—
4. **D. A. Brinkerink,** Van den doechden der vurigen en der stichtigen susteren van Diepenveen. 1902—1904 . . . . „ 6.—
5. **F. Buitenrust Hettema,** Nederduitsch Glossarium van Bern. 1889. „ 1.50
6. **W. G. Brill,** Van Sinte Brandane. 1868—1882 . . . . . . „ 1.50
7. **J. Franck,** Alexanders Geesten. 1868—1882 . . . . „ 10.50
8. **J. Franck** en **J. Verdam,** Maerlant's Strophische gedichten. 1897—1898 . . . . „ 6.—
9. **W. L van Helten,** Van den Vos Reynaerde. 1887 . . . . . „ 3.—
10. **Alfred Hölder,** Dat lyden ende die passie ons Heren. 1868—1882 „ 1.50
11. **G. Kalff.** Middelnederlandsche epische fragmenten, 1885—1886 „ 4.50
12. **J. H. Kern,** De Limburgsche sermoenen, 1892—1895 . . . „ 10.50
13/14. **P. Leendertz Jr.,** Middelnederlandsche dramatische poëzie, 1899—1907. 2 dln. compl., deel I *f* 6.—; deel II *f* 9.—. „ 15.—
15. **P. Leendertz Jr.,** Diederic van Assenede, Floris ende Blancefloer. 1912 . . . . „ 4.50
16. **E. van Leersum,** De „Cyrurgie" van Meester Jan Yperman. 1912. „ 6.50
17. **J. C. Matthes,** Renout van Montalbaen. 1868—1882 . . . „ 1.50
18. **J. C. Matthes,** Roman der Lorreinen. 1868—1882 . . . . „ 1.50
19. **H. E. Moltzer,** Frederik III en Karel de Stoute te Trier. — II. Die enighe sprake ende vereneghinge die Sinte Augustinus hadde mit God. 1890 . . . . „ 1.50
20. **H. E. Moltzer,** Levens en legenden van heiligen. I. Brandaen en Panthalioen. 1891 . . . . „ 1.50
21. **G. H. van Schaick Avelingh,** Dat Scaecspel. 1912. . . . . „ 3.50
22. **D. C. Tinbergen,** Des Coninx summe, 1e ged. 1900—1902 . „ 6.—
23. **D. C. Tinbergen,** Des Coninx summe, 2e ged. 1907. . . . . „ 4.50
24. **J. Verdam,** Episoden uit Maerlants Historie van Troyen. 1868—1882 . . . . „ 4.50
25. **J. Verdam,** Ferguut. 1908. . . . . „ 5.25
26. **Eelco Verwijs,** Roman van Cassamus. 1868—1882 . . . . . „ 1.50
27. **Eelco Verwijs,** Van vrouwen ende van minne. 1868—1882 . „ 3.—
28. **Eelco Verwijs,** Jacob v. Maerlant's Naturen bloeme. 1868—1882 „ 7.50
29. **L. Wirth,** Het Heilige Kruis ende Denensage te Breda. 1892 „ 1.50